

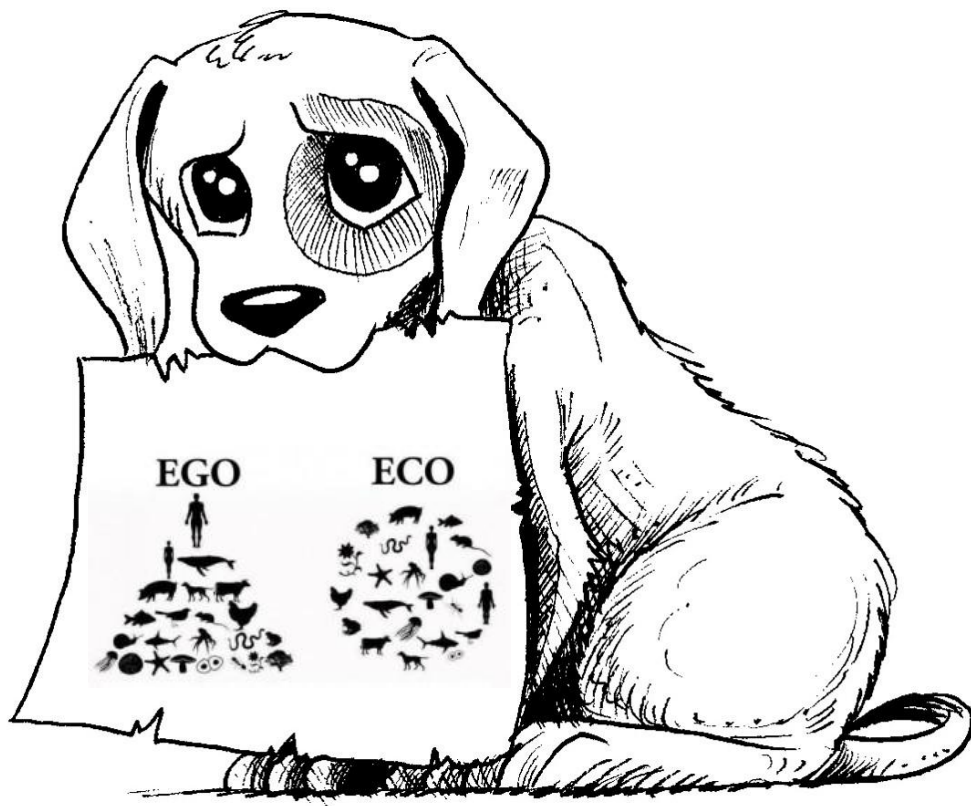
ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΔΥΤΙΚΗΣ ΜΑΚΕΔΟΝΙΑΣ

ΠΑΙΔΑΓΩΓΙΚΗ ΣΧΟΛΗ – ΤΜΗΜΑ ΝΗΠΙΑΓΩΓΩΝ

ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ ΜΕΤΑΠΤΥΧΙΑΚΩΝ ΣΠΟΥΔΩΝ

Δημιουργική Γραφή

Ανάπτυξη περιβαλλοντικής ηθικής μέσω της παιδικής λογοτεχνίας και ενός προγράμματος σπουδών με θέμα τον «Αδέσποτο»

Κική Δημητριάδου

Επιβλέπων Αναπληρωτής Καθηγητής:

Κυριάκος Μπονίδης

ΦΛΩΡΙΝΑ 2019

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΔΥΤΙΚΗΣ ΜΑΚΕΔΟΝΙΑΣ

ΠΑΙΔΑΓΩΓΙΚΗ ΣΧΟΛΗ – ΤΜΗΜΑ ΝΗΠΙΑΓΩΓΩΝ

ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ ΜΕΤΑΠΤΥΧΙΑΚΩΝ ΣΠΟΥΔΩΝ

Δημιουργική Γραφή

Ανάπτυξη περιβαλλοντικής ηθικής μέσω της παιδικής λογοτεχνίας και ενός προγράμματος σπουδών με θέμα τον «Αδέσποτο»

Κική Δημητριάδου

Επιβλέπων Αναπληρωτής Καθηγητής: Κυριάκος Μπονίδης

Εξεταστική επιτροπή: Τριαντάφυλλος Κωτόπουλος

Τριαντάρη Σωτηρία

Στον Βαγγέλη Παπαβασιλείου,
τον ιδεωδέστερο εικονογράφο που θα μπορούσε να έχει ποτέ ο Αδέσποτος.

ΠΙΝΑΚΑΣ ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΩΝ

ΠΡΟΛΟΓΟΣ	5
ΕΙΣΑΓΩΓΗ	6
Α΄ ΜΕΡΟΣ: ΤΟ ΘΕΩΡΗΤΙΚΟ ΠΛΑΙΣΙΟ	8
1. ΠΕΡΙΒΑΛΛΟΝΤΙΚΗ ΗΘΙΚΗ.....	9
1.1 ΕΙΣΑΓΩΓΙΚΑ	9
1.2 Ανθρωποκεντρισμός.....	10
1.3 Οικοκεντρισμός.....	12
1.3.1 Ηθική της Γης	13
1.3.2 Η βαθιά οικολογία	14
1.4 Τα δικαιώματα των ζώων.....	16
2 Η ΠΕΡΙΒΑΛΛΟΝΤΙΚΗ ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗ	18
2.1 Ιστορική επισκόπηση	18
2.2 Τα τέσσερα επίπεδα γνώσεων της ΠΕ	23
2.3 Η μεθοδολογία της ΠΕ και ο ρόλος των εκπαιδευτικών	24
3 ΤΟ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ ΔΙΑΔΙΚΑΣΙΑΣ	28
Β΄ ΜΕΡΟΣ: Ο «ΑΔΕΣΠΟΤΟΣ»	30
4 Εισαγωγή	31
4.1 Προβληματισμός	31
4.2 Ο σχεδιασμός του project.....	31
5 ΑΝΤΙ ΕΠΙΛΟΓΟΥ	66
Βιβλιογραφία	67
ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ.....	71

ΠΡΟΛΟΓΟΣ

Η εικόνα των αδέσποτων ζώων στη χώρα μας με απασχολούσε από την παιδική μου ακόμη ηλικία. Η εμπλοκή μου σε φιλοζωικές οργανώσεις ισχυροποίησε μέσα μου την πεποίθηση ότι μόνο η εκπαίδευση θα πρόσφερε τον αποτελεσματικότερο δρόμο επίλυσης του ζητήματος αυτού. Την ίδια στιγμή το θέμα αυτό δεν μπορούσε παρά να βρει διέξοδο και στα δημιουργικά γραψίματα με τα οποία καταπιανόμουν στο χώρο της παιδικής λογοτεχνίας. Από την σχολική τάξη, το νηπιαγωγείο στο οποίο υπηρετώ, ξεκίνησε η ιδέα της δημιουργίας ενός εκπαιδευτικού προγράμματος που θα ενημέρωνε αλλά και θα ευαισθητοποιούσε τους μαθητές στο ζήτημα των αδέσποτων ζώων.

Τα διαβάσματά μου ξεκίνησαν από το χώρο της περιβαλλοντικής εκπαίδευσης και στη συνέχεια επεκτάθηκαν στο χώρο της ηθικής για τα ζώα. Για πρώτη φορά στη ζωή μου αντιλήφθηκα ότι τα αδέσποτα ζώα είναι μία μικρή μόνο κατηγορία ζώων που υφίστανται αμέτρητα δεινά και ανήθικη ανθρώπινη εκμετάλλευση, ενώ άλλες κατηγορίες ζώων όπως τα παραγωγικά, αλλά και τα ζώα που χρησιμοποιούνται στα πειραματικά εργαστήρια παραμένουν στην αφάνεια και ως θέματα απασχολούν ελάχιστα έως καθόλου την εκπαίδευση αλλά και το δημόσιο ευρύ προβληματισμό. Ωστόσο, τα αδέσποτα ζώα είναι ένα θέμα που δεν μπορεί να συγκαλυφθεί αφού ανήκει στην καθημερινότητα των ελληνικών πόλεων και της υπαίθρου, κατά συνέπεια και των παιδιών. Έτσι εστίασα και παρέμεινα στο θέμα τους, προωθώντας μέσω αυτού την καλλιέργεια μιας διαφορετικής ηθικής αντιμετώπισης των ζώων γενικότερα

Ανάλογα εκπαιδευτικά προγράμματα σε σχολεία εκπονώ τα τελευταία δέκα χρόνια. Αρκετές φορές μάλιστα αναγκάστηκα να απολογούμαι για την επιλογή των σχετικών δράσεών μου, γεγονός που ισχυροποιεί την πεποίθησή μου ότι, αφενός, η κοινωνία αδιαφορεί για την ανθρώπινη καταδυνάστευση απέναντι στα ζώα και αφετέρου, ότι υπάρχει ανάγκη ενημέρωσης, ευαισθητοποίησης και τελικά αλλαγής σκέψης και στάσης ζωής.

Η παρούσα εργασία έχει ως αντικείμενο τον «επί χάρτου» σχεδιασμό ενός διαθεματικού-εποικοδομητικού προγράμματος με τη μορφή του project. Ο τίτλος του σχεδίου εργασίας είναι ο «Αδέσποτος» και εντάσσεται στο πρόγραμμα ενός δημόσιου, βασικής υποχρεωτικής εκπαίδευσης νηπιαγωγείου.

Ολόκαρδες και παντοτινές είναι οι ευχαριστίες μου στον επιβλέποντα καθηγητή μου κ. Κυριάκο Μπονίδη και στην οικογένειά μου για την συνεχή στήριξή τους.

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

«Συνολικά τα μη ανθρώπινα ζώα σήμερα ζουν σε πολύ πιο άθλιες συνθήκες απ' ότι ζούσαν πριν 200 χρόνια. Τότε υπέμεναν το καμτσίκι του χωρικού για να βοηθήσουν στις αγροτικές εργασίες. Σήμερα τεμαχίζονται για χάρη της εκπαίδευσης, τυφλώνονται για χάρη της ομορφιάς, πεθαίνουν από υπερβολικές δόσεις ναρκωτικών για χάρη της τοξικολογίας, περνούν τη ζωή τους σ' ένα κελί για να γίνουν μπιριζόλες και λιμοκτονούν προκειμένου να μάθουν ένα ανόητο ακροβατικό που θα αφήσει άναυδα τα ανυποψίαστα παιδάκια στο τσίρκο, προετοιμάζοντάς τα έτσι για τον σκληρό κόσμο των μεγάλων, στον οποίο οι αδύναμοι κάνουν κωλοτούμπες προς τέρψιν των δυνατών» (Καραγεωργάκης, Εισαγωγή, 2012)

Τα παραπάνω δεδομένα θα έπρεπε να μας κάνουν να αναρωτηθούμε για τη σχέση μας με τα ζώα, ως άνθρωποι νοήμονες αλλά και ως φορείς ηθικής. Στον χώρο της περιβαλλοντικής ηθικής έχει υπάρξει εκτός Ελλάδας μια παραγωγή φιλοσοφικής ενασχόλησης με διάφορες τάσεις σε αντίθεση με την απειροελάχιστη εγχώρια αντίστοιχη παραγωγή.

Τα ζώα ως θέμα πραγμάτευσης στην εκπαίδευση και μάλιστα των μικρών παιδιών, προξενεί το ενδιαφέρον τους και αιχμαλωτίζει την προσοχή τους. Τα αδέσποτα ζώα ειδικότερα αποτελούν μία δεξαμενή ευκαιριών για προβληματισμό και ανάληψη εν τέλει ηθικότερης στάσης έναντι των μη ανθρώπινων όντων με τα οποία μοιράζεται ο άνθρωπος τον πλανήτη.

Η ιδέα της εγγενούς αξίας τους αποκτά μια ξεχωριστή δυναμική στην προσχολική ηλικία, καθώς η ανιμιστική σκέψη του παιδιού που καθιστά δυνατή την εμπύχωση όλων των πραγμάτων, μπορεί να συμβάλει στην απόδοση αξίας σε κάθε τι ζωντανό. Τα εκπαιδευτικά προγράμματα θα έπρεπε να στρέφουν την προσοχή των παιδιών στην αξία της ζωής και της ύπαρξης των μη ανθρώπινων όντων (Φέλπς, 1994, σ. 21).

Σκοπός της εργασίας είναι ο σχεδιασμός ενός εκπαιδευτικού προγράμματος το οποίο θα μπορούσε να αποτελέσει υποστηρικτικό εργαλείο για τους/τις συναδέλφους της προσχολικής ηλικίας, να διευκολύνει τη διάθεσή τους, ώστε να το υλοποιήσουν ανά πάσα στιγμή. Στόχος του εν λόγω προγράμματος «Αδέσποτος» είναι να καλλιεργήσει μία αίσθηση προσωπικής ευθύνης και ευσπλαχνίας απέναντι στα αδέσποτα ζώα και βέβαια να παρέχει τη σχετική γνώση για την ύπαρξή τους.

Η μεθοδολογία του προγράμματος περιλαμβάνει τη διεξαγωγή ενός μεγάλου project, διάρκειας έντεκα ημερών. Κατά τον Kilpatrick (όπως αναφέρεται στο Ματσαγγούρας, 2006, σ. 218) η μέθοδος project αφορά μια «σκόπιμη πράξη ολόψυχου ενδιαφέροντος που συντελείται σε κοινωνικό περιβάλλον». (μέγεθος γράμματα;) Επιλέχθηκε ως η καταλληλότερη μέθοδος λόγω των χαρακτηριστικών της ως μιας ανοιχτής διαδικασίας μάθησης, στην οποία τα όρια, η δομή και οι διαδικασίες της είναι ρευστά κι όχι αυστηρά καθορισμένα, εξελίσσονται δε, ανάλογα με την εκάστοτε κατάσταση και τα ενδιαφέροντα των συμμετεχόντων και συμμετέχουσων (Frey, 1986, σ. 11).

Στην Ελλάδα εκπαιδευτικά προγράμματα για τα αδέσποτα ζώα σχεδιάζονται και εκπονούνται κυρίως από τους κατά τόπους φιλοζωικούς συλλόγους σε συνεργασία με σχολεία της περιοχής τους. Προγράμματα αντίστοιχα ξεκινούν και από την Πανελλήνια Φιλοζωική Ομοσπονδία που συντονίζει τα σωματεία αυτά με την άδεια του Υπουργείου Παιδείας, όπως συνέβη με το πρόγραμμα «Άνθρωποι και ζώα, συγγάτοικοι στον ίδιο πλανήτη». (Πανελλαδική Φιλοζωική και Περιβαλλοντική Ομοσπονδία και Πανελλαδική Συντονιστική Επιτροπή Ζωοφιλικών Σωματείων, 2018)

Προγράμματα, εξάλλου πραγματοποιούνται και από τον οργανισμό «Ελληνικό Ταμείο Μέριμνας Ζώων» (GAWF), καθώς και από τα Κέντρα Περιβαλλοντικής Εκπαίδευσης, αλλά με ευρύτερη θεματολογία σχετικά με τα ζώα.

Η εργασία που ακολουθεί χωρίζεται σε δύο μέρη. Στο πρώτο μέρος αναπτύσσεται το θεωρητικό πλαίσιο και στο δεύτερο μέρος το πρόγραμμα «Αδέσποτος». Ακολουθεί παράρτημα.

Α΄ ΜΕΡΟΣ: ΤΟ ΘΕΩΡΗΤΙΚΟ ΠΛΑΙΣΙΟ

1. ΠΕΡΙΒΑΛΛΟΝΤΙΚΗ ΗΘΙΚΗ

1.1 ΕΙΣΑΓΩΓΙΚΑ

Η οικολογική κρίση αναδεικνύει με τον πλέον αυταπόδεικτο τρόπο την αναγκαιότητα μιας νέας ηθικής αντιμετώπισης των άλλων, όπου «άλλοι» είναι το σύνολο της ζωής που μοιράζεται μαζί με τον άνθρωπο τον πλανήτη γη. Πρόκειται δηλαδή για την διεύρυνση της ηθικής κοινότητας που μέχρι τώρα δεν χώραγε στους κόλπους της παρά μόνο το είδος *Homo sapiens*, αλλά ακόμη κι αυτή έγινε σταδιακά (π.χ. Φυλετικές και έμφυλες διακρίσεις κ.ά.). (Nash, 1995)

Οι αντιοικολογικές ανθρώπινες πρακτικές που προκαλούν καταστροφές στα παραπάνω φαίνεται να πηγάζουν από την πεποίθηση που διαμορφώθηκε με το πέρασμα των αιώνων πως έχουμε ηθικές υποχρεώσεις μόνο προς άλλους ανθρώπους. Αυτή είναι και η αρχή της ανθρωποκεντρικής αντίληψης που καταδυνάστευσε την ανθρώπινη σκέψη και πρακτική από την αρχαιότητα έως σήμερα. Η ανθρωποκεντρική αντίληψη που διαπερνά τη σκέψη του Αριστοτέλη, της ιουδαιοχριστιανικής παράδοσης, του Francis Bacon και παγιώνεται με τον Διαφωτισμό, έγινε ένα από τα πρώτα αντικείμενα συζήτησης στο χώρο της περιβαλλοντικής ηθικής.

Η περιβαλλοντική ηθική (environmental ethics) είναι ένας σχετικά νέος κλάδος της ηθικής φιλοσοφίας, ο οποίος πραγματεύεται την ηθική σχέση του ανθρώπου με το φυσικό περιβάλλον. (Καραγεωργάκης, Περιβαλλοντική Ηθική, 2006). Επιχειρεί να παρέχει φιλοσοφικά εργαλεία προκειμένου να υιοθετηθεί από τους ανθρώπους ένα νέο κοσμοείδωλο, ανατρεπτικό στα όσα ίσχυαν έως τώρα και φιλικό προς τη γη, με την ανάληψη ηθικών ευθυνών απέναντι σε μη ανθρώπινα όντα και οικοσυστημικές οντότητες (όπως δάση, ποτάμια, βουνά) (Elliot, 1995). Τα πρώτα κείμενα από τα οποία αντλήθηκαν οι σχετικοί προβληματισμοί ήταντο *A Sand County Almanac* του Aldo Leopold (1968), στο οποίο διατυπώνεται η άποψη ότι η ανθρώπινη κοινότητα είναι μέρος της πλανητικής ολότητας και ως τέτοια οφείλει να αποδίδει ίσα δικαιώματα στα υπόλοιπα μέρη, και «Οι Ιστορικές Ρίζες της Οικολογικής μας Κρίσης» του Lynn White (1998). Στο τελευταίο ο συγγραφέας του αποδίδει στον Χριστιανισμό ευθύνες για την κακοδιαχείριση και την συνακόλουθη οικτρή εικόνα του πλανήτη. Υποστηρίζει χαρακτηριστικά πως ο Χριστιανισμός υπήρξε η πλέον ανθρωποκεντρική θρησκεία που γνώρισε ποτέ ο κόσμος (White, 1998, σ. 43).

Το βιβλίο του Peter Singer *Η Απελευθέρωση των Ζώων (Animal Liberation)*, που εκδόθηκε το 1975 λειτούργησε ως η δεξαμενή της προβληματικής για τα δικαιώματα των

ζώων. Σ' αυτό το βιβλίο ο Αυστραλός φιλόσοφος, μη αποδεχόμενος την εγγενή αξία της φύσης εν γένει, έτσι όπως υποστηρίχτηκε από τους βαθείς οικολόγους, (Singer, Practical Ethics, 1999, σ. 284) περιορίστηκε στην υπεράσπιση των δικαιωμάτων των άλλων ζώων. Ο Singer, καταδίκασε τον ρατσισμό που επιδεικνύουν οι άνθρωποι απέναντι στα άλλα είδη ζώων, τον οποίο και ονόμασε «ειδισμό» (speciesism). Υποστήριξε ότι πρέπει να διευρύνουμε τα όρια της ηθικής μας κοινότητας, δηλαδή των ατόμων που απολαμβάνουν ηθικής μεταχείρισης, με το να συμπεριλάβουμε σ' αυτήν και άτομα άλλων ειδών. Στην παράδοση του ωφελιμισμού έθεσε ως κριτήριο για τη συμμετοχή στην ηθική κοινότητα αυτό του «αισθάνεσθαι» (sentience), πιο συγκεκριμένα τη δυνατότητα που έχει κάποιος να υποφέρει ή να ευχαριστείται (Singer, Η Απελευθέρωση των Ζώων, 2010).

Στα χρόνια που ακολούθησαν εκδόθηκαν βιβλία, περιοδικά αλλά και δημιουργήθηκαν έδρες σε πανεπιστήμια καθώς και οργανισμοί γύρω από τα θέματα της περιβαλλοντικής φιλοσοφίας. Σήμερα, η περιβαλλοντική ηθική είναι ένα πεδίο της ηθικής φιλοσοφίας που κεντρίζει το ενδιαφέρον όλο και περισσότερων φιλοσόφων και αποτελεί μέρος των μαθημάτων εφαρμοσμένης ηθικής στα μεγάλα πανεπιστήμια του κόσμου. Επίσης, όλο και περισσότερο φαίνονται οι συνδέσεις με άλλα γνωστικά πεδία, ειδικά με τις περιβαλλοντικές επιστήμες, την παιδαγωγική επιστήμη και την περιβαλλοντική εκπαίδευση.

1.2 ΑΝΘΡΩΠΟΚΕΝΤΡΙΣΜΟΣ

Η ανθρωποκεντρική θεώρηση ερμηνείας του κόσμου, σ' όλο το ιστορικό μήκος του δυτικού πολιτισμού, αφορά την πεποίθηση ότι το ανθρώπινο είδος και μόνο αυτό, είναι το μοναδικό είδος με εγγενή αξία πάνω στον πλανήτη, άμεση ηθική υπόσταση, ακόμη κι αυτός ο ίδιος ο πλανήτης στερείται τέτοιας αξίας. Όλος ο φυσικός κόσμος που περιβάλλει τον άνθρωπο υπάρχει για να υπηρετεί την ευημερία του. Η θεώρηση αυτή εκφράζεται και ως ανθρωπίνος σοβινισμός (human chauvinism): Η γη και τα μη ανθρώπινα όντα βρίσκονται στην διάθεση των ανθρώπινων αναγκών κι έχουν εργαλειακή αξία ως προς αυτές (Routley & Routley, 1995).

Μπορούμε να πούμε ότι οι απαρχές της ανθρωποκεντρικής σκέψης βρίσκονται στον Αριστοτέλη, η επιρροή του οποίου στη δυτική σκέψη είναι τεράστια. Ο ίδιος έπαψε δε να θεωρείται η μεγαλύτερη αυθεντία μόνο κατά τον 17^ο αιώνα, με την επιστημονική επανάσταση. Ο Αριστοτέλης, βάσει της τελεολογικής του άποψης, πίστευε ότι όλα τα πράγματα έχουν ένα σκοπό ή ένα τέλος, για τον οποίο έχουν σχηματιστεί. Μάλιστα, τελικός σκοπός όλων των πραγμάτων είναι να εξυπηρετούν τον άνθρωπο: «Αν λοιπόν η φύση δεν πλάθει τίποτα ατελές

ούτε χωρίς σκοπό, τότε αναγκαστικά όλα αυτά η φύση τα έπλασε για χάρη των ανθρώπων». (Αριστοτέλης, 1993, σ. 77). Επίσης, ο Αριστοτέλης αποδέχεται την ιεραρχία στη φύση στην κορυφή της οποίας τοποθετείται ο άνθρωπος. Μάλιστα πιστεύει ότι επικρατεί τέτοια διαβάθμιση στη φύση, ώστε τα κατώτερα όντα πρέπει να υπακούουν στα ανώτερα (Παπαδημητρίου, 1995, σ. 39).

Ένας από τους σημαντικότερους εκπροσώπους αυτής της αντίληψης πρέπει να θεωρηθεί ο Άγιος Θωμάς ο Ακινάτης ο οποίος προτάσσει μία ιεραρχική κλίμακα στα όντα με κριτήριο την διανοητικότητα τους. Υπέρτατο Ον είναι ο Θεός, ακολουθούν οι άγγελοι και στην συνέχεια οι άνθρωποι. Οι άλλες μορφές ζωής, ζώα και φυτά κρίνονται ως κατώτερα όντα κι άρα δεν τυγχάνουν καμιάς ηθικής υποχρέωσης από τους παραπάνω. Έχουν εργαλειακή αξία εφόσον η διανοητικότητά τους είναι κατώτερη και δεν μπορούν να θέσουν σκοπούς όπως οι ανώτεροι τους στην κλίμακα.

Ωστόσο, η σημαντικότερη μορφή που υποστήριξε τον ανθρωποκεντρισμό ήταν ο Καρτέσιος. Στο πνεύμα της μηχανοκρατικής αντίληψης της επιστημονικής επανάστασης του 17^{ου} αιώνα, υποστήριξε την έλλειψη νόησης και ψυχής στα ζώα και την αδυναμία «καθαρής σκέψης». Κι ενώ και οι άνθρωποι και τα ζώα θα μπορούσαν να παρομοιαστούν ως μηχανές, οι πρώτοι, έχοντας τη δυνατότητα γλώσσας και νόησης, διαφοροποιούνται και υπερέχουν συντριπτικά από τα δεύτερα. Γι' αυτό, είναι πολύ γνωστές οι απόψεις του βάσει των οποίων θεωρεί τα ζώα αυτόματα, δηλαδή άψυχες μηχανές: «(...) δεν θα φανεί καθόλου παράδοξο σε όσους –ξέροντας πόσων ειδών αυτόματα, ή μηχανές που κουνιούνται μόνες τους, μπορεί να φτιάσει η τέχνη των ανθρώπων χρησιμοποιώντας κομμάτια ελάχιστα, αν τα συγκρίνουμε με το μεγάλο πλήθος των οστών, των μυώνων, των νεύρων, των αρτηριών, των φλεβών και όλων των μερών που υπάρχουν μέσα στο σώμα του ζώου– θα θεωρήσουν το σώμα αυτό σαν μια μηχανή, που, έχοντας κατασκευαστεί από τα χέρια του Θεού, είναι ασύγκριτα πιο καλά ρυθμισμένη κι έχει μέσατης κινήσεις πιο θαυμαστές από οποιαδήποτε από τις μηχανές που μπορούν να εφευρεθούν από τους ανθρώπους». (Descartes, 1637, σ. 51)

Ο Immanuel Kant επίσης, είχε αποκλείσει τα ζώα από το πεδίο του ηθικού μας ενδιαφέροντος. Αφού για τον ίδιο μόνο ο άνθρωπος είναι αυτοσκοπός. Άμεση συνέπεια τούτου είναι η μη παραδοχή της οφειλής του ανθρώπου για την απόδοση άμεσων υποχρεώσεων προς τα ζώα. Η αδυναμία τους να χρησιμοποιούν σύμβολα και άρα να χρησιμοποιούν γλώσσα (που προϋποθέτει την ικανότητα συμβολικής δομής για την έκφραση αφηρημένων εννοιών) τα καταδικάζει ως ανάξια ηθικής θεώρησης εκ μέρους των ανθρώπων. Ο άνθρωπος έχει μόνο

έμμεσες υποχρεώσεις απέναντι στα ζώα, να μην τα κακομεταχειρίζεται στην ουσία, και αυτό γιατί τότε προσβάλλει την ίδια την ανθρωπότητα. (Kant, 1963, σσ. 239-241)

1.3 ΟΙΚΟΚΕΝΤΡΙΣΜΟΣ

Στον αντίποδα των παραδοσιακών ανθρωποκεντρικών θέσεων και κορυφαίο σημείο ενδιαφέροντος για την περιβαλλοντική ηθική και τον οικοκεντρισμό είναι η αποδοχή της εγγενούς αξίας (intrinsic value) της φύσης ως όλων και των μερών της, η οποία και συνεπάγεται υποχρεώσεις του ανθρώπου απέναντί της (Rolston, 1988). Η εγγενής αξία είναι πιο κομβικής σημασία έννοια για τις θεωρίες του οικοκεντρισμού. Τι είναι όμως η εγγενής αξία;

Η εγγενής αξία είναι αντίθετη από την εργαλειακή ή χρηστική αξία (instrumental value) που έχει ένα ον ή ένα πράγμα σε σχέση με κάτι άλλο. Για παράδειγμα ένα εργαλείο που έχω στο σπίτι μου έχει για μένα ιδιαίτερη αξία διότι μ' αυτό κάνω κάποιες εργασίες. Έτσι, η εργαλειακή ή χρηστική αξία σχετίζεται πάντα με μία χρήση ή σχετίζεται με ψυχολογικούς συνειρμούς που μου δημιουργούνται από το συγκεκριμένο ον ή αντικείμενο. Αν θέλαμε, τέλος, να χρησιμοποιήσουμε όρους από την κλασική φιλοσοφική παράδοση θα λέγαμε ότι η εγγενής αξία αντιπροσωπεύει τον αυτοσκοπό (end-in-itself) και η εργαλειακή το μέσο (mean). Επιπρόσθετα, η εργαλειακή αξία αποδίδεται κατά περίπτωση και δεν θεωρείται αυταπόδεικτη και δεδομένη (Καραγεωργάκης, 2006). Ας παρακολουθήσουμε το παράδειγμα που δίνει ο Γεωργόπουλος προκειμένου να διασαφηνίσει τους δύο αυτούς όρους:

«Ας θεωρήσουμε προς στιγμήν την κακομεταχείριση που θα μπορούσε να προκληθεί, πρώτον, σε ένα αυτοκίνητο και, δεύτερον, σε ένα παιδί. Στην περίπτωση του αυτοκινήτου ο δράστης θεωρείται πως είναι ηθικά υπόλογος απέναντι στον ιδιοκτήτη του αυτοκινήτου και όχι (βεβαίως) απέναντι στο ίδιο το αυτοκίνητο. Στην περίπτωση κακομεταχείρισης του παιδιού όμως, παρότι και οι γονείς μπορεί να υπέφεραν λόγω αυτής της κακομεταχείρισης, ο δράστης είναι ηθικά υπόλογος μάλλον προς το παιδί, παρά προς τους γονείς του παιδιού. Έτσι, στη δεύτερη περίπτωση η κακομεταχείριση του παιδιού συνιστά αξιόμεμπτη πράξη, ακόμα κι αν οι γονείς του δεν ενδιαφέρονται γι' αυτό, διότι θεωρούμε πως αυτό το παιδί έχει εγγενή αξία, ενώ στην πρώτη περίπτωση αν ο κάτοχος του αυτοκινήτου δεν δήλωνε ενδιαφέρον, πιθανότατα θα θεωρούσαμε πως δεν συνέβη

τίποτε κακό, απλούστατα διότι το αυτοκίνητο δεν έχει εγγενή αξία».

(Γεωργόπουλος, 2002, σ. 217)

Τίθεται έτσι η συλλογιστική αμφισβήτησης της μοναδικότητας του ανθρώπου ως φορέα εγγενούς (έμφυτης) αξίας, δηλαδή ως φορέα αυταξίας ή εγγενούς αξίας. Οι οικοκεντρικές θεωρίες υποστηρίζουν ότι εγγενή αξία έχουν τα οικοσυστήματα ως όλον, και όχι μόνο ο άνθρωπος. Επειδή αυτές οι θεωρίες επιμένουν στο όλον, ονομάζονται ολιστικές. Ωστόσο, στο πλαίσιο του οικοκεντρισμού διατυπώθηκαν διάφορες θεωρίες, όπως αυτή του Paul Taylor, η «Ηθική της Γης» (Land Ethic) του Aldo Leopold, και του συνεχιστή του, Baird Callicott, και η «Βαθιά οικολογία» (Deep Ecology) του Νορβηγού φιλοσόφου Arne Naess.

1.3.1 Ηθική της Γης

Οι πιο γνωστές και συγκροτημένες προσεγγίσεις στα ζητήματα της φύσης είναι οι ολιστικές. Αυτές οι θεωρίες αντιμετωπίζουν το οικοσύστημα που κατοικούμε ή ακόμα και ολόκληρο το σύμπαν ως μια ενιαία οντότητα, ως ένα όλον. Σε αντίθεση με τους ολιστές, κάποιοι ατομικιστές δεν πιστεύουν ότι υπάρχουν εκείνες οι δυνάμεις που μπορούν να κρατήσουν το οικοσύστημα σε ισορροπία.

Η πιο γνωστή ολιστική θεωρία είναι αυτή του προαναφερθέντος Aldo Leopold. Ο Leopold, υπήρξε μια εμβληματική μορφή του αμερικανικού οικολογικού κινήματος και η σκέψη του έπαιξε κυρίαρχο ρόλο στη διαμόρφωση της σύγχρονης οικολογικής σκέψης. Διάφοροι πνευματικοί κύκλοι του απέδωσαν χαρακτηρισμούς όπως «προφήτης» (Mann, 1954, σ. 23), «Αμερικανός Ησαΐας» (Meine, 1987, σσ. 172-185), ενώ το βιβλίο του *A Sand County Almanac* χαρακτηρίστηκε «ιερό βιβλίο» (Stegner, 1987, σσ. 233-245). Η οικοκεντρική στάση του Leopold προήλθε από μία εξελικτική προσωπική πορεία του, συμπεράσμα ασφαλές αν ανατρέξει κανείς στην αρθρογραφία του ως υπεύθυνου της διαχείρισης θηραμάτων στις Η.Π.Α. Σε άρθρα του υποστήριξε την αναγκαιότητα μείωσης του πληθυσμού των θηρευτών (κογιότ, λύκων κτλ) με στόχο την αύξηση του αριθμού των θηραμάτων, ενώ σε άλλες αναφορές του ισχυρίστηκε ότι τα τελευταία είναι φυσικοί πόροι κι ως εκ τούτου πρέπει να έχουν την ανάλογη μεταχείριση (Leopold, 1991). Σαφέστατα μετακινήθηκε από τις θέσεις αυτές. Στο άρθρο του Leopold «Η Ηθική της Γης», το πλέον γνωστό άρθρο του, καταθέτει τρία στάδια τα οποία σύμφωνα με τον συντάκτη-μέγα οικοκεντρικό φιλόσοφο οδηγούν στην ηθική ενηλικίωση του ανθρώπου. Το πρώτο αφορά τους ηθικούς κώδικες στις διαπροσωπικές ανθρώπινες σχέσεις (αναφέρονται ως τέτοιες οι δέκα εντολές του Μωυσή). Οι σχέσεις ατόμου-κοινωνίας ανήκουν στο δεύτερο στάδιο, ενώ το τρίτο είναι προσεχές και θα έπρεπε να αφορά

στους κώδικες που θα ρυθμίζουν τη σχέση ανθρώπου περιβάλλοντος. Το 1948, χρονιά θανάτου του Leopold, το στάδιο αυτό δεν υπήρχε, ωστόσο υποστήριξε την αναγκαιότητά του (Leopold, 1968, σσ. 202-203). Ο Leopold υποστήριξε αφενός, την εγγενή αξία των ατόμων, ανθρώπων και μη όντων και, αφετέρου, του οικοσυστήματος ως όλου. Διατύπωσε την άποψη ότι η γη είναι μια κοινότητα που απαρτίζεται από τα μέλη της: το φυσικό περιβάλλον (εδάφη, νερά), τον άνθρωπο και όλους τους υπόλοιπους έμβιους οργανισμούς. Κάθε μέλος οφείλει σεβασμό στα υπόλοιπα μέλη (Leopold, 1968, σ. 204). Αυτό συνεπάγεται το δικαίωμα τους να συνεχίζουν να υπάρχουν και μάλιστα σε ένα υγιές περιβάλλον. «Ένα πράγμα είναι σωστό όταν τείνει να διατηρήσει την ακεραιότητα, την σταθερότητα και την ομορφιά της βιοτικής κοινότητας. Είναι λάθος όταν τείνει να κάνει το αντίθετο». (Leopold, 1968)

1.3.2 Η βαθιά οικολογία

Η «Βαθιά οικολογία» (Deep Ecology) είναι μια θεωρία του Νορβηγού φιλοσόφου Arne Naess, την οποία εισήγαγε ως έννοια και ως ονομασία το 1973. Αυτή εξελίχθηκε στη συνέχεια σε ένα φιλοσοφικό και κοινωνικό κίνημα διεθνούς αναγνώρισης και απήχησης. Εντοπίζει και προσπαθεί να δώσει διεξόδους στην Περιβαλλοντική Ηθική, όταν αυτή εγκλωβίζεται στον φιλοσοφικό τρόπο σκέψης που καλλιεργήθηκε στα χρόνια της νεωτερικότητας, «αφού έχει διαμορφώσει την ιδεολογική βάση επί της οποίας έχει επέλθει ο χωρισμός του ανθρώπου από τη φύση και η συνακόλουθη υποβάθμιση αυτής, προσδίδοντας τελεσίδικο κύρος σε αποφάνσεις που θα έπρεπε να υπόκεινται σε δυναμική αναδιαμόρφωση». (Πρωτοπαπαδάκης, 2005) Η φιλοσοφία αυτή αποδίδει εγγενή αξία σε ανθρώπινα αλλά και μη ανθρώπινα όντα, εμμένει στην προστασία της βιοποικιλότητας και προτείνει ακόμη και την μείωση των ανθρώπινων αριθμών, εφόσον σε αυτούς οφείλεται η συρρίκνωσή της (Γεωργόπουλος, 2002).

Η βαθιά οικολογία έχει κάποια βασικά χαρακτηριστικά βάσει των οποίων ο άνθρωπος θεωρείται αναπόσπαστο μέρος ενός βιοσφαιρικού δικτύου μέσα στο οποίο αλληλεξαρτάται, σχετίζεται εσωτερικά με τα υπόλοιπα μέρη του δικτύου και δεν πρέπει να αντιμετωπίζεται απλώς ως ένα ον εντός του περιβάλλοντος. Επιπλέον, αποδέχεται έναν βιοσφαιρικό εξισωτισμό (biospherical egalitarianism), μία στάση πλήρους σεβασμού για όλες τις μορφές ζωής, που συνεπάγεται ανατροπή της ισχύουσας ανθρωποκεντρικής θεώρησης η οποία παραχωρούσε δικαιώματα ζωής και ανάπτυξης μόνο στον άνθρωπο και καταδίκαιζε τα υπόλοιπα όντα ως υποτελή προς αυτόν.

Ο Arne Naess έχει συντάξει ένα μανιφέστο οκτώ σημείων όπου συνοψίζονται οι κύριες θέσεις της θεωρίας του, οι οποίες αποτελούν και τη βάση της βαθιάς οικολογίας. Οι θέσεις αυτές είναι οι εξής:

1. Η άνθιση της ανθρώπινης και μη ανθρώπινης ζωής στη γη έχει εγγενή αξία. Η αξία των μη ανθρώπινων μορφών ζωής είναι ανεξάρτητη από τη χρησιμότητα σε σχέση με τους ανθρώπινους σκοπούς του μη ανθρώπινου κόσμου.
2. Ο πλούτος και η ποικιλία των μορφών ζωής αποτελούν επίσης αξίες καθ' εαυτές και συνεισφέρουν στην άνθιση της ανθρώπινης και μη ανθρώπινης ζωής στη γη.
3. Οι άνθρωποι δεν έχουν δικαίωμα να μειώσουν αυτόν τον πλούτο και αυτή την ποικιλία, εκτός και εάν πρόκειται για την ικανοποίηση ζωτικών αναγκών.
4. Η άνθιση της ανθρώπινης ζωής και της κουλτούρας είναι συμβατή με τη σημαντική *μείωση* του ανθρώπινου πληθυσμού.
5. Η σύγχρονη ανάμιξη του ανθρώπου στον μη ανθρώπινο κόσμο είναι υπερβολική και η κατάσταση χειροτερεύει ταχέως.
6. Θα πρέπει να αλλάξουν οι πολιτικές. Οι αλλαγές στην πολιτική επηρεάζουν βασικές οικονομικές, τεχνολογικές και ιδεολογικές δομές και οδηγούν σε μια πολύ διαφορετική κατάσταση πραγμάτων από την παρούσα, που θα επέτρεπε μια ευτυχέστερη εμπειρία της σχέσης συνδεδετικότητας (connectedness), η οποία υπάρχει μεταξύ όλων των πραγμάτων.
7. Η ιδεολογική αλλαγή, συνίσταται κυρίως στη δυνατότητα εκτίμησης της ποιότητας ζωής (διαβίωση σε καταστάσεις εγγενούς αξίας) αντί για τη συνεχή προσπάθεια αύξησης του επιπέδου ζωής. Θα υπάρξει βαθιά γνώση της διαφοράς μεταξύ «μεγάλου» και «σπουδαίου» (big and great).
8. Όσοι συμφωνούν με τα παραπάνω έχουν υποχρέωση να συμμετάσχουν στην υλοποίηση των αλλαγών. (Naess, 1992, σσ. 123-133)

Ο Naess ξεκαθαρίζει ότι οι βαθείς οικολόγοι αποδίδουν εγγενή αξία σε όλα τα όντα της βιόσφαιρας. Μάλιστα, τόσο ο ίδιος, όσο και οι ακόλουθοί του χαρακτηρίζουν υποτιμητικά ως «ρηχές» τις υπόλοιπες περιβαλλοντικές φιλοσοφίες, αφού θεωρούν ότι αποσκοπούν, ως επί το πλείστον, στη βελτίωση της ποιότητας ζωής για τον ίδιο τον άνθρωπο, προάγοντας έτσι

πρωτίστως το ανθρώπινο συμφέρον από την προστασία του περιβάλλοντος. (Naess, 1973, σ. 95)

1.4 ΤΑ ΔΙΚΑΙΩΜΑΤΑ ΤΩΝ ΖΩΩΝ

Στην περιβαλλοντική φιλοσοφία και ειδικότερα στην περιβαλλοντική ηθική, εξέχουσα θέση κατέχει το θέμα των δικαιωμάτων των ζώων. Ο σύγχρονος τρόπος ζωής έχει εγκαθιδρύσει ένα καθεστώς πλήρους αδιαφορίας απέναντι στην ευζωία των μη ανθρώπινων όντων. Οι έρευνες και οι αριθμοί τους καταγράφουν ιλιγγιώδη καταπάτηση κάθε ίχνους σεβασμού των ζώων. Οι συνθήκες διαβίωσης στις φάρμες της εντατικής κτηνοτροφίας (στις Η.Π.Α. μόνο κάθε χρόνο σφαγιάζονται πάνω από πέντε τρισεκατομμύρια ζώα), είναι συχνά απάνθρωπες. Τα ζώα αυτά προορισμένα για ανθρώπινη τροφή υφίστανται τα πάνδεινα. Γεννιούνται και ζουν σε περιβάλλοντα χωρίς στοιχειώδη τήρηση των φυσικών τους προδιαγραφών. Δεν βλέπουν το φως του ήλιου, συνωστίζονται και δεν υπάρχει χώρος καν για να αλλάξουν πλευρό, μετακινούνται προς τα σφαγεία σαν άψυχα αντικείμενα.

Στον χώρο της ιατρικής αλλά και της κοσμητολογίας εκατομμύρια ζώα υπόκεινται σε βασανιστήρια μέσα στα εργαστήρια πειραμάτων. Πολλά από αυτά τα πειράματα δεν έχουν κανένα ουσιαστικό όφελος για τον άνθρωπο. Εκατομμύρια είναι και τα ζώα- θηράματα του κυνηγιού στον πλανήτη. Μιας δραστηριότητας που προϋποθέτει αναλγησία εκ μέρους των θηρευτών. Εκατοντάδες ζώα απαριθμεί και ο κατάλογος των υπό εξαφάνιση ζώων του πλανήτη.

Σ' όλες αυτές τις ανθρώπινες συμπεριφορές και δραστηριότητες που παρακάμπτουν το γεγονός πως τα μη ανθρώπινα όντα αισθάνονται, άρα βιώνουν αισθήματα, ο ωφελιμισμός πρόσφερε μία δεξαμενή επιχειρημάτων και σκέψεων. Πρόκειται για μια ηθική φιλοσοφία που νοσηματοδοτεί το καλό με βάση τις συνέπειες της ηθικής πράξης. Ο Jeremy Bentham αποτέλεσε τον ιδρυτή της σκέψης, συγκεκριμένα της «ηδονιστικής» εκδοχής του. Αξιολογούσε ως «καλό» τη μέγιστη δυνατή ηδονή ή ευτυχία και ως «κακό» τον πόνο και τη δυστυχία.

Την ωφελιμιστική παράδοση ακολούθησε ο Peter Singer προεκτείνοντας το κριτήριο στο «αισθάνεσθαι» την ικανότητα ενός όντος, ανθρώπινου ή μη να βιώνει αισθήματα πόνου και ηδονής. Συνέπεια αυτής της αξιολόγησης είναι ότι μια πράξη είναι ηθικά σωστή όταν συνδράμει στην ευδαιμονία της κοινωνίας και αντίθετα επιλήψιμη όταν προξενεί πόνο και δυστυχία. Διεύρυνε την ηθική κοινότητα δηλαδή τοποθετώντας μέσα της όλα τα έμβια όντα που έχουν την ικανότητα βίωσης πόνου και χαράς. Το βιβλίο του Peter Singer που εκδόθηκε

το 1975 με τον τίτλο «Η Απελευθέρωση των Ζώων» έγινε η βίβλος ενός κινήματος που υπερασπίζεται έως τις μέρες μας τα δικαιώματα των ζώων και δικαιούνται ηθική υπόσταση και εκτίμηση. Η αρχή της ισότητας και συγκεκριμένα της ίσης εκτίμησης των συμφερόντων είναι ο άξονας του προτείνεται στο βιβλίο από τον συγγραφέα του ως σημείο αφετηρίας για το παραπάνω συμπέρασμα. Αν αυτή δεν ακολουθηθεί τότε βρισκόμαστε αντιμέτωποι με την κατηγορία του ειδισμού, της προκατειλημμένης τοποθέτησης υπέρ κάποιου είδους, εν προκειμένω του ανθρώπινου, εις βάρος των μη ανθρώπινων όντων. Τα κεφάλαια του βιβλίου που αναφέρονται στα τεκταινόμενα στο χώρο της εντατικής κτηνοτροφίας και των πειραμάτων διεγείρουν αισθήματα αν μη τι άλλο συμπάθειας στη συσσωρευμένη καταπίεση και πόνο των ζώων.

Η θεωρία του Singer στηρίζεται στον ωφελιμισμό και τον Jeremy Bentham, ο οποίος έγραφε στα τέλη του 18^{ου} αιώνα:

«Μπορεί να έρθει η μέρα που η υπόλοιπη ζωική δημιουργία θα αποκτήσει δικαιώματα που δεν θα μπορούν να της αφαιρεθούν παρά από ένα τυραννικό χέρι. Οι Γάλλοι έχουν ήδη ανακαλύψει ότι η μελανότητα του δέρματος δεν αποτελεί λόγο για να αφεθεί ένας άνθρωπος χωρίς αποκατάσταση στις ορέξεις ενός βασανιστή. Μπορεί να έρθει η μέρα που θα αναγνωριστεί ότι ο αριθμός των ποδιών, η τριχοφυΐα του δέρματος ή η κατάληξη του ιερού οστού αποτελούν εξίσου ανεπαρκείς λόγους για να αφήσουμε ένα ον που αισθάνεται να έχει την ίδια μοίρα. Υπάρχει κάποιο άλλο στοιχείο για το οποίο θα πρέπει να σύρουμε μια ανυπέρβλητη γραμμή; Μήπως αυτό είναι η ιδιότητα του λόγου ή, ίσως, της ομιλίας; Ένα ανεπτυγμένο άλογο ή ένας σκύλος είναι ασύγκριτα πιο έλλογα και πιο συζητήσιμα ζώα από ένα βρέφος μίας ημέρας, μίας εβδομάδας, ή ενός μηνός. Αλλά, ακόμα κι αν δεν είναι έτσι, τι αλλάζει; Το ερώτημα δεν είναι Μπορούν να συλλογίζονται; Ούτε Μπορούν να μιλούν; αλλά, Μπορούν να υποφέρουν;» (Bentham, 2005, σσ. 316-325). Το στοιχείο που πρέπει να μας ενδιαφέρει δηλαδή για να στρέψουμε την ηθική μας προσοχή σε ένα ζώο είναι αν έχει την ικανότητα να πονά.

Ένας άλλος σύγχρονος φιλόσοφος που ασχολείται με τα δικαιώματα των ζώων είναι ο Αμερικάνος Tom Regan. Ο Regan υποστηρίζει ότι πρέπει να αποδώσουμε τόσο ηθικά όσο και νομικά δικαιώματα στα ζώα. Γράφει:

«Το θεμελιώδες λάθος είναι το σύστημα που μας επιτρέπει να βλέπουμε τα ζώα ως πόρους που μας ανήκουν, που υπάρχουν για εμάς –για να τα τρώμε, ή να τα ανατέμνουμε ή να τα εκμεταλλευόμαστε για χρήματα ή στο πλαίσιο κάποιων αθλημάτων. Από τη στιγμή που θα αποδεχθούμε αυτήν την οπτική για τα ζώα, δηλαδή ως πόρους που μας ανήκουν, η συνέχεια

είναι προβλέψιμη και θλιβερή. Γιατί να ανησυχούμε για τη μοναξιά τους, τον πόνο και το θάνατο τους;» (Singer, Regan, Gruen, & Donovan, 2012, σσ. 57-74). Ο Regan πιστεύει ότι ο καθένας από εμάς είναι ένα υποκείμενο μιας ζωής (subject of a life) που βιώνει εμπειρίες, ένα πλάσμα που έχει συνείδηση και ατομική ευημερία, η οποία έχει σημασία για εμάς, ανεξάρτητα από τη χρησιμότητά μας για τους άλλους. Επιθυμούμε και προτιμούμε πράγματα, πιστεύουμε και νιώθουμε πράγματα, θυμόμαστε και περιμένουμε πράγματα. Και όλες αυτές οι διαστάσεις της ζωής μας, συμπεριλαμβανομένων της χαράς και του πόνου, της ευχαρίστησης και των βασάνων, της απόλαυσης και της ματαίωσης, της συνεχιζόμενης ύπαρξής μας ή του πρόωρου θανάτου μας, από κοινού κάνουν τη διαφορά στην ποιότητα της ζωής μας όπως τη ζούμε, όπως τη βιώνουμε ως άτομα. Και το ίδιο ισχύει και για αυτά τα ζώα που μας απασχολούν (αυτά που τρώγονται ή παγιδεύονται για παράδειγμα), αυτά επίσης πρέπει να αντιμετωπίζονται ως υποκείμενα ζωής που βιώνουν εμπειρίες, με δική τους εγγενή αξία (Singer, Regan, Gruen, & Donovan, 2012).

Ο Regan, στο πλαίσιο της θεωρίας του ζητά:

- Την πλήρη απαγόρευση της χρήσης των ζώων για επιστημονικούς σκοπούς
- Την πλήρη διάλυση της εμπορικής κτηνοτροφίας
- Τον πλήρη τερματισμό του κυνηγιού για εμπορικούς λόγους ή για διασκέδαση, όπως και της παγίδευσης ζώων (Singer, Regan, Gruen, & Donovan, 2012)

2 Η ΠΕΡΙΒΑΛΛΟΝΤΙΚΗ ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗ

2.1 ΙΣΤΟΡΙΚΗ ΕΠΙΣΚΟΠΗΣΗ

Η περιβαλλοντική εκπαίδευση συστάθηκε ως επιστημονικό πεδίο τις δεκαετίες 1960-’70, κυριότερα εξαιτίας της επίδρασης που δέχτηκε από το περιβαλλοντικό κίνημα το οποίο προσπαθούσε να βοηθήσει στην επίλυση των περιβαλλοντικών προβλημάτων. Η φιλοσοφία της βρίσκεται στην καλλιέργεια φιλοπεριβαλλοντικών στάσεων στους μαθητές (ή στους νέους όλων των βαθμίδων της εκπαίδευσης), προκειμένου να γίνουν πολίτες ευαισθητοποιημένοι στα περιβαλλοντικά προβλήματα. Η κεντρική ιδέα της Περιβαλλοντικής Εκπαίδευσης ήταν η οργάνωση και παροχή μιας εκπαίδευσης διαφόρων τεχνικών δεξιοτήτων και ειδικών γνώσεων για τα περιβαλλοντικά θέματα σε άτομα που θα μπορούσαν να εφαρμόσουν αποτελεσματικά τα κατάλληλα εργαλεία για την αντιμετώπιση των δυσθεώρητων οικολογικών προβλημάτων. Στο πλαίσιο αυτό, άρχισαν να αναπτύσσονται οι κλάδοι των περιβαλλοντικών επιστημών, με το περιβαλλοντικό ζήτημα να εναποτίθεται στα χέρια της επιστήμης και της πολιτείας και οι

ειδικοί να πρέπει να αναλάβουν να εφαρμόσουν τις διάφορες και επιμέρους τεχνικές. (Φλογαΐτη, 1998).

Το περιβαλλοντικό κίνημα αμφισβήτησε το κυρίαρχο κοινωνικό σύστημα αξιών και τη συνακόλουθη ανθρωποκεντρική αντίληψη, βάσει της οποίας ο άνθρωπος βρίσκεται έξω και πάνω από το περιβάλλον. Πρόκειται για την ανθρωποκεντρική αντίληψη για την οποία κάναμε αναφορά σε προηγούμενο κεφάλαιο αυτής της εργασίας. Έτσι, στήριξε την άποψη ότι η συγκεκριμένη σχέση ανάμεσα σε άνθρωπο και περιβάλλον, η οποία βασίζεται σε ευρύτερους κοινωνικούς, πολιτικούς και οικονομικούς παράγοντες, συνιστά την πραγματική αιτία για τα περιβαλλοντικά προβλήματα και πρότεινε την καινοτόμο ιδέα ότι η ουσιαστική επίλυση των περιβαλλοντικών προβλημάτων βρίσκεται στην μεταστροφή αυτής της στάσης, σε μια νέα αντίληψη της σχέσης ανθρώπου περιβάλλοντος.

Ο όρος Περιβαλλοντική Εκπαίδευση, ΠΕ πρωτοχρησιμοποιήθηκε από τον Thomas Pritchard σε διάσκεψη της Παγκόσμιας Ένωσης για τη Προστασία της Φύσης (IUCN) στο Παρίσι, το 1948 (Palmer, 1998). Τη δεκαετία του '70 το περιβαλλοντικό κίνημα συνετέλεσε στη σημαντική διεύρυνση της έννοιας της Περιβαλλοντικής Εκπαίδευσης. Έτσι, η ΠΕ έπαψε να αποτελεί απλώς την εκπαίδευση ειδικών για την επίλυση των περιβαλλοντικών ζητημάτων, αλλά πήρε το χαρακτήρα της εκπαίδευσης των πολιτών για την αλλαγή των στάσεων και συμπεριφορών. Στο πλαίσιο αυτό διαμορφώθηκαν τα εξής πεδία: η Μελέτη της Φύσης (Nature Study, η Εκπαίδευση για τη Διατήρηση (Conservation Education), η Μελέτη Πεδίου (Field Studies), η Εκπαίδευση έξω από το Σχολείο (Outdoor Education) και φυσικά οι Περιβαλλοντικές Σπουδές (Environmental Studies) (Παπαδημητρίου, 1998).

Τη δεκαετία του 1970, πραγματοποιήθηκε στη Νεβάδα των Η.Π.Α η πρώτη διεθνής συνάντηση με θέμα την ΠΕ, όπου και καθιερώθηκε διεθνώς ο όρος "Περιβαλλοντική Εκπαίδευση" (IUCN, Foresta Institute for Ocean and Mountain Studies, USUNESCO, 1970). Η συνάντηση αυτή ήταν απλώς η πρώτη από μία σειρά πολλών διεθνών συσκέψεων σε παγκόσμιο επίπεδο με θέμα την ΠΕ. Ακολούθησαν και άλλες εξίσου σημαντικές όπως:

- Η Διάσκεψη των Ηνωμένων Εθνών για το Ανθρώπινο Περιβάλλον στη Στοκχόλμη (5-6 Ιουνίου 1972) όπου αναγνωρίστηκε για πρώτη φορά η αναγκαιότητα να προωθηθεί η Π.Ε. ως σημαντική λύση στην υποβάθμιση του περιβάλλοντος και ως τρόπος δράσης για την αντιμετώπιση των περιβαλλοντικών προβλημάτων (UN, 1973).

- Η Συνδιάσκεψη για την Περιβαλλοντική Εκπαίδευση, υπό την αιγίδα της UNESCO στο Βελιγράδι (13-22 Οκτωβρίου 1975) όπου συζητήθηκαν τα οικολογικά προβλήματα και διαμορφώθηκε το εννοιολογικό πλαίσιο και οι σημαντικότεροι άξονες της Περιβαλλοντικής Εκπαίδευσης. τα δε πορίσματά της καταγράφηκαν σε μια διακήρυξη, η οποία ονομάστηκε "Χάρτα του Βελιγραδίου" (UNESCO-UNEP, 1976).
- Η Διακυβερνητική Διάσκεψη για την Περιβαλλοντική Εκπαίδευση στην Τυφλίδα, που οργανώθηκε από την UNESCO και τη UNEP (14-16 Οκτωβρίου 1977), που θεωρείται η πρώτη διακυβερνητική διάσκεψη για την ΠΕ και στην οποία συζητήθηκαν τα βασικά περιβαλλοντικά προβλήματα στις σύγχρονες κοινωνίες. Ταυτόχρονα οριοθετήθηκε ένα πλαίσιο στρατηγικής και μεθοδολογίας της ΠΕ. (UNESCO, 1978).
- Το Διεθνές Συνέδριο με θέμα: «Διεθνής Στρατηγική για Δράση στον τομέα της Περιβαλλοντικής Εκπαίδευσης και Κατάρτισης», που οργανώθηκε από την UNESCO και τη UNEP στη Μόσχα (17-21 Αυγούστου 1987). Το κείμενο που προέκυψε από το συνέδριο αυτό περιγράφει τα συμπεράσματα των εθνικών και διεθνών συναντήσεων που είχαν πραγματοποιηθεί τα προηγούμενα δέκα χρόνια. Επίσης, παρουσιάζεται μια διεθνής στρατηγική για την περιβαλλοντική εκπαίδευση και κατάρτιση, ενώ παράλληλα επαναπροσδιορίζεται η έννοια της ανάπτυξης και καθιερώνεται ο όρος "βιώσιμη ανάπτυξη" (UNESCO-UNEP, 1988).
- Η Συνάντηση των Υπουργών Εκπαίδευσης των Ευρωπαϊκών χωρών στα πλαίσια του Συμβουλίου της Ευρώπης για την ΠΕ, το 1988, που κατέληξε σε ένα ψήφισμα βάσει του οποίου τέθηκαν οι στόχοι και οι βασικές αρχές της ΠΕ (Επίσημη Εφημερίδα των Ευρωπαϊκών Κοινοτήτων, 1988).
- Η Διακυβερνητική Διάσκεψη των Ηνωμένων Εθνών στο Ρίο της Βραζιλίας (3-14 Ιουνίου 1992). Η Agenda 21 αναφέρεται στην στόχευση της εκπαίδευσης προς την κατεύθυνση της αειφορίας και στην προώθηση της ενημέρωσης του κοινού. (UNCED, 1992).
- Τέλος σημαντικότερη υπήρξε η Διεθνής Διάσκεψη «Περιβάλλον και Κοινωνία: Εκπαίδευση και Ευαισθητοποίηση των Πολιτών για την Αειφορία» που διοργανώθηκε από την UNESCO και το Ελληνικό κράτος στη Θεσσαλονίκη (8-12 Δεκεμβρίου 1997). Αυτή η διάσκεψη κατέληξε σε μια διακήρυξη, στο πλαίσιο της οποίας προτάθηκε ο όρος «Εκπαίδευση για το Περιβάλλον και την Αειφορία», ως αντικατάσταση του όρου

«Περιβαλλοντική Εκπαίδευση» (UNESCO, 1997). Υπήρξαν βεβαίως αντιδράσεις ως προς αυτό, κυρίως με τη λογική ότι το σημαντικότερο είναι η πραγματική στόχευση κι όχι η ονομασία. (Knapp, 1998, 2000, Ράπτης, 2000).

Στην Ελλάδα, η ΠΕ έδωσε το παρόν στα εκπαιδευτικά πράγματα ήδη από το 1977, ενώ από το 1990 έως σήμερα η ΠΕ γνωρίζει σημαντική ανάπτυξη, παγιώθηκε στο ελληνικό εκπαιδευτικό σύστημα και εντάχθηκε στην τριτοβάθμια εκπαίδευση. Ταυτόχρονα ιδρύθηκαν τα Κέντρα Περιβαλλοντικής Εκπαίδευσης (τα οποία πλέον το υπουργείο μετανόμασε ΚΕΑ δηλαδή Κέντρα Εκπαίδευσης για την Αειφορία) σε όλη την Ελλάδα για να προωθηθεί το πνεύμα της ΠΕ σε όλη την επικράτεια. (Gravanis, 1997).

Ο ορισμός της ΠΕ, όπως αυτός διατυπώθηκε πρώτη φορά στη Νεβάδα (1970), έχει ως εξής:

«Η περιβαλλοντική εκπαίδευση είναι η διαδικασία που οδηγεί με την αναγνώριση αξιών και τη διασαφήνιση εννοιών στην ανάπτυξη των ικανοτήτων και των στάσεων που είναι απαραίτητες για την κατανόηση και την εκτίμηση της συσχέτισης ανθρώπου, πολιτισμού, και βιοφυσικού περιβάλλοντος. Η Περιβαλλοντική Εκπαίδευση συνεπάγεται επίσης άσκηση στη διαδικασία λήψης αποφάσεων και τη διαμόρφωση ενός κώδικα συμπεριφοράς του κάθε ατόμου ξεχωριστά γύρω από τα προβλήματα που αφορούν στην ποιότητα του περιβάλλοντος» (IUCN, 1970).

Να τονίσουμε επιπλέον ότι στη Διάσκεψη της Τυφλίδας κατατέθηκαν οι εξής σκοποί της Περιβαλλοντικής Εκπαίδευσης:

- Καλλιέργεια και εμπέδωση ενιαίας αντίληψης για την ανάπτυξη στην πόλη και στην ύπαιθρο.
- Να μπορέσουν οι πολίτες να αποκτήσουν γνώσεις, στάσεις, αξίες και τις ικανότητες για να προστατέψουν το περιβάλλον.
- Η δημιουργία νέων προτύπων συμπεριφοράς απέναντι στο περιβάλλον και την κοινωνία (UNESCO, 1978).

Στην Τυφλίδα υπογράφηκε και η ομώνυμη Διακήρυξη στην οποία αναφέρονται 5 κατηγορίες στόχων στην Π.Ε. οι οποίοι είναι:

1. Συνειδητοποίηση: Προκειμένου να μπορέσουν οι κοινωνικές ομάδες και οι πολίτες να αποκτήσουν γνώση και ευαισθησία για το περιβάλλον και τα προβλήματά του.

2. Γνώσεις: Προκειμένου να μπορέσουν οι κοινωνικές ομάδες και οι πολίτες να αποκτήσουν εμπειρίες και κατανόηση της λειτουργίας του περιβάλλοντος.
3. Στάσεις: Προκειμένου να μπορέσουν οι κοινωνικές ομάδες και οι πολίτες να αποκτήσουν ένα σύνολο αξιών απέναντι στο περιβάλλον, όπως επίσης και λόγους κινητοποίησης για να συμμετέχουν ενεργά στην προστασία του περιβάλλοντος.
4. Ικανότητες: Προκειμένου να μπορέσουν οι κοινωνικές ομάδες και οι πολίτες να αποκτήσουν τις ικανότητες για την αναγνώριση και την επίλυση των περιβαλλοντικών προβλημάτων.
5. Συμμετοχή: Προκειμένου να μπορέσουν οι κοινωνικές ομάδες και οι πολίτες να έχουν τη δυνατότητα να συμμετάσχουν άμεσα και αποτελεσματικά για την επίλυση των περιβαλλοντικών προβλημάτων (UNESCO, 1978).

Καταλαβαίνουμε ότι αυτοί οι στόχοι της ΠΕ αποσκοπούν αφενός στη μετάδοση πληροφοριών και σχετικών γνώσεων, αλλά και στην ανάπτυξη δεξιοτήτων για την αλλαγή στάσεων. Θα μπορούσαν λοιπόν οι στόχοι να επιμεριστούν σε δύο κατηγορίες:

- α) γνωστικοί στόχοι (μετάδοση γνώσεων και ικανοτήτων/ δεξιοτήτων) και
- β) συναισθηματικοί στόχοι (διαμόρφωση αξιών, στάσεων, συμπεριφορών) (Ράπτης, 2000).

Πρόσθετα, η Χάρτα του Βελιγραδίου οριοθετεί κάποιες κατευθυντήριες αρχές για την οργάνωση και την διεξαγωγή των προγραμμάτων της ΠΕ και πιο συγκεκριμένα αναφέρει ότι:

- Στο πλαίσιο της ΠΕ η έννοια του περιβάλλοντος πρέπει να εξετάζεται ολιστικά και να ακολουθείται μία διεπιστημονική προσέγγιση στα προγράμματά της.
- Ακόμα, η ΠΕ πρέπει να θεωρείται ως μία διαρκής διαδικασία που τονίζει την ενεργό συμμετοχή για την πρόληψη και την επίλυση περιβαλλοντικών προβλημάτων.
- Η ΠΕ οφείλει να εξετάζει τα περιβαλλοντικά ζητήματα από μία παγκόσμια σκοπιά, χωρίς όμως να αμελεί τις τοπικές ιδιαιτερότητες.

Επιπλέον, στο πλαίσιο της ΠΕ πρέπει να προάγεται η έννοια της μαθητοκεντρικής εκπαίδευσης. Ο μαθητοκεντρισμός, σε αντίθεση με τον δασκαλοκεντρισμό θεωρεί τον δάσκαλο καθοδηγητή, ο οποίος ρυθμίζει, εμψυχώνει και ο ρόλος του είναι επικουρικός στο

πλαίσιο μιας ευρετικής/ανακαλυπτικής μάθησης με παρέμβαση ρυθμιστική (Φράγκος 1977). Στο μαθητοκεντρικό πρότυπο ο εκπαιδευτικός δεν προσπαθεί απλώς να παρέχει γνώση αλλά βοηθάει το μαθητή έτσι ώστε, η μάθηση να εκπορεύεται από την ενεργό δράση των μαθητευομένων. Δεν υπάρχει διαχωρισμός των γνώσεων σε «μαθήματα» αλλά σύνθεσή τους από τους ίδιους τους μαθητές. Με τη συνθήκη αυτή, το σχολείο συνδέεται με το φυσικό περιβάλλον και αφομοιώνει τις εξελίξεις της πραγματικής ζωής ενώ λείπουν τα «εξωτερικά» κριτήρια όπως η πειθαρχία, η βαθμολόγηση και άλλα σχετικά. Η παιδαγωγική σχέση αρμόζει καλύτερα με τα δεδομένα και τις δυνατότητες των παιδιών (Φράγκος, 1977, Ράπτης, 2000).

2.2 ΤΑ ΤΕΣΣΕΡΑ ΕΠΙΠΕΔΑ ΓΝΩΣΕΩΝ ΤΗΣ ΠΕ

Η ΠΕ προϋποθέτει την τήρηση τεσσάρων επιπέδων γενικών στόχων (Hungerford, 1980).

- Επίπεδο Στόχων I: Οι Οικολογικές Βάσεις

Οι στόχοι αποσκοπούν στο να προσφέρουν στους εκπαιδευόμενους βασικές και επαρκείς οικολογικές γνώσεις προκειμένου να είναι σε θέση να λαμβάνουν οικολογικά ορθές αποφάσεις όσον αφορά τα περιβαλλοντικά θέματα.

- Επίπεδο Στόχων II: Η Εννοιολογική Συνειδητοποίηση

Βασικό μέλημα στο επίπεδο αυτό είναι η συνειδητοποίηση ότι οι ατομικές και οι συλλογικές δραστηριότητες μπορούν να παίξουν καθοριστικό ρόλο για την ισορροπία μεταξύ της ποιότητας της ανθρώπινης ζωής και της ποιότητας του περιβάλλοντος.

- Επίπεδο Στόχων III: Η Διερεύνηση και Αξιολόγηση

Αυτό το επίπεδο στόχων φροντίζει για την ανάπτυξη των γνώσεων και των δεξιοτήτων που χρειάζονται οι εκπαιδευόμενοι προκειμένου να διερευνούν τα περιβαλλοντικά θέματα και να μπορούν να σταθμίζουν και να κρίνουν τις τυχόν εναλλακτικές λύσεις για την επίλυση των ζητημάτων αυτών.

- Επίπεδο Στόχων IV: Η Ικανότητα Περιβαλλοντικής Δράσης

Αυτοί οι στόχοι χρησιμεύουν στην καθοδήγηση και ανάπτυξη των ικανοτήτων που χρειάζονται οι εκπαιδευόμενοι προκειμένου να είναι σε θέση να αναλαμβάνουν θετική περιβαλλοντική δράση με σκοπό τη διατήρηση της δυναμικής ισορροπίας ανάμεσα στην ποιότητα ζωής και στην ποιότητα του περιβάλλοντος.

Ας δούμε όμως ένα πολύ πρακτικό και χρήσιμο ζήτημα: Τι πρέπει να κάνει ένας εκπαιδευτικός προκειμένου να υλοποιήσει ένα πρόγραμμα ΠΕ;

- Να επιλέξει το κατάλληλο θέμα που θα ανταποκρίνεται στους επιθυμητούς σκοπούς και στόχους.
- Να οργανώσει τη δράση για την υλοποίηση του συγκεκριμένου προγράμματος.
- Να επιλέξει τις κατάλληλες μεθόδους για την υλοποίηση του προγράμματος.
- Να αξιολογήσει κατά πόσο το περιεχόμενο του προγράμματος σπουδών και οι μέθοδοι που εφαρμόστηκαν ανταποκρίθηκαν στους αρχικούς σκοπούς και στόχους.

Όπως προτείνει η National Science Teachers Association (2002), ένα πρόγραμμα σπουδών στη ΠΕ οφείλει:

1. Να παρέχει τις δραστηριότητες και τις πληροφορίες εκείνες με τις οποίες οι διδασκόμενοι αλληλεπιδρούν με το περιβάλλον.
2. Να αναπτύσσει στους διδασκόμενους τα πνευματικά εργαλεία να διερευνήσουν τον κόσμο που τους περιβάλλει.
3. Να εμπλέκει άμεσα τους διδασκόμενους στη διαδικασία να διερευνούν τον κόσμο που τους περιβάλλει και τη σχέση τους με αυτόν.

2.3 Η ΜΕΘΟΔΟΛΟΓΙΑ ΤΗΣ ΠΕ ΚΑΙ Ο ΡΟΛΟΣ ΤΩΝ ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΩΝ

Στο πλαίσιο της ΠΕ αξιοποιούνται οι εξής μεθοδολογίες:

Κριτική σκέψη: η καλλιέργεια της κριτικής σκέψης είναι ένα από τα πιο βασικά στοιχεία της ΠΕ. Οι μαθητές και οι μαθήτριες πρέπει να μάθουν να σκέφτονται. Η ΠΕ οφείλει να προετοιμάζει πολίτες που θα αναγνωρίζουν τις πραγματικές αιτίες των προβλημάτων (και ειδικά των περιβαλλοντικών). Θα μπορούν να αναγνωρίζουν τα πιθανά συμφέροντα της κάθε ομάδας και τους λόγους για τους οποίους κάποιος επιχειρηματολογεί υπέρ ή κατά μίας θέσης.

Μάθηση έξω από το σχολείο: το σχολείο ανοίγεται στην κοινωνία. Η μάθηση θεωρείται μια δυναμική διαδικασία που υπερβαίνει κατά πολύ τους τέσσερις τοίχους της αίθουσας και οι μαθητές/τριες καλούνται να αλληλεπιδρούν με κοινωνικούς φορείς έξω από το σχολείο και να ανατροφοδοτούνται απ' αυτούς. Το παιδί αποκτά αίσθηση υπευθυνότητας. Από μια μαθητοκεντρική δε σκοπιά η σύνδεση του σχολείου με τον κόσμο εκτός σχολείου δίνει

στους μαθητές και στις μαθήτριες την αίσθηση της χρησιμότητας, χωρίς να γίνεται αναγωγή σε ένα αόριστο και μακρινό μελλοντικό όφελος που θα αποκομίσουν.

Ομαδική εργασία: οι μαθητές και οι μαθήτριες δουλεύουν σε ομάδες ανάλογα με τα ενδιαφέροντά τους. Τα βασικά στοιχεία της συνεργατικής μάθησης είναι η θετική αλληλεξάρτηση, η αλληλεπίδραση, η ατομική και ομαδική υπευθυνότητα, οι κοινωνικές δεξιότητες, η αυτοαξιολόγηση της ομάδας. Στο πλαίσιο της ΠΕ είναι βασική η ανάγκη της συνεργασίας σε τοπικό, εθνικό και διεθνές επίπεδο για την αντιμετώπιση των περιβαλλοντικών προβλημάτων. Οι μαθητές και οι μαθήτριες διδάσκονται λοιπόν όχι μόνο το «τι», αλλά και το «πώς», δηλαδή τη συνεργασία.

Ενεργός συμμετοχή στη μάθηση: η γνώση δεν είναι ένα ετοιμοπαράδοτο πακέτο αρχών και αξιών, αλλά προκύπτει μέσα από τις αναζητήσεις και των ίδιων των μαθητών. Δεν υπάρχει ένα αυστηρό πρόγραμμα, αλλά επικρατεί ελευθερία κινήσεων. Οι μαθητές και οι μαθήτριες δεν είναι παθητικοί δέκτες και απλοί ακροατές της διδασκαλίας. Ενεργούν, αναζητούν και παράγουν γνώση.

Διεπιστημονικός χαρακτήρας: το πεδίο της Περιβαλλοντικής Εκπαίδευσης, αν και δανείζεται αρχές από διάφορες επιστήμες, τις οποίες στη συνέχεια ανατροφοδοτεί, συγκροτείται πλέον ως ένας ανεξάρτητος επιστημονικός κλάδος. Κάποιες απ' αυτές τις επιστήμες από τις οποίες εμπνέεται είναι η φυσική, η χημεία, η φιλοσοφία, η κοινωνιολογία, κ.α. Επομένως η ΠΕ προϋποθέτει τη διεπιστημονικότητα. Αυτό είναι ευεργετικό και για τα παιδιά τα οποία δεν αντιμετωπίζουν τη γνώση ως κάτι το μονομερές και κατακερματισμένο, αλλά σαν μια αλληλοδιαπλεκόμενη ολότητα.

Διαθεματικότητα: πέρα από τη διεπιστημονικότητα που χαρακτηρίζει την ΠΕ, είναι σημαντικός και ο διαθεματικός της χαρακτήρας. Με τη διαθεματικότητα καταργούνται τα αυστηρά όρια των διαφόρων μαθημάτων και η γνώση αντιμετωπίζεται ως ένα ενιαίο όλον. Συγκεκριμένα, ο πολυδιάστατος χαρακτήρας των περιβαλλοντικών προβλημάτων ευνοεί μια τέτοια προσέγγιση.

Μέθοδος project: Έχει διεπιστημονικό χαρακτήρα και θεωρείται ότι έχει από τον πλέον ολοκληρωμένο χαρακτήρα. Οι μαθητές και οι μαθήτριες μαθαίνουν μέσα από μια ανοιχτή διαδικασία και με τη βοήθεια των ομάδων. Οι ομάδες αναλαμβάνουν ένα θέμα με βάση τις δικές τους προτιμήσεις. Ο εκπαιδευτικός παίζει επικουρικό και όχι κεντρικό ρόλο.

Σημαντικό είναι να γίνεται ανατροφοδότηση και στο τέλος να γίνεται αξιολόγηση και αναστοχασμός της δράσης και της εργασίας των ομάδων.

Αντιπαράθεση με τη μέθοδο της αντιπαράθεσης (debate) οι μαθητές και οι μαθήτριες χωρίζονται σε δύο ομάδες και προσπαθούν να βρουν επιχειρήματα υπέρ και κατά για ένα θέμα. Η αντιπαράθεση γίνεται εντός ενός χρονικού πλαισίου και με την τήρηση κάποιων προκαθορισμένων κανόνων. Μπορεί επίσης να οριστεί και μια τρίτη ομάδα μαθητών η οποία θα συντονίζει την αντιπαράθεση και στο τέλος θα κρίνει τα επιχειρήματα. Το θέμα που θα επιλεγεί πρέπει να είναι ισοβαρές (να υπάρχουν δηλαδή επιχειρήματα και για τις δύο πλευρές και να μη φαίνεται με την πρώτη ματιά ότι υπερτερεί το «υπέρ» ή το «κατά»). Η αντιπαράθεση βοηθά στην ανάπτυξη κριτικής ικανότητας και οξυδέρκειας των μαθητών, αφού αυτοί μαθαίνουν να βρίσκουν επιχειρήματα ακόμα και υπέρ μιας θέσης την οποία δεν πιστεύουν. Οι μαθητές και οι μαθήτριες εξασκούνται στον προφορικό λόγο και στην παρουσίαση απόψεων με σαφήνεια και δομή.

Μελέτη πεδίου βασικό στοιχείο αυτής της μεθόδου είναι η έξοδος από τη σχολική τάξη, που μπορεί να γίνει με εξόρμηση στη φύση ή ακόμα και στο αστικό περιβάλλον, δηλαδή σε μια βιομηχανική μονάδα, σε ένα εργαστήριο, σε μια εγκατάσταση βιολογικού καθαρισμού. Οι μαθητές και οι μαθήτριες συλλέγουν στοιχεία στα φύλλα εργασίας τους και μπορούν να μελετήσουν επί τόπου ένα περιβαλλοντικό πρόβλημα. Οι μελέτες αυτές γεφυρώνουν το χάσμα μεταξύ θεωρίας και πράξης και είναι πολύ αγαπητές στα παιδιά.

Παιχνίδι ρόλων οι εκπαιδευόμενοι αναλαμβάνουν να μελετήσουν τις στάσεις, τις συμπεριφορές και τις θέσεις συγκεκριμένων πληθυσμιακών ομάδων ή φορέων, υποδύομενοι συγκεκριμένους ρόλους. Στόχος δεν είναι η πιστότερη αναπαράσταση (σαν να είναι ηθοποιοί), αλλά να αναπαραστήσουν τα χαρακτηριστικά του ρόλου, και έτσι να αντιληφθούν τις θέσεις των άλλων. Οι εκπαιδευόμενοι μαθαίνουν επίσης να συμμετέχουν σε διαδικασίες εύρεσης και επίλυσης των προβλημάτων. Στις μεγάλες τάξεις μπορεί να συνδυαστεί με ένα debate (π.χ. μια ομάδα να είναι περιβαλλοντική οργάνωση, μία κληρονομικός όμιλος, μία φορέας διαχείρισης κλπ.)

Δραματοποίηση η δραματοποίηση δεν πρέπει να συγχέεται με το παιχνίδι ρόλων, αφού στη δραματοποίηση έχουμε ουσιαστικά να κάνουμε με μια μορφή θεατρικής έκφρασης. Χρησιμοποιούνται οι τεχνικές και τα εργαλεία της δραματικής τέχνης με σκοπό την ολόπλευρη ανάπτυξη της προσωπικότητας των μαθητών και των μαθητριών και ταυτόχρονα την προσέγγιση και την ανακάλυψη των περιβαλλοντικών προβλημάτων.

Εννοιολογικοί χάρτες οι εννοιολογικοί χάρτες βοηθούν τους μαθητές και τις μαθήτριες να κατασκευάσουν νοητικά σχήματα για αφηρημένες και δύσκολες έννοιες. Οι χάρτες δίνουν τη δυνατότητα στους μαθητές και στις μαθήτριες να κατανοήσουν και να οργανώσουν το διδακτικό αντικείμενο, να αποθηκεύσουν τις πληροφορίες και να ανατρέχουν σ' αυτές ευκολότερα.

Ηθικό δίλημμα τίθεται ένα δίλημμα στα παιδιά, στο οποίο καλούνται να απαντήσουν, αφού το μελετήσουν. Το δίλημμα είναι τέτοιο ώστε συμβάλει στην ανάπτυξη της ηθικής σκέψης των παιδιών, αφού τα αναγκάζει να σκεφτούν τον αντίκτυπο των πράξεών τους μέσα από μια ηθική διάσταση. Η μέθοδος αυτή εκπαιδεύει τα παιδιά στις περιβαλλοντικές αξίες. Το ηθικό δίλημμα καλό θα είναι να ενθαρρύνει την ενσυναίσθηση των παιδιών.

Μουρμουρητά παρουσιάζεται ένα περιβαλλοντικό ζήτημα στους εκπαιδευόμενους (μπορεί να γίνει και με τη χρήση οπτικο-ακουστικών μέσων) και έπειτα καλούνται να συζητήσουν στο πλαίσιο της ομάδας γι' αυτό. Στη συνέχεια ένα μέλος κάθε ομάδας παρουσιάζει στην ολομέλεια τις απόψεις που ακούστηκαν μέσα στην ομάδα του γι' αυτό το θέμα. Οι απόψεις καταγράφονται και προσδιορίζονται οι σημαντικότερες από αυτές, οι οποίες σχετίζονται με το εν λόγω περιβαλλοντικό ζήτημα. Αυτή η μέθοδος βοηθά τους μαθητές και τις μαθήτριες να ακούν απόψεις και να διατυπώνουν τις δικές τους, καθώς και να εξετάζουν κριτικά τα ζητήματα.

Επίλυση προβλήματος είναι μια μέθοδος βάσει της οποίας επιλέγεται ένα περιβαλλοντικό πρόβλημα και οι εκπαιδευόμενοι καλούνται να βρουν λύσεις για να το αντιμετωπίσουν. Έτσι, οι μαθητές και οι μαθήτριες ερευνούν τις διάφορες πτυχές του προβλήματος, εξετάζουν τους λόγους που οδήγησαν στο πρόβλημα, συνεργάζονται μεταξύ τους, συζητούν και προτείνουν λύσεις. Έχει ιδιαίτερη σημασία να επιλεγθεί από τον εκπαιδευτικό ένα πρόβλημα της τοπικής κοινωνίας, το οποίο θα κεντρίσει περισσότερο το ενδιαφέρον των μαθητών και των μαθητριών και μαθητριών.

Μελέτη περίπτωσης η μελέτη περίπτωσης (casestudy) γίνεται με την εστίαση και ανάλυση ενός συγκεκριμένου θέματος, συνήθως ενός περιβαλλοντικού προβλήματος. Η μελέτη περίπτωσης ευνοεί την ομαδοσυνεργατική, όπου η κάθε ομάδα μπορεί να εξετάζει το θέμα στην ολότητά του ή κάποια μόνο εκδοχή του. Στην ολομέλεια συζητούνται τα αποτελέσματα των ομάδων.

Επισκόπηση: η επισκόπηση (survey) είναι η καταγραφή των απόψεων της κοινής γνώμης για μια σειρά περιβαλλοντικών ζητημάτων. Τα πιο συνηθισμένα εργαλεία αυτής της μεθόδου είναι τα ερωτηματολόγια και οι συνεντεύξεις. Τα αποτελέσματα αυτών των επισκοπήσεων ερευνώνται από τις ομάδες, αναλύονται και τα πορίσματα παρουσιάζονται στην ολομέλεια. Η επισκόπηση έχει επιπλέον όφελος ως προς το ότι φέρνει τους μαθητές και τις μαθήτριες σε επαφή με την κοινωνία.

Στο πλαίσιο αυτό εξαιρετικά σημαντικός είναι βεβαίως ο ρόλος των εκπαιδευτικών. Η ΠΕ, αντιτίθεται στην επικρατούσα πρακτική του εκπαιδευτικού συστήματος που προωθεί την αποσπασματική γνώση και βάζει όρια ανάμεσα στο «σχολείο» και την πραγματική ζωή, θεωρώντας απαραίτητη την ολιστική θεώρηση των πραγμάτων, αλλά και τη σύνδεση του «σχολείου» με τη ζωή.

Συγκεκριμένα η National American Association of Environmental Education θεωρεί ότι οι εκπαιδευτικοί πρέπει να διαθέτουν τα παρακάτω χαρακτηριστικά:

- Να γνωρίζουν το περιεχόμενο της ΠΕ (βασικά χαρακτηριστικά, στόχοι, εφαρμογή, εξέλιξη)
- Να διαθέτουν τις απαραίτητες γνώσεις (περιβαλλοντικά συστήματα και διεργασίες) και να παρακολουθούν τις επιστημονικές εξελίξεις.
- Να είναι υπεύθυνοι σχετικά με το έργο που έχουν αναλάβει.
- Να είναι σε θέση να αξιοποιήσουν τις σχετικές πληροφορίες και την τεχνολογία και να μπορούν να σχεδιάσουν ένα πρόγραμμα εκπαίδευσης.
- Να είναι ικανοί να διδάσκουν δεξιότητες και να προσφέρουν τα κατάλληλα εφόδια για την επίλυση των προβλημάτων, έχοντας την ικανότητα διεπιστημονικής διδασκαλίας.

3 ΤΟ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ ΔΙΑΔΙΚΑΣΙΑΣ

Με βάση το παραπάνω θεωρητικό πλαίσιο, σχεδιάστηκε το εκπαιδευτικό πρόγραμμα «Αδέσποτος» το οποίο βασίζεται στην εποικοδομητική θεωρία μάθησης. Βασικός κορμός της θεωρίας αυτής είναι η παραδοχή ότι η μάθηση συντελείται μέσα σε αυθεντικές καταστάσεις και ο μαθητής/μαθήτρια οικοδομεί την γνώση μέσα από θέματα προσωπικού ενδιαφέροντος. Πρόκειται για ένα πρόγραμμα διαδικασίας. Ο Bruner, άλλωστε, υποστηρίζει ότι η γνώση είναι διαδικασία. Το διαρκές ζητούμενο είναι η διαδικασία της μάθησης.

Η ένταξη στα ελληνικά αναλυτικά προγράμματα των διεπιστημονικών και διαθεματικών σχεδίων εργασίας έγινε πραγματικότητα τα τελευταία χρόνια. Αυτά τα σχέδια προωθούν την εννοιοκεντρική διδασκαλία αλλά και θίγουν θέματα γενικού και κοινωνικού ενδιαφέροντος. Ο κύριος σκοπός του συγκεκριμένου προγράμματος με τον τίτλο «Αδέσποτος» δεν σχετίζεται με κάποιους συγκεκριμένους στόχους του μαθήματος αλλά με το προσωπικό ενδιαφέρον για μεγαλύτερη διερεύνηση του θέματος, γι' αυτό και χαρακτηρίζεται ως διαθεματικό (Ματσαγγούρας, 2006: 116). Όσον αφορά τα στάδια που ακολουθήθηκαν κατά τη διεξαγωγή του, -αν και το project από τη φιλοσοφία του δεν έχει καθορισμένη δομή, αφού πρόκειται για «ομαδική διδασκαλία στην οποία συμμετέχουν όλοι αποφασιστικά και η ίδια η διδασκαλία διαμορφώνεται και διεξάγεται απ' όλους όσους συμμετέχουν (Frey, 1998) -η δομή ήταν η εξής:

1. Πρωτοβουλία
2. Ανταλλαγή απόψεων σχετικά με την πρωτοβουλία
3. Από κοινού διαμόρφωση των πλαισίων δράσης (πιθανή περάτωση)
4. Υλοποίηση όσων έχουν προγραμματιστεί (πιθανή περάτωση του Project με έναν από τους παρακάτω τρόπους: α) συνειδητός τερματισμός (όταν έχει επιτευχθεί ο σκοπός ή έχει εξαντληθεί ο προκαθορισμένος χρόνος) β) επανασύνδεση με την αρχική πρωτοβουλία γ) εφαρμογή του Project στην καθημερινή πράξη

Κατά τη διάρκεια του Project παρεμβάλλονται διαλείμματα ενημέρωσης και διαλείμματα ανατροφοδότησης.

Από την έναρξη του προγράμματος ελήφθησαν σοβαρά υπόψη οι ανάγκες, οι ικανότητες και βέβαια τα ενδιαφέροντα των συμμετεχόντων, δηλαδή των νηπίων. Το συγκεκριμένο θέμα άμεσα συνδεδεμένο με την καθημερινότητα των παιδιών λειτούργησε ως πρόκληση στο να τα προετοιμάσει για την μελλοντική αντιμετώπιση του θέματος.

Β΄ ΜΕΡΟΣ: Ο «ΑΔΕΣΠΟΤΟΣ»

4 ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Το πρόγραμμα που σχεδιάστηκε είναι ένα διαθεματικό εποικοδομητικό πρόγραμμα, το οποίο εντάσσεται στα προγράμματα διαδικασίας εφαρμόστηκε σε μια τάξη ΒΥΠ δημόσιου νηπιαγωγείου των Γιαννιτσών την πρώτη εβδομάδα του Οκτωβρίου (σε 11 ημέρες και 33 διδακτικές ώρες, 11 ημέρες επί 3 διδακτικές ώρες).

Ο τίτλος του σχεδίου εργασίας είναι «Αδέσποτος»

4.1 ΠΡΟΒΛΗΜΑΤΙΣΜΟΣ

Αφετηρία του project είναι μια πραγματική κατάσταση. Έξω από το συγκρότημα νηπιαγωγείων οι μικροί μαθητές έρχονται καθημερινά σε επαφή με τρεις αδέσποτους σκύλους οι οποίοι ζουν στην συγκεκριμένη περιοχή και η παρουσία τους προκαλεί ποικίλες αντιδράσεις από τους γονείς τους αλλά και από τους ίδιους.

Αφόρμηση υπήρξε ένα από τα συχνά επεισόδια «επίθεσης» ενός αδέσποτου σκύλου σε νήπιο που συνοδεύεται από τον πατέρα του στο νηπιαγωγείο κατά την ώρα προσέλευσης τους σ' αυτό: Το συμβάν οδήγησε στην απόφαση ενασχόλησης με ένα διαρκές πρόβλημα καθημερινότητας μικρών και μεγάλων της τοπικής κοινωνίας, αυτό των αδέσποτων ζώων.

4.2 Ο ΣΧΕΔΙΑΣΜΟΣ ΤΟΥ PROJECT

1^η μέρα : 3 διδακτικές ώρες

Χώρος: Αίθουσα νηπιαγωγείου

Η εκπαιδευτικός εμφανίζει στην τάξη ένα λούτρινο σκυλί, τον Αδέσποτο, που στο εξής θα έχει πρωταγωνιστικό ρόλο αφού θα «επωμιστεί», με τη συνεργασία των παιδιών βεβαίως, όλο το σχεδιασμό του προγράμματος.

Η εκπαιδευτικός διαβάζει το πρώτο γράμμα του Αδέσποτου:

«Αγαπημένο μου φιλαράκι

Με λένε Αδέσποτο και είμαι ένα αδέσποτο σκυλί από το πολλά που συναντάς στους δρόμους της πόλης. Θα ήθελα πολύ να έρθω στο σχολείο σου για να σε γνωρίσω από κοντά, αλλά μου είπαν πως απαγορεύεται. Τι να κάνει και τι να μάθει άλλωστε στο σχολείο ένας αδέσποτος σκύλος... Εσύ όμως χρειάζεται να μάθεις για μένα! Γι αυτό αποφάσισα να σου γράφω γράμματα. Θα με βοηθάει σ' αυτό κι η κυρία σου που είναι φίλη μου. Είναι σπουδαίο πράγμα

η φίλια. Πολύ σπουδαίο! Και για μένα που είμαι ένα «ζώο συντροφιάς» είναι ακόμη πιο σημαντικό! Για τη δική μας φίλια όμως χρειάζεται να «εκπαιδευτείς» λέει η κυρία. Πρέπει να μάθεις να συμβιώνεις μαζί μου, να αναλαμβάνεις τις ευθύνες και τις υποχρεώσεις σου, να ξέρεις γιατί γυρίζω στους δρόμους, να ξέρεις γιατί υπάρχω! Με λένε Αδέσποτο κι αδέσποτος θα πει «χωρίς αφεντικό», έτσι συνηθίζουν να λένε οι άνθρωποι. Να στο πω κι αλλιώς: «χωρίς σπίτι», «χωρίς άνθρωπο», «χωρίς αγάπη», «χωρίς οικογένεια», «χωρίς να τον νοιάζεται κανείς». Γι αυτό το «χωρίς» υποφέρω... Πρέπει να την μάθεις την ιστορία μου. Έστω και λίγο λίγο. Κομμάτι-κομμάτι σαν τα παζλ που παίζεις. Όταν ολοκληρωθεί αυτό το παζλ, τότε κι οι δύο θα είμαστε κερδισμένοι.

Σε φιλώ πολύ

Αδέσποτος»

Ο Αδέσποτος προτείνει την παρακολούθηση του video

<https://www.youtube.com/watch?v=dDLCnRKAap8>

Τα παιδιά αναδιηγούνται την ιστορία που μόλις παρακολούθησαν μέσω στοχευμένων ερωτήσεων από την εκπαιδευτικό.

Στη συνέχεια ο Αδέσποτος προτείνει την ανάγνωση ενός βιβλίου. Είναι το βιβλίο με τον τίτλο «Ξουτ» των Φωτεινή Τσάμπρα & Ζωή Σκαλίδη από τις εκδόσεις Μικρή Μίλητος. Πρόκειται για μία πρώτη πηγή γνώσης για τη ζωή των αδέσποτων σκυλιών. Μετά το τέλος της ανάγνωσης του βιβλίου η ομάδα κάθεται σε κύκλο και συζητάει για τα συναισθήματα του πρωταγωνιστή Ξουτ. Διαπιστώνει τις ομοιότητες μεταξύ των δύο ζώων, του Ξουτ και του εγκαταλελειμμένου σκυλιού του video. Μέσω αυτών και της τεχνικής του «καταιγισμού ιδεών» (brainstorming) διερευνάται η προϋπάρχουσα γνώση των παιδιών και ακολουθεί η επαγωγική συζήτηση από την οποία προκύπτει πλήθος ερωτημάτων:

Τι είναι τα αδέσποτα ζώα;

Σε τι διαφέρουν από τα κατοικίδια;

Γιατί υπάρχουν αδέσποτα ζώα στους δρόμους;

Τι τρώνε;

Μπορούμε να τα χαϊδεύουμε;

Μπορούμε να τα βοηθήσουμε και πώς;

Από τι κινδυνεύουν;

Πως νιώθουν;

Τι ανάγκες έχουν;

Η ηλικία των παιδιών δεν επιτρέπει τη γραφή· έτσι η εκπαιδευτικός καταγράφει τα ερωτήματα με τη μορφή ενός εννοιολογικού χάρτη ο οποίος και παραμένει στην τάξη αναρτημένος έως το τέλος του προγράμματος.

Ακολουθεί η δραματοποίησή του παραμυθιού και η ζωγραφική αποτύπωσή του.

2^η μέρα 3 διδακτικές ώρες

Χώρος: η αίθουσα του νηπιαγωγείου

Ο Αδέσποτος προτείνει στα παιδιά να ακούσουν και να μάθουν το τραγούδι του: «Ένα τραγούδι για τον Αδέσποτο», που έγραψε η Εύα Ιεροπούλου και ερμηνεύει η Νίκη Μπραβάκη.
<https://www.youtube.com/watch?v=Ci-yd0dBp44>

Επίσης φέρνει στην τάξη για να διαβαστεί μία σελίδα από «Το ημερολόγιο της Δώρας» της Κικής Δημητριάδου (2010).

Παρασκευή 2 Οκτωβρίου 2009

Αγαπημένο μου ημερολόγιο. Δε θα το πιστέψεις!

Σήμερα την καλημέρα στο σχολείο την είπαμε ψιδυριστά. Στην τάξη μάς περίμενε ένα γατάκι. Τόσο μικρούλι, που χωρούσε στη κούφια της κυρίας. Το είχε ζυγίσει κιόλας, 320 γραμμάρια ήταν! Στριμωχνόμασταν γύρω της για να το χαϊδέψουμε, πάλι και πάλι, ξανά και ξανά! Κι η κυρία, που λέει πως όλα έχουν μέτρο, δε μας σταματούσε.

Συμπέρασμα: Στα χάρδια δεν ισχύει ο κανόνας! Ήθελα να της το ρωτήσω για να ειγουργετώ, αλλά το ξέχασα.

Αγαπημένο μου ημερολόγιο, πώς να σου περιγράψω πόσο γλυκό ήταν! Με λόγια δεν μπορώ. Αν μεγαλώσω και μάθω περισσότερες λέξεις, μπορεί και να τα καταφέρω. Τώρα όμως θα ό' το πω με παράδειγμα. (Η κυρία λέει πως έτσι καταλαβαίνουμε καλύτερα.) Αν βουτήξεις το δάχτυλο στο μέλι και μετά γρήγορα γρήγορα στη μερέντα και μετά το βάλεις στο στόμα σου... ε, κάπως έτσι.

Ελπίζω να κατάλαβες.

Η κυρία έβαλε το γατάκι σε μια κάλτσα χνουδωτή και σε όλους μας έμοιασε σαν μωράκι. «Μωράκι είναι», μας είπε. «Και τι μπορεί να δέλει πριν απ' όλα!» μας ρώτησε. Πιο

εύκολη ερώτηση δεν μπορούσε να μας κάνει. «Μα τη μαμά του φυνικά», είπαμε όλοι μαζί και ξεχαστήκαμε και το φωνάξαμε. (Η ευφωνία ήταν να μιλάμε ψιδυριστά για να μην τρομάζει το γατάκι.) Κι όλοι απαντήσαμε για δεύτερη φορά χαμηλόφωνα: «Τη μαμά του». «Δυστυχώς όμως δεν μπορούμε να του τη βρούμε», είπε η κυρία.

Μετά μαζευτήκαμε όλοι μαζί παρεούλα και μας διηγήθηκε την ιστορία από την αρχή: Ήτανε στην αγορά κι άκουσε έναν κάδο εκουπιδιών να νιαουρίζει! Είναι πολύ έξυπνη η κυρία μας κι αμέσως κατάλαβε πως ένας πράβινος κάδος ΔΕΝ μπορεί να νιαουρίζει! Ούτε κι ο μπλε της ανακύκλωσης, εννοείται.

Σήκωσε λοιπόν το καπάκι του κάδου αμέσως και τι να δει!

Ένα γατάκι μέσα στον κάδο! Σε βακούλα! Μέσα στα εκουπίδια! Με την ουρίτσα ανάμεσα στα πόδια να τρέμει και να κλαίει!

Για λίγη ώρα κανένας δε μιλούσε. Μετά ο Αντώνης άρχισε να γελάει, γιατί, λέει, πρέπει να ήταν πολύ τρελός αυτός που μπέρδεψε ένα γατάκι με εκουπίδι. Ένα εκουπίδι δεν έχει μάτια, ούτε φωνή! Ούτε ουρά! Ούτε αναπνέει! Πόσο τρελός μπορεί να ήταν! Ο Αντώνης θα γελούσε ακόμα, αλλά η κυρία τού είπε να σταματήσει.

Μπορεί αυτός ο άνθρωπος να μην ήταν τρελός, αλλά «άκαρδος». Δηλαδή χωρίς καρδιά! (Τον λυπήθηκα για λίγο τον άκαρδο, αλλά δεν το είπα στην κυρία.) «Ή μπορεί η καρδιά του να είναι πολύ εκκληρή σαν περεινή πλαστελίνη», είπε πάλι η κυρία. Εμείς τις περεινές πλαστελίνες τις πετάξαμε όλες. Η κυρία είπε πως ίσως κάναμε λάθος. Έπρεπε να προσπαθήσουμε να τις μαλακώσουμε.

«Και οι καρδιές μαλακώνουν», μας είπε. «Αλλά δέλουν πολλή αγάπη».

Τηλεφωνήσαμε σ' έναν κτηνίατρο κι ήρθε να δει το γατάκι μας. Μας είπε πως είναι κοριτσάκι. Του έδωσε με εύριγγα κι ένα φάρμακο από το στόμα.

«Όχι, δεν είναι οδοντόκρεμα», είπε στον Θεόφιλο που μπερδεύτηκε.

Ο μικρός Χρήτος είπε πως η μαμά του βάζει κολόνια που μυρίζει πιο ωραία απ' αυτήν που έβαλε ο γιατρός στο γατάκι. Ο κτηνίατρος του εξήγησε πως έπρεπε να το ψεκάσει μ' ένα ειδικό σπρέι.

Μετά ο Δημήτρης φώναξε πως θέλει να γίνει κτηνίατρος όταν μεγαλώσει. Κι άλλα πολλά παιδιά ήκωσαν το χέρι τους μετά από αυτόν. Η κυρία μάς παρακάλεσε να μεγαλώσουμε γρήγορα, γιατί χρειάζονται πολλοί κτηνίατροι στην πόλη μας! Έχουμε τόσα πολλά αδέσποτα!

Την Κυριακή που θα είναι 4 Οκτώβρη, τα ζώα θα γιορτάζουν.

Αλλά κανείς δε θα τα εκεφτεί. Όλοι θα εκέφτονται ποιον να ψηφίσουν αρχηγό της Ελλάδας. Εμείς βέβαια στην τάξη μας έχουμε αρχηγό. Την κυρία μας. Είναι ένας έτοιμος αρχηγός. Δεν τον ψηφίσαμε. Όταν όμως μεγαλώσουμε, θα ψηφίζουμε εμείς τους αρχηγούς μας. Αυτό θα πει «δημοκρατία».

Το γατάκι δε γίνεται να το ξαναφέρει η κυρία στην τάξη. Ο Νίκος έβγαλε κάτι κοκκινίλες στο πρόσωπο, κι ας το αγαπάει πολύ. Η κυρία όμως είπε πως μπορούμε τουλάχιστον να του δώσουμε ένα όνομα. Έτσι φέραμε από το σπίτι μας καρτάκια με ονόματα:

Ροζέλα, Αλίκη, Νεφέλη, Μαρία, Αττίδα, Λυδία, Ασπρούλα, Λευτερίτσα, Αμαρυλλίς, Κάλτσα και Ελπίδα. Όλοι ψηφίσαμε το όνομα Ελπίδα. Εκτός από το μικρό Χρήστο, που ήθελε το δικό του, το Λυδία.

«Ελπίδα θα πει τη μια στιγμή να είσαι σε έναν κάδο εκουπιδιών και την άλλη να βρεθείς σε μια αγκαλιά παιδιών που σε φροντίζουν και σε αγαπάνε». Έτσι είπε η κυρία.

Ο Νίκος, που έγινε ο νονός της Ελπίδας, έγραψε μαζί με τη μαμά του κι ένα υπέροχο ποίημα!

Αγαπημένο μου ημερολόγιο, θα ήθελα να είμαι σε μια πόλη χωρίς κάδους που νιαουρίζουν και γαβγίζουν. Μέχρι τότε, κάθε φορά που θα περπατάω στο δρόμο δίπλα σε κάδους, πάντα θα έχω τα αυτιά μου τεντωμένα.

Φιλιά γεμάτα ελπίδα και νιαουρίσματα Η Δώρα σου

Αν υπάρχει κάποιος που θέλει να υιοθετήσει την Ελπίδα, ας ζητήσει το τηλέφωνο της κυρίας μας, για να συνεννοηθούν. Μόνο να την αγαπάει την Ελπίδα μας. Αυτό μόνο δέλουμε.

Στην συνέχεια προτείνει στα παιδιά να παρακολουθήσουν δύο βίντεο.

Η ηλικία των νηπίων είναι μια κρίσιμη χρονική περίοδος για να θεμελιωθούν οι περιβαλλοντικές αξίες και στάσεις. Τα νήπια έχουν ήδη αναπτύξει μια ικανότητα ενσυναισθητικών αντιδράσεων, οι οποίες συνδέονται με αλτρουιστικές συμπεριφορές.

Καθ' όλη τη διάρκεια του πρότζεκτ ο πρωταγωνιστής Αδέσποτος προτείνει τη χρήση του ηλεκτρονικού υπολογιστή και την παρακολούθηση σύντομων βίντεο τα οποία θα λειτουργούν και ως προκαταβολικοί οργανωτές:

<https://www.youtube.com/watch?v=5USkr1mrVZc>

<https://www.youtube.com/watch?v=rGZM9USFkos>

Τα παραπάνω βίντεο λειτουργούν ως αφορμή για να ακολουθήσει στη συνέχεια η διδακτική προσέγγιση της δραματοποίησης και αργότερα της επαγωγικής συζήτησης. Αναπτύσσουν την ενσυναίσθηση των παιδιών και η δραματοποίηση που ακολουθεί με το παιχνίδι ρόλων την τροφοδοτεί. Τα νήπια θα μουν στην θέση του Άλλου, εν προκειμένω στην θέση του αδέσποτου σκύλου, νεαρού και γερασμένου. Εκφράζουν τις απόψεις και τα συναισθήματά τους, προβληματίζονται, αναζητούν λύσεις για τα πρόβλημα των αδέσποτων ζώων. Ενδεικτικά ερωτήματα της επαγωγικής συζήτησης που ακολουθεί (και θα περιέχει όλα τα στοιχεία ηθικότητας δηλαδή συναισθήματα, γνώσεις, κρίσεις και συμπεριφορά), τίθενται από τον εκπαιδευτικό αλλά και πιθανότατα από τα ίδια τα παιδιά:

Τι νιώθει ένα αδέσποτο ζώο;

Η εγκατάλειψη ενός ζώου τι συνέπειες έχει;

Τι νιώθουμε εμείς παρακολουθώντας αυτές τις ιστορίες;

Μπορούμε να είμαστε αδιάφοροι απέναντι στον πόνο, στον φόβο, στη δυστυχία εν τέλει αυτών των πλασμάτων;

Σε κάθε ερώτηση τίθεται ένα ηθικό δίλημμα στο οποίο τα παιδιά πρέπει να απαντήσουν. Τα ενθαρρύνει να σκεφτούν τον αντίκτυπο των πράξεων μέσα από μια ηθική διάσταση.

Ο Αδέσποτος παρουσιάζει ένα ακόμη από τα γράμματά του το οποίο συνοδεύεται από μία σειρά σκίτσων με τον τίτλο:

«Μη μου κάνεις ό,τι δεν θα ήθελες να σου κάνουν» (βλ. Παράρτημα)

Η σελίδα με τα σκίτσα δίνεται στα παιδιά για να φτάσει στα σπίτια των νηπίων και με τη βοήθεια των γονιών θα συμπληρωθούν στα συννεφάκια τα λόγια. Τα «μη» και τα «δεν» θα προκύψουν αβίαστα από τα ίδια τα παιδιά. Η νέα δραματοποίησή του επανατροφοδοτεί την ενσυναίσθησή τους που καταλήγει σε πράξεις για το καλό των Άλλων, εν προκειμένω των ζώων συντροφιάς.

«Αγαπημένο μου φιλαράκι

Τα «μη» και τα «δεν πρέπει» σίγουρα τα ξέρεις... Αχ αυτές οι λέξεις! Είναι στ' αλήθεια δυσάρεστο να τις ακούς συνέχεια. Πολλές φορές όμως είναι απαραίτητο, πίστεψέ με! Είναι ένας τρόπος για να μαθαίνουν οι άνθρωποι.

Σκέφτηκα να σου πω για κάποια πράγματα που κάνουν τα μικρά παιδιά με τα σκυλιά κι είναι λάθος! Σίγουρα δεν ξέρουν πόσο ενοχλητικό είναι, πολλές φορές μπορεί να είναι κι επικίνδυνο. Κάποια από αυτά τα ξέρεις, κάποια μπορεί να μην τα σκέφτηκες. Καλό θα μας κάνει πάντως και τους δυο το να μην γίνονται!

Μη μ' ενοχλείς την ώρα που τρώω.

Μη μου παίρνεις το φαγητό, ή τα παιχνίδια από το στόμα μου.

Μη με ενοχλείς όταν κοιμάμαι ή όταν ξεκουράζομαι

Μη μου τραβάς τ' αυτιά ή την ουρά

Δεν είμαι ένα παιχνίδι σου. Μην ανεβαίνεις επάνω μου

Μη μ' αγκαλιάζεις δυνατά και μη με σφίγγεις

Μη μου φωνάζεις δυνατά, δεν είμαι κουφός

Μη βάζεις το πρόσωπό σου κοντά στο πρόσωπό μου

Σε φιλώ χωρίς κανένα «μη»

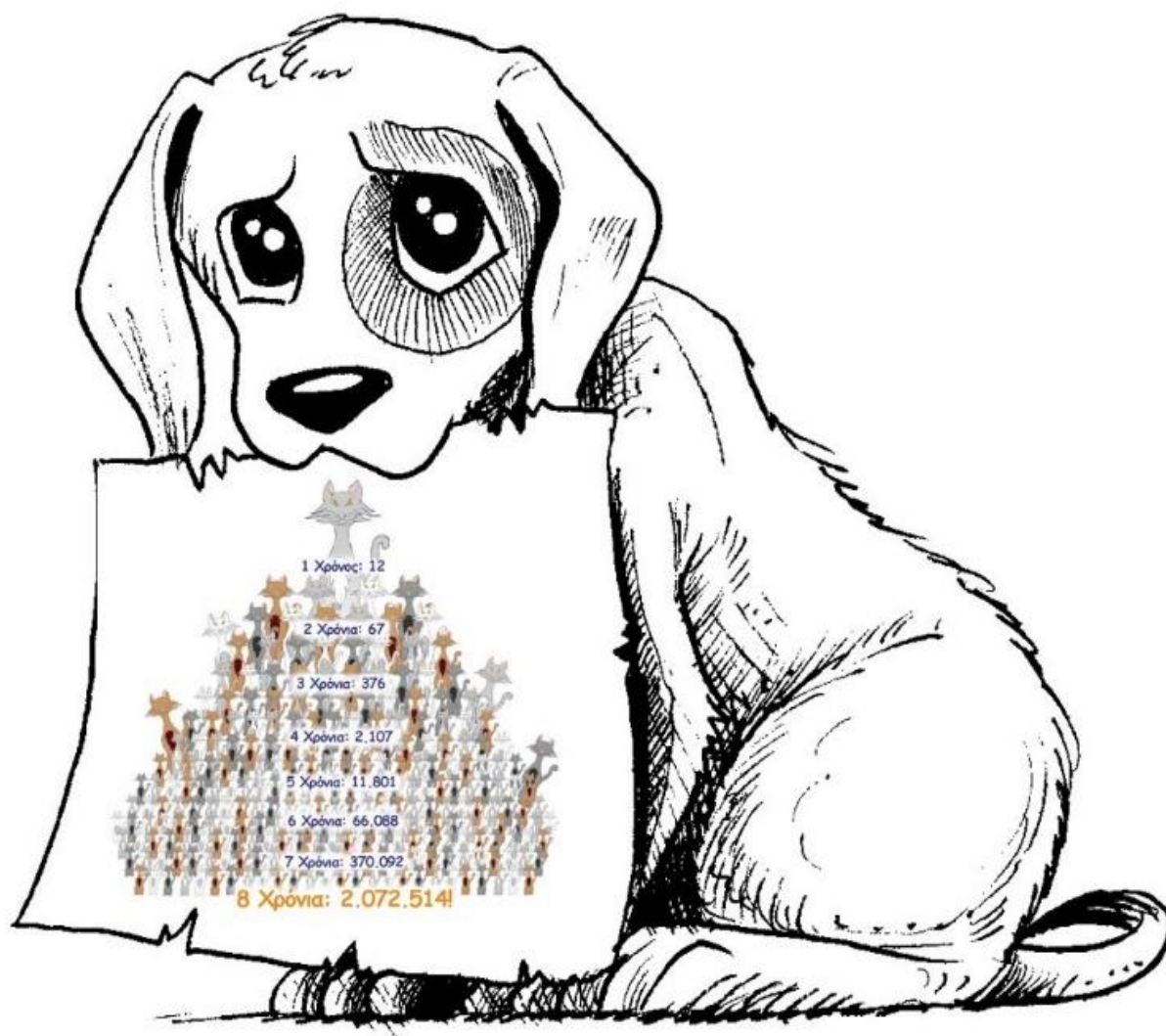
Αδέσποτος»

Μέσω της επαγωγικής συζήτησης που ακολουθεί αναδύεται και η ομοιότητα αναγκών παιδιών-σκυλιών (βλ. Παράρτημα). Ο Αδέσποτος διευκολύνει τη στροφή της συζήτησης προς την πηγή πληροφόρησης με το όνομα «κτηνίατρος».

3^η μέρα 3 διδακτικές ώρες

Χώρος: η αίθουσα του νηπιαγωγείου

Ο Αδέσποτος δείχνει στα παιδιά μια πυραμίδα με γάτες και στην συνέχεια προτείνει την προβολή ενός βίντεο <https://www.youtube.com/watch?v=0SGtozRWYpc>.

Με κατάλληλες ερωτήσεις ανιχνεύεται από την εκπαιδευτικό η γνώση των παιδιών σχετικά με το θέμα της στέρωσης και γενικότερα του κτηνιάτρου. «Όταν αρρωσταίνουν οι άνθρωποι πού ζητάνε βοήθεια για να το ξεπεράσουν;» «τα μικρά παιδιά έχουν το δικό τους γιατρό;» Τα παιδιά που έχουν κατοικίδιο έχουν ήδη μια σχετική εμπειρία. Όλες οι ερωτήσεις θα απευθύνουμε στον κτηνίατρο καταγράφονται σε μία λίστα με πρώτες αυτές που αφορούν τη στέρωση. Οργανώνεται η επίσκεψη. Αναζητούνται γονείς ως συνοδοί. Τα παιδιά χωρίζονται σε ομάδες. Κάποιοι φωτογραφίζουν, κάποιοι ρωτούν, κάποιοι βιντεοσκοπούν. Η εκπαιδευτικός κάνει τις απαραίτητες προσυνηνοήσεις με τον κτηνίατρο και οριστικοποιείται το ραντεβού για την επόμενη μέρα.

Αναζητούνται στο διαδίκτυο αφίσες σχετικές με το θέμα της στείρωσης ζώων. Τα παιδιά επιλέγουν αυτήν που τους αρέσει περισσότερο και στη συνέχεια δημιουργούν ομαδικά μία νέα δική τους.

Στη συνέχεια ο Αδέσποτος παρουσιάζει «το κουβαδάκι» του: Πρόκειται για την πλαστική συσκευασία του ενός κιλού γιαουρτιού που κυκλοφορεί ευρέως στα ελληνικά σούπερ μάρκετ. Μια ιδέα επαναχρησιμοποίησης ενός σκουπιδιού και μάλιστα για καλό κι εκπαιδευτικό σκοπό! Προτείνεται η συλλογή πολλών τέτοιων συσκευασιών. Στη συνέχεια τα παιδιά τα βάφουν εξωτερικά με κόκκινη μπογιά και προσθέτουν στην επιφάνεια το όνομα «ΑΔΕΣΠΟΤΟΣ». Στο επίσης βαμμένο με κόκκινο χρώμα καπάκι, γράφουν το όνομά τους.

Ο Αδέσποτος ενημερώνει τα παιδιά σχετικά με την χρήση του: Το κουβαδάκι συγκεντρώνει ό,τι περισσεύει από τα γεύματα της οικογένειας και με τη βοήθεια μιας σακούλας, θα μεταφέρεται και θα αδειάζει το περιεχόμενο του στον μεγάλο κάδο του Αδέσποτου. Με τον τρόπο αυτό θα συγκεντρώνεται τροφή για τα αδέσποτα ζώα της περιοχής. Αναζητούμε κάποιο σύνθημα

και πολύ εύκολα μπορεί να προκύψει το:

«Τίποτα φαγώσιμο στον κάδο σκουπιδιών...»

Το κουβαδάκι το φέρνει το παιδί με την είσοδό του στο σχολείο. Για πρακτικούς λόγους πάντα μέσα στο κουβαδάκι υπάρχει μια σακούλα, την οποία βγάζει και αφήνει στον μεγάλο κάδο του Αδέσποτου. Το άδειο κουβαδάκι επιστρέφεται στο σπίτι μέχρι να ξαναγεμίσει και να επαναληφθεί η διαδικασία. Κάθε άδειασμα αντιστοιχεί με ένα ευχαριστήριο μήνυμα του Αδέσποτου που περιέχει και αυτοκόλλητο επιβράβευσης.

Στα σπίτια των παιδιών στέλνεται **ενημερωτική επιστολή** και «οδηγίες χρήσης» προς τις οικογένειες αλλά και προς το φιλικό περιβάλλον τους. Τρία σημειώματα μοιράζονται στις γειτονιές των παιδιών, τα εξής:

1

Σήμερα θα σας μιλήσουμε για ένα κουβαδάκι. Φτιάχτηκε από πλαστικό, ένα καθόλου φιλικό για το περιβάλλον υλικό. Έτσι όμως αποφάσισαν οι άνθρωποι κι αυτό είναι μια άλλη, μεγάλη ιστορία που την αφήνουμε στην άκρη. Μετά γέμισε με γιαούρτι κι αφέθηκε να περιμένει στο ψυγείο ενός σούπερ μάρκετ μέχρι να αγοραστεί. Κι όταν αυτό έγινε και καλοφαγώθηκε, τότε δεν πετάχτηκε καθαρό πια από το περιεχόμενό του, στον μπλε κάδο της ανακύκλωσης (μιας ελπίδας για το περιβάλλον, άλλη ιστορία κι αυτή...). Το κουβαδάκι βάφτηκε με χρώμα κι απέκτησε καινούριο όνομα: «Αδέσποτος». Στο καπάκι του ένα παιδικό χέρι έγραψε τ' όνομά του και το 'κανε δικό του. Τόσα ονόματα όσα και τα παιδιά του νηπιαγωγείου...

Κάπως έτσι έφτασε κάτω απ' το νεροχύτη των σπιτιών και γεμίζει τώρα με περισσεύματα από το τραπέζι της οικογένειας. Τα χρόνια βέβαια είναι πολύ δύσκολα, κι αυτό που θα έπρεπε πάντα να γίνεται, (δηλαδή τίποτε φαγώσιμο να μην πετιέται), τώρα αυτό το πετυχαίνει η ανάγκη. Έστω κι έτσι όμως, το κουβαδάκι πάλι καταφέρνει και γεμίζει... Κι όταν επιστρέφει στο νηπιαγωγείο, αδειάζει σ' ένα κάδο που κι αυτός «Αδέσποτος» λέγεται.

Ο Αδέσποτος πρέπει να ξέρετε, είναι όλα τα αδέσποτα της πόλης. Θλιβερό κατόρθωμα των ανθρώπων η ύπαρξή τους! Γιατί αδέσποτα ζώα βεβαίως δεν πρέπει να υπάρχουν... Να και μια άλλη μεγάλη ιστορία, τεράστια και πονεμένη. Οι άνθρωποι όμως χτίσανε τη ζωή τους πάνω σε λάθη και τώρα, που πολλά μαζεμένα απ' αυτά υψώθηκαν βουνό μπροστά τους, τώρα πρέπει επιτέλους να τα αντιμετωπίσουν. Πως; Μα με το μυαλό τους απ' τη μία και την καρδιά τους απ' την άλλη!

Το κουβαδάκι είναι μόνο μια αφορμή για να γίνει λόγος για τον Αδέσποτο. Θα χορταίνει ίσως κι αδέσποτα ζώα κάποιες μέρες. Κυρίως όμως θα γεμίζει την παιδική καρδιά με το σεβασμό της Ζωής και τα κεφαλάκια των ίδιων παιδιών με τη γνώση της ηθικής της τροφής.

Το κουβαδάκι του Αδέσποτου φωνάζει γι αγάπη κι υπευθυνότητα. Αν εσείς θέλετε να κλείνετε τ' αυτιά σας, τότε λυπόμαστε πολύ...

2

«**Το κουβαδάκι του Αδέσποτου**» είναι μια προσπάθεια να μάθουν τα παιδιά να εκτιμούν την τροφή, να συνειδητοποιήσουν την ανάγκη αξιοποίησης έστω των υπολειμμάτων της, γιατί

ΤΙΠΟΤΕ ΔΕΝ ΠΡΕΠΕΙ ΝΑ ΠΑΕΙ ΧΑΜΕΝΟ!

Η επαναχρησιμοποίηση είναι θέμα κουλτούρας με οικολογικές προεκτάσεις. Επίσης, μέσα από τη δράση αυτή ευαισθητοποιούμε τους αυριανούς δημότες στο θέμα των αδέσποτων ζώων.

Στέλνουμε στο σπίτι «**το κουβαδάκι του Αδέσποτου**»: αν θέλετε το κρατάτε και συμμετέχετε κατά καιρούς φέρνοντάς το πίσω στο σχολείο, όπως περιγράφεται στο ενημερωτικό σημείωμα. Αν όχι, το επιστρέφετε στο σχολείο, δηλώνοντας πως δεν επιθυμείτε την συμμετοχή σας και ... όλα καλά!

Η προϋπόθεση σε κάθε μία από τις δύο περιπτώσεις είναι η καλή σας διάθεση!

3

Πρόσκληση σε μια δράση αλληλεγγύης

ή μ' άλλα λόγια,

ενημερωτικό σημείωμα με ερωταπαντήσεις για ένα αγαπησιάρικο κουβαδάκι...

ερ.: Για ποιον είναι φτιαγμένο αυτό το κουβαδάκι;

απ.: Για τον Αδέσποτο. Στο πρόσωπο του Αδέσποτου αθροίζονται γενικώς τα αδέσποτα σκυλιά της πόλης μας

ερ.: Πως θα λειτουργεί το κουβαδάκι του Αδέσποτου;

απ.: Μέσα στο κουβαδάκι βάζουμε μία σακκουλίτσα. Το κρατάμε κάτω από τον νεροχύτη μας και το γεμίζουμε με αποφάγια. Ο,τι περισσεύει από τα γεύματα της ημέρας... Το φέρνουμε πίσω στο σχολείο όταν αποκτήσει ένα αξιόλογο ποσοτικά περιεχόμενο, και το αδειάζουμε στον μεγάλο κουβά που θα υπάρχει στο χωλ και θα συγκεντρώνει όλα τα περισσεύματα αγάπης των φίλων του Αδέσποτου. Πετάμε τη σακκουλίτσα και ξαναπαίρνουμε το κουβαδάκι στο σπίτι για να επαναλάβουμε...

ερ.: Θα σώσουμε τα αδέσποτα της πόλης μ' αυτήν την πράξη μας;

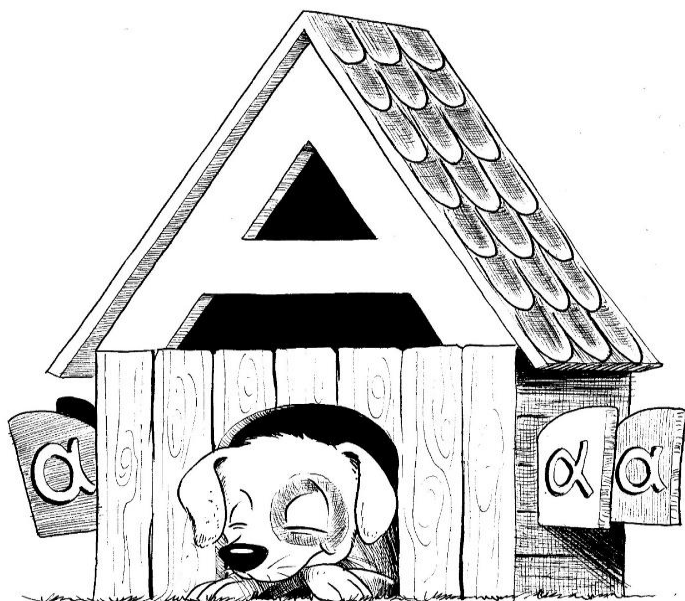
απ.: Όχι βέβαια. Θα εκπαιδευτούμε όμως στο να μην πετάμε τίποτε φαγώσιμο γιατί είναι ανήθικο, θα δώσουμε κι ένα χεράκι βοήθειας- έστω και μικρό- στην σίτιση των αδέσποτων ζώων. Θα δώσουμε τέλος ένα παράδειγμα σε μικρούς και μεγάλους για ανάλογες αλληλέγγυες πράξεις.

4^η μέρα 3 διδακτικές ώρες

Χώρος : Αίθουσα κτηνιατρείου

Στο κτηνιατρείο, μετά την ξενάγηση στους χώρους του, τα νήπια απευθύνουν τις ερωτήσεις τους στον κτηνίατρο και δέχονται τη νέα οργανωμένη γνώση από τον ειδικό σχετικά με τα εμβόλια και το βιβλιάριο του ζώου, την ταυτότητα, τα φάρμακα όπως τα χάπια για τα σκουλήκια, τα σπρέι για ψύλλους και τσιμπούρια, καθώς και πληροφόρηση για την περιποίηση -το μπάνιο κ.λπ. και βέβαια σχετικά με τη στείρωση. Θα μάθουν επίσης από τον κτηνίατρο ότι οι πελάτες του δεν είναι μόνο τα κατοικίδια ζώα αλλά και τα αδέσποτα που τα μεταφέρονται εκεί από άτομα των φιλοζωικών οργανώσεων κυρίως, αλλά και από πολίτες ευαισθητοποιημένους στο θέμα των αδέσποτων ζώων. Αυτή η δράση θα γίνει...η γέφυρα για την πρόταση του Αδέσποτου να προσκαλέσουν τα νήπια άτομα της τοπικής φιλοζωικής οργάνωσης που συστηματικά βοηθούν τα αδέσποτα ζώα, προκειμένου να τους ανατεθεί από την τάξη ένα βραβείο «το βραβείο του Αδέσποτου». Αυτή η ένδειξη αναγνώρισης της προσφοράς τους ενισχύει την φιλοπεριβαλλοντική συμπεριφορά των παιδιών εφόσον αποτελεί μία παροχή θετικών ενσυναισθητικών προτύπων μίμησης.

Με την επιστροφή στο νηπιαγωγείο γίνεται αποτίμηση της επίσκεψης, συζήτηση για ό,τι είδαν, άκουσαν και έμαθαν. Η εκπαιδευτικός ενθαρρύνει τα παιδιά να εκφραστούν προφορικά. Δρομολογείται η νέα πρόσκληση προς την Φιλοζωική οργάνωση. Επιλέγεται από τα παιδιά ο τρόπος επικοινωνίας και καλέσματος της.

5^η μέρα 3 ώρες διδακτικές ώρες

Χώρος αίθουσα διδασκαλίας

Ο Αδέσποτος παρουσιάζει γράμματα της ελληνικής αλφαβήτου (βλ. Παράρτημα), όπως το «Α» και στη συνέχεια την... παγκόσμια γλώσσα του σώματός του!

«Αγαπημένο μου φιλαράκι

Χθες βράδυ ονειρεύτηκα πως δεν ήμουν αδέσποτος σκύλος. Είχα αφεντικό που μ' αγαπούσε κι είχα το δικό μου σπίτι! Ένα ωραίο σκυλίσιο σπίτι με στέγη ένα γράμμα! Αν κοιτάξεις τη ζωγραφιά μου καλύτερα θα το δεις. Ήταν το άλφα! Το πρώτο γράμμα στη γλώσσα που μιλάς. Το αγαπώ το άλφα και να σου πω γιατί: Πρώτα, πρώτα γιατί είναι το αρχικό γράμμα στ' όνομά μου. Κι όχι μόνο. Αδέσποτος εγώ, Άνθρωπος μικρός εσύ...Η Φίλη μου λέει, πως οι άνθρωποι που έχουν πολλή αγάπη στην καρδιά τους, έχουν το άλφα τους πάντα κεφαλαίο. Μόνο του γίνεται αυτό, αυτόματα! Θα σου μιλήσω όμως άλλη φορά γι αυτήν την ιστορία. Σήμερα θέλω να σου γράψω τ' όνειρό μου.

Τώρα που άρχισε το κρύο λοιπόν, εμείς τα αδέσποτα ζώα, υποφέρουμε. Αν είσαι αδέσποτος συνήθως πεινάς -κι είναι τόσο δύσκολο να κοιμηθείς με το στομάχι σου άδειο-...αν κρυώνεις κιόλας, τι να σου λέω... Ο ύπνος είναι απόλαυση αν δεν είσαι άστεγος! Εκτός από ξεκούραση μπορεί να σου χαρίσει κι ωραία όνειρα! Γι αυτό στ' όνειρό μου ήμουν πολύ ευτυχισμένος . Αυτό συνέβη μ' εμένα. Κοιμόμουν κι ονειρευόμουν μέσα στο όνειρό μου...

... Ήμουν λέει στην χώρα του άλφα κι είχα στο χέρι μου ένα αντικλείδι. Ένα άσπρο αφράτο αντικλείδι πασπαλισμένο με άχνη. Απ' τη μία σκεφτόμουν να το κάνω μια χασιά, απ' την άλλη αναρωτιόμουν σε ποια κλειδαριά να μπαίνει αυτό το αλλόκοτο αντικλείδι. Και σε ποιον ν' ανήκει άραγε; Γιατί δικό μου δεν ήταν σίγουρα!

Τότε ακριβώς, νάτο μπροστά μου ένα αγγελάκι αγουροζυπνημένο. Δεν κατάλαβα αν ήταν αγόρι ή κορίτσι. Πάντα υπάρχει αυτό το πρόβλημα με τους αγγέλους. Το καλημέρισα μ' ένα σχεδόν αθόρυβο γάβγισμα για να μην το τρομάξω. Αυτό άνοιξε μια αγκαλιά μεγάλη σαν αεροδρόμιο. Χώθηκα μέσα της αμέσως! Για τα αδέσποτα όλης της γης, μια ανοιχτή αγκαλιά είναι το ακριβότερο δώρο του κόσμου. Πρέπει να είσαι άμυαλος ή αφελής για να την αγνοήσεις!

«Που το βρήκες το αντικλείδι μου»; με ρώτησε με μια απαλή φωνή σαν την ανάσα μιας ανεμώνης. Ιδέα δεν είχα! Κοίταξα το αγγελάκι με αγωνία. Ήθελα απελπισμένα να δώσω μια απάντηση. Μου πέρασαν διάφορα άσχετα από το μυαλό:

...Πως τάχα κατρακύλησε από μια αστραπή.

Ή, πως μου το εμπιστεύτηκε ένα ανήμπορο αηδόνι.

Ή ακόμη, πως το αντάλλαξα με ένα απορημένο αστέρι κι άλλα τέτοια.

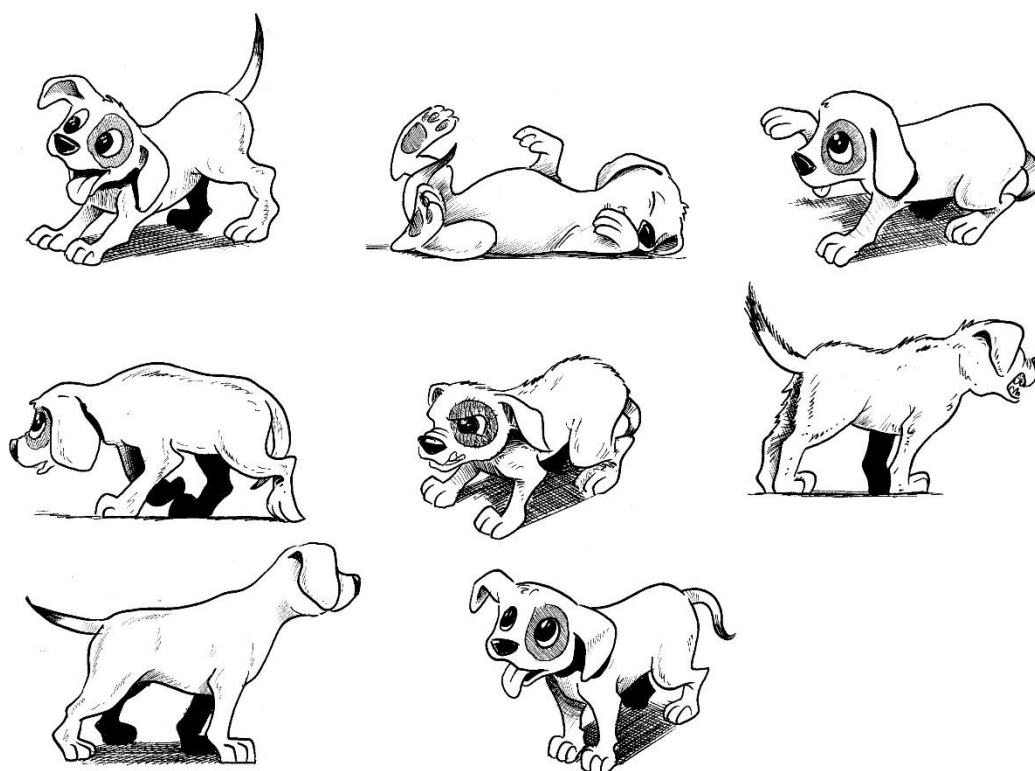
Μέχρι εγώ να αποφασίσω την απάντηση όμως, το αγγελάκι δάγκωσε μια ακρίτσα απ το αντικλείδι και μου έδωσε και μένα....Πρώτα ξύπνησα στ' όνειρό μου. Ούτε άχνες, ούτε αγγελάκια, ούτε αγκαλιές. Μετά ξύπνησα στ' αλήθεια. Πάει και το σπίτι. Η στέγη με το άλφα κεφαλαίο και τα παραθυρόφυλλα με τα μικρά, πάνε όλα! Κάτω από ένα αυτοκίνητο κοιμόμουν κι ο οδηγός του έβαζε μπρος τη μηχανή. Έπρεπε αμέσως να φύγω! Ούτε που πρόλαβα να λυπηθώ για τ' όνειρο που τελείωσε.

Άκουσα το κουδούνι του σχολείου σου να χτυπάει. Άραγε ποιο γράμμα θα μάθεις σήμερα; Πάντως το άλφα, να το ξέρεις, έχει γλυκιά γεύση.

Σε φιλώ πολύ

Αδέσποτος»

Στην συνέχεια ο Αδέσποτος παρουσιάζει τις στάσεις του σώματός του που υποδηλώνουν τις διαθέσεις του. (βλ. Παράρτημα)

Οι συζητήσεις που θα ακολουθήσουν θα κινηθούν γύρω από τα εξής ερωτήματα που αφορούν την ιδιαίτερη αυτή γλώσσα:

*ποια είναι

* τι εξυπηρετεί

* πώς και γιατί μπορούμε να την κατανοήσουμε.

Μέσα από το γράμμα του Αδέσποτου θα δοθούν οι τελικές απαντήσεις:

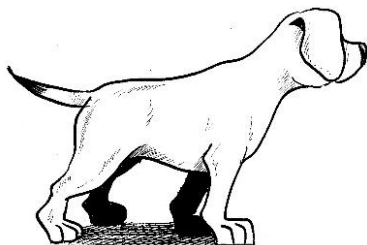
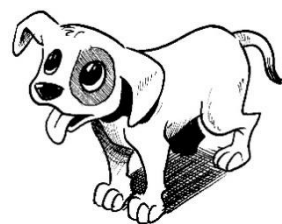
«Αγαπημένο μου φιλαράκι

Σε θαυμάζω γι αυτά τα σημαδάκια που γράφεις στο χαρτί, τα γράμματα της αλφαβήτας σου που σε βοηθούν να κάνεις τις λέξεις φιλενάδες και τις προτάσεις γειτονιά για παιχνίδι. Ξέρεις, κάθε λαός στον κόσμο έχει τη δική του γλώσσα αλλά υπάρχει και μία που δεν έχει γράμματα και λέξεις. Αυτή είναι η «γλώσσα του σώματος». Σε μας τα σκυλιά, αυτή η γλώσσα δε λέει ποτέ ψέματα! Είναι πολύ σημαντικό για τη σχέση μας να την ξέρεις. Απαραίτητο! Έτσι όταν συναντάς σκυλιά, και ιδίως αδέσποτα σαν και μένα, θα ξέρεις ακριβώς πως νιώθουμε. Θα καταλαβαίνεις δηλαδή τα συναισθήματά μας βλέποντας το σώμα μας. Παρατήρησε το σώμα μου στις παρακάτω ζωγραφιές και θα καταλάβεις:

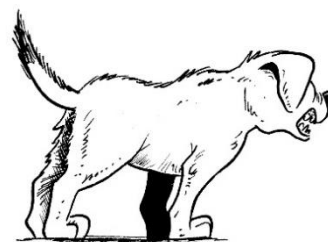
Είμαι έτοιμος για παιχνίδια και χαρές. Δεν μπορώ να στο φωνάξω, αλλά όλα πάνω μου αυτό σου λένε... Η σηκωμένη ουρά, τα τεντωμένα αυτιά, το ανοιχτό στόμα.

Τώρα για κοίτα με: όταν με δεις έτσι, τότε πρέπει να καταλάβεις ότι είμαι ήρεμος αλλά δεν έχω και πολύ όρεξη για παιχνίδι. Μπορείς να με πλησιάσεις.

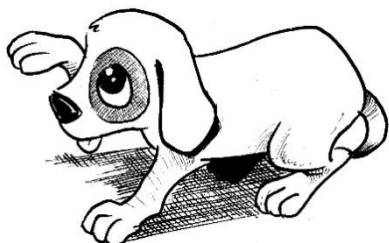

Βρήκα κάτι ενδιαφέρον ή άγνωστο τριγύρω. Προσπαθώ να καταλάβω τι συμβαίνει γι αυτό καλύτερα μην ασχολείσαι μαζί μου.

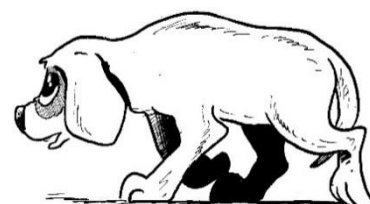
Τώρα μη με πλησιάζεις. Είμαι επιθετικός κι έτοιμος για φασαρία. Μείνε μακριά μου!

Κι αυτή η στάση μου σου λέει πως έχω επιθετική διάθεση, είμαι όμως και φοβισμένος. Καλύτερα να μην με πλησιάσεις.

Είμαι πολύ πιεσμένος, έχω άγχος.

Φοβάμαι και ανησυχώ.

Φοβάμαι πολύ, πάρα πολύ.

Κοίτα προσεκτικά αυτές τις οκτώ ζωγραφιές που σου στέλνω φιλαράκι μου. Θα μπορείς έτσι να καταλάβεις κάθε στιγμή πως νιώθω. Έτσι όταν με συναντήσεις θα ξέρεις...

Να σου γράψω και μια απορία μου: Σ' έχω δει κάποιες φορές να κοκκινίζεις. Άλλες φορές πάλι, να τρως τα νύχια σου ή να στριφογυρίζεις μια τούφα μαλλάκια με τον δείκτη σου. Τι να σημαίνουν αυτά;

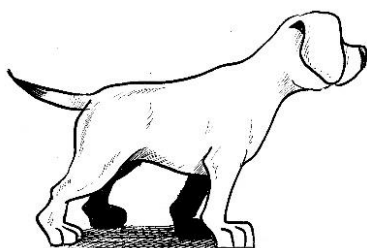
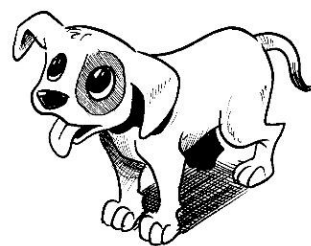
Σε φιλώ πολύ

Αδέσποτος»

Με την ουρά σηκωμένη, τ' αυτιά τεντωμένα, το στόμα ανοιχτό, τη γλώσσα απ' έξω, τα μπροστινά πόδια χαμηλωμένα. Μπορεί να τον ακούσουμε να γανγίζει κιόλας ενθουσιασμένος και να «επιτίθεται» ή να «υποχωρεί» παιχνιδιάρικα. Τότε ξέρουμε πως είναι έτοιμος για παιχνίδια και χαρές. Δεν μπορεί να μας το φωνάξει, όλα πάνω του όμως αυτό μας λένε: Θέλει παιχνίδια, έχει όρεξη για χάδια κι επαφή.

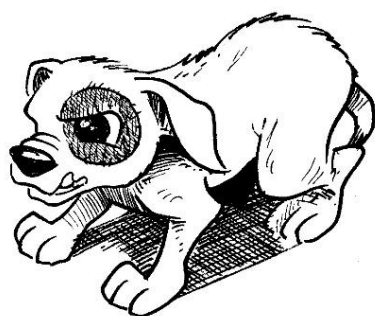
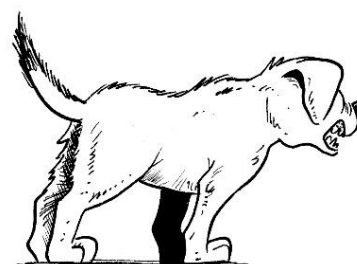
Με τα αυτιά σηκωμένα, την ουρά χαμηλωμένη και χαλαρή, το κεφάλι ψηλά. Μισάνοιχτο στόμα, γλώσσα απ' έξω, πόδια σε κανονική στάση. Όταν τον δούμε έτσι, τότε θα πρέπει να καταλάβουμε ότι είναι ήρεμος αλλά δεν έχει και πολύ όρεξη για παιχνίδι. Δεν είναι καθόλου απειλητικός για ό,τι συμβαίνει γύρω του. Μπορούμε να τον πλησιάσουμε.

Με τ' αυτιά προς τα μπροστά, τα μάτια γουρλωμένα, τη μύτη και το μέτωπο χαλαρά, το στόμα κλειστό και την ουρά σε οριζόντια θέση: θέλει να μας πει πως βρήκε κάτι ενδιαφέρον ή άγνωστο. Προσπαθεί να αξιολογήσει την κατάσταση, να καταλάβει αν υπάρχει κάποια απειλή για να κινηθεί ανάλογα.

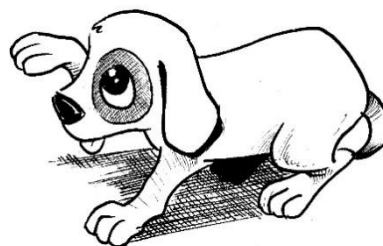
Καλύτερα να τον αφήσουμε ήσυχο, ας μην ασχοληθούμε μαζί του.

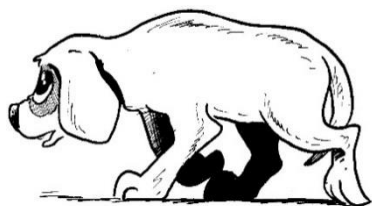
Το σώμα του γέρνει προς τα μπροστά όπως και τ' αυτιά, η ουρά του είναι σηκωμένη και σηκωμένες είναι και οι τρίχες στην πλάτη του. Έχει ρυτίδες στο μέτωπο και στη μύτη, και στο μισάνοιχτο στόμα του τα δόντια φαίνονται απειλητικά... Ε, τώρα πρέπει να καταλάβουμε πως αν τον προκαλέσουμε θα επιτεθεί. Πρέπει να μείνουμε μακριά του!

Έχει χαμηλωμένο το σώμα του, η ουρά του είναι στα σκέλια κι είναι σηκωμένες οι τρίχες στη πλάτη του. Τ' αυτιά του γέρνουν προς τα πίσω, η μύτη του είναι ρυτιδιασμένη και τα δόντια του μπορεί και να φαίνονται λίγο. Όλα αυτά μας δείχνουν πως φοβάται, αλλά αν πιεστεί μπορεί και να επιτεθεί. Αυτή είναι η στάση του σώματός του όταν βρίσκεται αντιμέτωπος μ' αυτόν που τον απειλεί.

Εδώ τον βλέπουμε με χαμηλωμένη την ουρά και το σώμα, ενώ τ' αυτιά του γέρνουν προς τα πίσω. Αν είμαστε κοντά, θα ακούγαμε και το λαχάνιασμά του. Έχει πολύ άγχος! Αυτό που αλλιώς εμείς οι άνθρωποι το λέμε «στρες». Νιώθει πολύ πιεσμένος.

Το βλέπεις στο χαμηλωμένο σώμα και στην ουρά του. Αν είμασταν απέναντί του θα μας κοιτούσε ελάχιστα. Προσπαθεί να ηρεμήσει τον άνθρωπο ή το σκυλί που βρίσκεται κοντά του και πιστεύει πως είναι «πιο πάνω» από αυτόν. Δεν θέλει να βρεθεί αντιμέτωπος μαζί του.

Γυρίζει ανάσκελα και μας δείχνει την κοιλιά και το θώρακά του. Μπορούμε να παρατηρήσουμε τ' αυτιά του που γέρνουν προς τα πίσω, κλείνει τα μάτια του κι η ουρά του είναι συνεχώς ανάμεσα στα σκέλια του. Προσπαθεί να μας πει: «Το ξέρω πως είμαι σε χαμηλότερη θέση. Γι αυτό κυλιέμαι, δεν θέλω να έρθω αντιμέτωπος με σένα».

Ο Αδέσποτος φέρνει στην τάξη το βιβλίο:

«Ο Γουργούρης» της Επτακοίλης (2017)

Με το τέλος της αφήγησης του παραμυθιού η ομάδα κάθεται σε κύκλο και συζητάει σχετικά με τα πιθανά συναισθήματα των ζώων της διπλής αυτής ιστορίας. Έχει σημασία τελικά το

ερώτημα «σκύλος ή γάτα»; Ζητάμε από τα παιδιά να ζωγραφίσουν και να φτιάξουν ομαδικά δύο αφίσες, μία για κάθε ζώο της οικογένειας. Τα ζώα όπως και οι άνθρωποι κάποτε «φεύγουν».

Τα παιδιά θα αναφέρουν δικές τους απώλειες παλπούδων -αποδοχή θνητότητας

Βρίσκουμε στο παραμύθι τα σημεία που μας δείχνουν αγάπη, συντροφιά, φροντίδα, τρυφερότητα.

6^η μέρα 3 ώρες διδασκαλίας

Χώρος: αίθουσα διδασκαλίας

Ο Αδέσποτος προτείνει στα παιδιά να παρακολουθήσουν το video

<https://www.youtube.com/watch?v=V6S51hbyhSk>

Τα παιδιά αναδιηγούνται την ιστορία που παρακολούθησαν και στη συνέχεια παρακολουθούν το video το οποίο έγινε από μαθητές της τάξης τους πριν από πέντε χρόνια. Πρόκειται για ένα βιντεάκι που έχει ως θέμα του την υπεύθυνη υιοθεσία ζώου

<https://www.youtube.com/watch?v=lwFRPN2Bh44&t=4s>.

Ακολουθεί μια δραστηριότητα διασαφήνισης αξιών σε σχέση με την υπεύθυνη υιοθεσία ζώου. Το ξεκαθάρισμα αξιών συνίσταται στην επιλογή κάποιων προτάσεων και στην απόρριψη κάποιων άλλων. Τα παιδιά θα ενδιαφερθούν περισσότερο για τις αξίες τις οποίες σκέφτηκαν τα ίδια παρά γι' αυτές που τους ανακοινώνονται ως τέτοιες.

Η τάξη χωρίζεται σε δύο πλευρές. Η μία πλευρά αποτελεί το «συμφωνώ απόλυτα» ενώ η άλλη το «διαφωνώ απόλυτα». Ο εκπαιδευτικός θα διαβάσει προτάσεις από τη θεματική της υπεύθυνης υιοθεσίας ζώου και μετά από κάθε πρόταση τα παιδιά τοποθετούνται στο χώρο ανάλογα με το αν συμφωνούν ή διαφωνούν με το περιεχόμενο της πρότασης που ακούστηκε. Μεταξύ τους υπάρχει διάλογος και αλληλεπίδραση. Πρέπει να υπερασπιστούν την επιλογή τους

και να προσπαθήσουν να πείσουν κι άλλους στο να την προτιμήσουν. Έτσι θα ανακαλύπτουν μόνα τους τις αξίες που βρίσκονται πίσω από τις συμπεριφορές.

Ενδεικτικές προτάσεις:

-Είναι απαραίτητο να συμφωνούν οι γονείς στο να υιοθετηθεί ένα ζώο στην οικογένεια. Όταν έχεις ζώο έχεις υποχρεώσεις.

-Όταν η οικογένεια πάει διακοπές τα ζώο περιμένει στο σπίτι να επιστρέψουμε.

-Κάνουμε βόλτα το σκυλί μας όποτε το θυμηθούμε.

Μετά τη δραστηριότητα αυτή θα παρακολουθήσουμε τα ίδια παιδιά τρία χρόνια μετά, συνέχεια του βίντεο <https://www.youtube.com/watch?v=gTEyCK8yDc8&t=142s>.

Εντοπίζουμε τις αλλαγές του χρόνου πάνω τους αλλά και στο σκυλί που πρωταγωνιστεί στο video, στον REX.

7^η μέρα 3 ώρες διδασκαλίας

Χώρος: αίθουσα διδασκαλίας

Ο Αδέσποτος παρουσιάζει τις καρτέλες με τα δικαιώματα των ζώων <https://www.kinderella.gr/diakirixi-ton-dikeomaton-ton-zoon-me/>. Η εκπαιδευτικός τις διαβάζει και ζητάει από τα παιδιά να διαλέξει καθένα από μία καρτέλα. Στην συνέχεια ζητάμε να την ξαναζωγραφίσει και τέλος να περιγράψει το νοηματικό περιεχόμενό της. Διαλέγουμε να γίνουμε ένα ζώο που θα είχε λόγους να κρατάει τη συγκεκριμένη καρτέλα.

Σχετικά με τα δικαιώματα των ζώων, βλέπε επίσης και στο Παράρτημα.

8^η μέρα 3 ώρες διδασκαλίας

Χώρος: αίθουσα διδασκαλίας

Ακολουθεί το γράμμα του Αδέσποτου για την Jane Goodall

«Αγαπημένο μου φιλαράκι

Θα ήθελα να σου μιλήσω για ένα κορίτσι που αγαπούσε τα άγρια ζώα. Τ' αγαπούσε τόσο πολύ που έφυγε από την πατρίδα της την Αγγλία για να βρεθεί κοντά τους στην Αφρική. Πενήντα χρόνια έμεινε κοντά στους χιμπατζήδες και τους μελετούσε. Μεγάλωσε, έγινε γιαγιά κι ακόμη συνεχίζει να γυρίζει όλον το κόσμο και να μιλάει στους ανθρώπους για να βοηθήσουν, όχι

μόνο τους χιμπατζήδες, αλλά όλα τα ζώα του πλανήτη. Τη λένε Jane Goodall. Την άκουσα να μιλάει και σκέφτηκα πως τα λόγια της έπρεπε να φτάσουν οπωσδήποτε στ' αυτιά σου! Άκου λοιπόν: Τα ζώα είναι συγγάτοικοί μας στον κόσμο, σ' αυτόν τον πλανήτη που ονομάζεται γη. Η γη μας είναι ένα μεγάλο σπίτι! Ένα πολύ μεγάλο σπίτι, που το μυαλό σου δεν μπορεί να καταλάβει το μέγεθός του όμως αυτή είναι η αλήθεια! Πάνω σ' αυτό το μεγάλο σπίτι ζούνε όλα τα ζώα, ανθρώπινα και όχι, όπως εσύ κι εγώ. Αναπνέουμε, τρώμε, κοιμόμαστε, πονάμε, κρυώνουμε ή ζεσταινόμαστε, χαιρόμαστε κι άλλα πολλά που αν συνέχιζα να τα γράφω θα χρειαζόμουν πολλές σελίδες για να μην ξεχάσω τίποτα. Είμαστε λοιπόν συγγάτοικοι στη γη! Ακριβώς όπως είναι όλοι όσοι μένουν μέσα στο σπίτι σου. Συγγάτοικοι είναι και όσοι κατοικούν μαζί στην ίδια πολυκατοικία που μένεις με την οικογένειά σου. Συγγάτοικοι είναι κι όσοι μένουν στην ίδια γειτονιά. Στην ίδια πόλη. Στην ίδια χώρα. Στην ίδια ήπειρο. Συγγάτοικοι φιλαράκι μου είναι όσοι ζούνε στον πλανήτη μας! Αν δεις φωτογραφίες της γης από το φεγγάρι θα καταλάβεις καλύτερα: Ένα σπίτι είναι η γη, μια στρογγυλή μπάλα- φωλιά για όσους την κατοικούν. Αυτή η σπουδαία γιαγιά που αγάπησε πολύ τους χιμπατζήδες θα ήθελε πολύ να σου ψιθυρίσει στο αυτί πως το σπίτι μας χρειάζεται την αγάπη και τη φροντίδα σου! Η γη σε χρειάζεται. Θέλει να σου το πει ψιθυριστά σαν το μεγαλύτερο μυστικό κι ας μην είναι τέτοιο. Είναι απίστευτο! Όλοι οι μεγάλοι το ξέρουν, κι όμως συνεχίζουν να φέρονται στη γη και στα άλλα πλάσματά της σαν να είναι τ' αφεντικά της! Και να που ήρθε η στιγμή να σου πω, εγώ, ένα εξημερωμένο ζώο, ο «Αδέσποτος», πως θυμώνω και στεναχωριέμαι με τ' όνομά μου. Η αλήθεια είναι πως δεν χρειάζομαι «Δεσπότη», αφεντικό δηλαδή. Χρειάζομαι κηδεμόνα, μαμά ή μπαμπά, όπως κι εσύ. «Αφεντικό», ή όπως αλλιώς λένε τον «ιδιοκτήτη», έχουν τα αυτοκίνητα, τα εργοστάσια, τα παιχνίδια σου, τα βιβλία, τα τούβλα και τόσα άλλα.

Για την γη και τα πλάσματά της μπορείς να νοιαστείς ακόμη και από τώρα που είσαι πιτσιρίκι. Και μακάρι- μακάρι- μακάρι κι όταν μεγαλώσεις, όπως αυτή η περίφημη γιαγιά, τόσο όσο κι αυτή να συνεχίσεις να αγαπάς και να νοιάζεσαι το μεγάλο σου σπίτι κι όλα τα πλάσματα που το κατοικούν.

Σε φιλώ πολύ

Αδέσποτος»

Η εκπαιδευτικός προτείνει στα παιδιά να κάνουν έναν κατάλογο με πράγματα που έχουν «ιδιοκτήτη». Αυτός μπορεί να ξεκινήσει από τα προσωπικά πράγματα των παιδιών μέσα στο σχολείο, στα σπίτια, στην πόλη κλπ. Βάζει σε διαβούλευση το νερό, τον αέρα, τα πουλιά που

βλέπουν να πετούν στην αυλή του σχολείου. Αυτά έχουν ιδιοκτήτη; Οι παραλίες που κολυμπάμε τα καλοκαίρια; Ένας δεύτερος κατάλογος θα προκύψει.

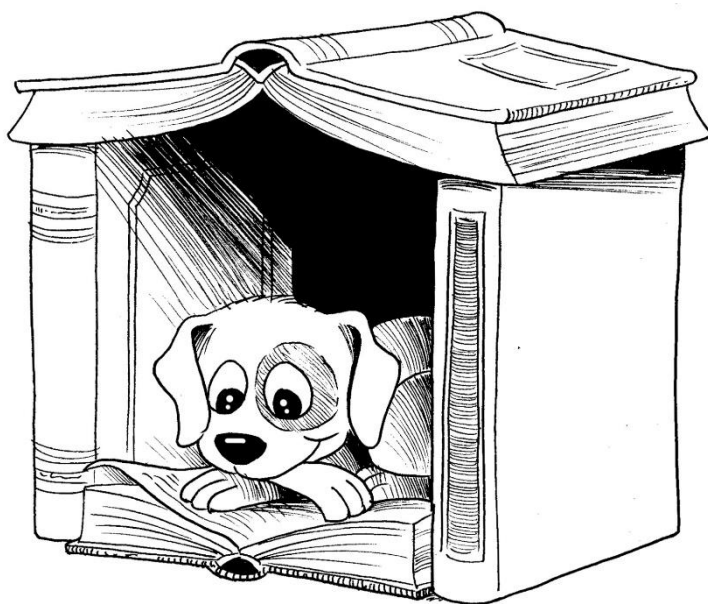
Στον προτζέκτορα η εκπαιδευτικός θα προβάλλει φωτογραφίες της Jane Goodall (<https://www.janegoodall.org/>) και το video <https://www.youtube.com/watch?v=bCVmfDuRpBc>.

Η εκπαιδευτικός διαβάζει το γράμμα του Αδέσποτου:

«Αγαπημένο μου φιλαράκι.

Χθες ονειρεύτηκα τον Απρίλη κι είχε τη μορφή σου. Ένα πιτσιρίκι ήταν, που έτρεχε πάνω κάτω σε μια εξοχή και γελούσε ασταμάτητα. Μου άρεσε τόσο πολύ αυτό που έβλεπα! Άρχισα να τρέχω μαζί του κουνώντας ασταμάτητα την ουρά μου. Δεν ξέρω πόση ώρα κράτησε αυτό πάντως λαχανιασμένος ο Απρίλης σταμάτησε κάποια στιγμή και με κοίταζε σκεπτικός. «Πρέπει να με βοηθήσεις να μοιράσω τις προσκλήσεις» μου είπε «θέλω να τις δώσεις στα παιδιά. Είναι για την τριπλή γιορτή τους». Εγώ τον κοίταξα παραξευμεμένος γιατί είμαι ενημερωμένος σ' ό,τι έχει να κάνει μαζί σου. Ξέρω πως η γιορτή των παιδιών γιορτάζεται δύο χειμωνιάτικες μέρες, στις 20 Νοεμβρίου και στις 11 Δεκεμβρίου, μες στον χειμώνα.

Ανοιξιάτικη και τριπλή μάλιστα γιορτή δεν ήξερα. Του το είπα κι αυτός μου εξήγησε: Στις 2 είναι η γιορτή του παιδικού βιβλίου, στις 3 τα γενέθλια της Jane Goodall και στις 4 η δική μου, δηλαδή αυτή των αδέσποτων ζώων! Αυτές οι τρεις γιορτές είναι γιορτές για τα φιλαράκια μου κι ας μην το καταλαβαίνει κάποιος αμέσως... Ξύπνησα! Το όνειρο σταμάτησε εκεί. Τις προσκλήσεις δεν πρόλαβε να μου τις δώσει, ούτε καν τις διάβασα. Την Jane

Goodall δεν την ήξερα. Έψαξα όμως και διάβασα γι αυτήν! Νομίζω πως κατάλαβα τι εννοούσε ο Απρίλης. Άκουσε να σου το εξηγήσω. Για την πρώτη γιορτή του παιδικού βιβλίου δεν χρειάζεται να σου γράψω τίποτα: τα βιβλία είναι παράθυρα για τον κόσμο είναι φτερά, είναι

οι δρόμοι και οι χάρτες για να περπατήσεις στον κόσμο. Η Jane Goodall είναι μια γυναίκα που προσπαθεί να κρατήσει τον κόσμο όμορφο όπως φτιάχτηκε με τα ζώα, τα δάση, τις θάλασσες, την φύση ολόκληρη! Κι η δική μου γιορτή γιατί; Θα αναρωτηθείς κι αμέσως θα σου δώσω την απάντηση. Τα αδέσποτα ζώα όλου του κόσμου είναι παιδιά σαν να σένα που όμως ποτέ δεν θα μεγαλώσουν! Αχ ψυχή μου, χρωστάω στον Απρίλη μια μεγάλη αγκαλιά, ελπίζω να ξανάρθει στ' όνειρό μου και να του την δώσω.

Σε φιλώ

Αδέσποτος»

9^η μέρα 3 ώρες διδασκαλίας

Χώρος: αίθουσα διδασκαλίας

Ο Αδέσποτος προτείνει την παρακολούθηση ενός βίντεο:

<https://www.youtube.com/watch?v=WfGMYdalCIU&fbclid=IwAR2p8NWpVe2oGoJxP8-Iff1QIOEVYA3KAj7tEu00PjF7O4wWUgV54tb3M7Nc>

Το βίντεο, που αφορά τη σχέση ιδιοκτησίας που υποστήριξε ο άνθρωπος απέναντι στη φύση από την εμφάνισή του, είναι πολύ συμπυκνωμένο σε μηνύματα, πληροφορίες και συναισθήματα. Το παρακολουθούμε αρκετές φορές με παύσεις για να προστεθούν τα σχόλια του εκπαιδευτικού αλλά και των παιδιών. Αναζητούμε τις περιπτώσεις που η συμπεριφορά μας μοιάζει με του πρωταγωνιστή.

Ενδεικτικές προτάσεις:

Όταν συναντούμε στην εξοχή ή στην πόλη έντομα, πεταλούδες, σκουλικάκια, πουλιά θέλουμε να μοιάζουμε με τον πρωταγωνιστή του βίντεο;

Φοράει η μαμά μας τη γούνα κάποιου ζώου;

Στολίζουν το σπίτι μας διακοσμητικά από ζώα;

Βρωμίζουμε τη θάλασσα με τα σκουπίδια μας;

Σπαταλάμε χαρτί;

Δημιουργούμε σκουπίδια;

Στον μικρόκοσμο του νηπιαγωγείου μπορούμε να εντοπίσουμε πολύ εύκολα τις δικές μας δυνατότητες για αλλαγή στάσης: Δεν αγοράζουμε πρωινό με συσκευασίες αλλά ζητάμε να φτιαχτεί στο σπίτι απ' την οικογένεια. (Για να είμαστε λιγότερο καταναλωτές, για να συνεισφέρουμε στην οικιακή οικονομία, γιατί το σπιτικό είναι πάντα φτιαγμένο με καλύτερης ποιότητας υλικά, για να μην δημιουργήσουμε σκουπίδια). Δεν αγοράζουμε εμφιαλωμένο νερό για το σχολείο! Έχουμε πάντα το παγουρίνο μας! Γιατί δεν έχουν κι οι γονείς μας ένα τέτοιο; Πως μπορεί να φτάσει αυτό το μήνυμα στους γονείς μας; Ψηφίζουμε προτάσεις.

Η πρωταγωνίστρια του βιβλίου «το ημερολόγιο της Δώρας» και ο Αδέσποτος επιλέγουν μία αφίσα από την καμπάνια της Greenpeace. Την αφίσα αυτή θα μοιράσουν τα παιδιά στο φιλικό και οικογενειακό τους περιβάλλον αλλά και θα αναρτούν στο σχολείο τους.

10η μέρα 3 ώρες διδασκαλίας

Χώρος: αίθουσα διδασκαλίας

Ο Αδέσποτος προτείνει να διαβαστεί η σελίδα από το Ημερολόγιο της Δώρας (Δημητριάδου, 2010).

Παρασκευή 26 Φλεβάρη 2010

Αγαπημένο μου ημερολόγιο.

Οι άνθρωποι είναι καταφερτζήδες. Αυτό που θέλουν, δηλαδή, στο τέλος το καταφέρνουν.

Εδώ και πάρα πολλά χρόνια ήδελαν να κάνουν ταξίδια, αλλά χρειαζόταν να κουβαλάνε και τα πράγματά τους. Με τα πόδια δεν ήταν εύκολο.

Εμείς μπορεί να βλέπουμε την υδρόγειο σφαίρα μικρή, αλλά η γη ετ' αλήθεια είναι πολύ πολύ τεράστια για να την περπατάνε τα πόδια μας.

Βρήκαν, που λες, τον τρόπο:

Πρώτα ανακάλυψαν τον τροχό και μετά τον έβαλαν σε άλογα και σε βόδια. Μετά φτιάξαν και τα αυτοκίνητα. Έχουμε χιλιάδες απ' αυτά:

λεωφορεία, ταξί, μπετονιέρες, μηχανές, αεθνοφόρα, φορτηγά, τζίπ, φαγάνες, τρένα...

Ατελείωτα είναι, βου λέω. Για τη θάλασσα οι άνθρωποι έφτιαξαν πλοία, πολύ μεγάλα όπως ο Τιτανικός, αλλά και μικρά, βάρκες και καϊκια και κρις κραφτ και υποβρύχια.

Για τον αέρα, πάλι, κατάφεραν να φτιάξουν αερόστατα, ελικόπτερα και αεροπλάνα.

Για τα πολύ μακρινά ταξίδια κάνανε τους πύραυλους και τα διαστημικά λεωφορεία.

Τον Ίκαρο, που ήθελε να πετάξει και κόλλησε με κερί στους ώμους του φτερά, τον ξέρεις; Σπουδαία ιστορία, αλλά με λυπητερό τέλος. Πνίγηκε ο καημένος, γιατί έλιωσε το κερί από τη ζέστα του ήλιου, έχασε τα φτερά του κι έπεσε στη θάλασσα. Ο Μάριος είπε πως έπρεπε να τα κολλήσει με το πιστολάκι της ειλικόνης, αλλά πού να βρούνε τέτοιο, τον μάλωσε η Μαρία. Δεν το είχαν ανακαλύψει ακόμα!

Κατάλαβες τώρα γιατί βου λέω πως είναι καταφερτζήδες οι άνθρωποι;

Η κυρία λέει όμως πως όλα τα πράγματα έχουν και την κακή πλευρά τους.

(Να βου πω ένα παράδειγμα. Είναι τόσο υπέροχη η σοκολάτα όταν την τρώω, αλλά τα δόντια μου ξέρεις τι παθαίνουν...)

Όλα όσα βου έγραψα πριν, για να λειτουργήσουν, θέλουν μηχανές. Οι μηχανές τους, πάλι,

θέλουν κάτι για να κάψουν. Αυτό το λέμε καύσιμο. Συνήθως είναι βενζίνη ή πετρέλαιο.

Έτσι γεμίσαμε καυσαέρια! Χάλια δηλαδή!

Η γη μας άρχισε ν' ανεβάζει πυρετό. Αυτό είναι καταστροφή, αλλά οι άνθρωποι δεν κάνουν τίποτε! Καμιά φορά μόνο το θυμούνται. Τις πιο πολλές φορές το ξεχνάνε.

Δεν τους καταλαβαίνω εγώ αλήθεια καθόλου.

Υπάρχουν βέβαια και τα ποδήλατα. Αυτά δεν καίνε τίποτε, δε βρομίζουν καθόλου τον αέρα, το πολύ πολύ να λαχανιάσεις λιγάκι στην ανηφόρα. Στην πόλη μας όμως μόνο τα παιδιά κάνουν ποδήλατο. Έχει κι η μαμά μου ένα στο δωμάτιό της. Κάνει πετάλι, αλλά όλο στο ίδιο μέρος μένει. Ποτέ δεν το βγάζει στο δρόμο να ευχαριστηθεί μια βόλτα.

Πάντως εγώ, αγαπημένο μου ημερολόγιο, έχω το ποδήλατό μου, έχω και το πατίνι μου.

Η γη δεν έχει κανένα παράπονο από μένα, νομίζω.

Οι άνθρωποι λοιπόν, αφού την κάνανε τη γη χάλια με τα καυσαέρια, τώρα προσπαθούν να φτιάξουν αυτοκίνητα με μπαταρίες, ή άλλα αυτοκίνητα που να καίνε νερό!

Άλλωστε σε είκοσι χρόνια θα τελειώσει το πετρέλαιο της γης και πρέπει οπωσδήποτε να βρουν κάτι άλλο για να κάψουν οι μηχανές τους.

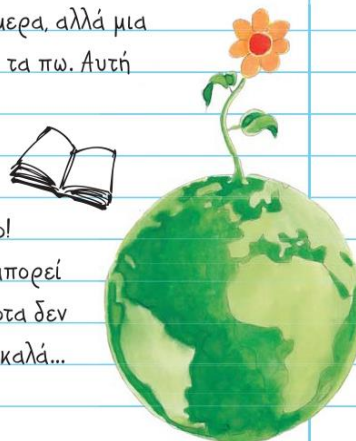
Κι ενώ οι άνθρωποι ταξιδεύουν, και καλά κάνουν, τα φρούτα και τα λαχανικά δεν πρέπει να κάνουν μεγάλα ταξίδια. Έτσι μας είπε η κυρία, και το συζητήσαμε και με τους γονείς μας. Έχουμε πολλά χωράφια και πολλούς γεωργούς. Από αυτούς πρέπει να αγοράζουμε ό,τι μας χρειάζεται.

Αγαπημένο μου ημερολόγιο, είναι σαν να σου κάνω μάθημα σήμερα, αλλά μια βδομάδα τώρα όλο γι' αυτά μιλάμε στην τάξη, και θέλω να σου τα πω. Αυτή ήταν κι η συμφωνία μας απ' την αρχή, θυμάσαι; Να μ' ακούς...

Άκου λοιπόν και το τελευταίο για σήμερα:

Η κυρία λέει ότι ταξίδια μπορούμε να κάνουμε και χωρίς να κουνήσουμε τα πόδια μας και χωρίς να βγούμε από το δωμάτιο!

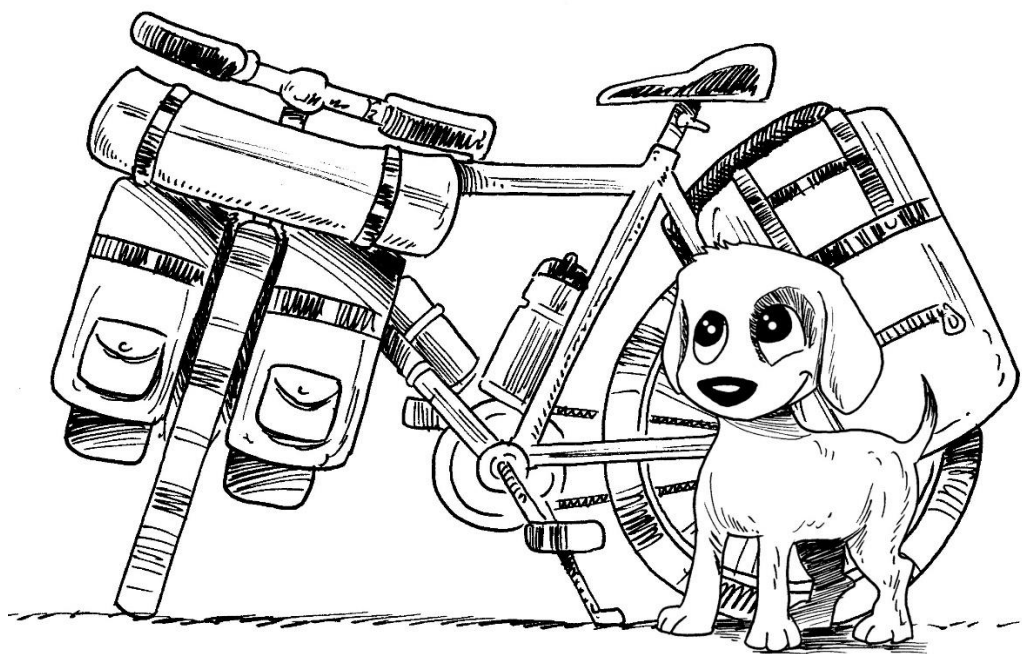
Υπέροχα ταξίδια μπορούμε να κάνουμε με τα βιβλία. Ταξίδια μπορεί να μας πάει και η μουσική. Κι όταν ταξιδεύει το μυαλό μας, τίποτα δεν καίει! Κι ούτε ειδικτήριο χρειάζεται να έχουμε, ούτε τίποτε! Όλα καλά...

Φιλάκια ταξιδιάρικα. Η Δώρα σου

Ομαδοποιούμε τα ταξίδια στα οποία αναφέρεται η Δώρα και ανακαλύπτουμε αυτά που είναι φιλικά προς το περιβάλλον. Δημιουργούμε αφίσες και συνθήματα με την προτροπή της χρήσης του ποδήλατου από μικρούς και μεγάλους.

Στη συνέχεια τα νήπια παρακολουθούν το βίντεο με το ταξίδι της όρκας προς την ελευθερία.

<https://www.youtube.com/watch?v=cF121U9UwiY>

Παιχνίδι ρόλων: τα νήπια υποδύονται τα δελφίνια σ' ένα δελφινάριο και η ιστορία της όρκας επαναλαμβάνεται. Την αποτυπώνουμε στο χαρτί.

Η μέρα τελειώνει με ένα ανοιχτό «δημοψήφισμα» μέσα στην τάξη. Αφορά στην απάντηση του ερωτήματος: «Πηγαίνουμε σε τέτοια θεάματα, όπως τα δελφινάρια, τσίρκο με ζώα κλπ.»;

Το κάθε παιδί επιχειρηματολογεί για την επιλογή του.

11η μέρα 3 ώρες διδασκαλίας

Χώρος: αίθουσα διδασκαλίας

Ο εκπαιδευτικός διαβάζει ένα καινούριο γράμμα του Αδέσποτου.

«Αγαπημένο μου φιλαράκι

Σήμερα θέλω να σου μιλήσω για τις κοτούλες. Όρνιθα, κότα, αλέκτωρ, πετεινός ή κοτόπουλο, όλες αυτές οι λέξεις είναι γι αυτό το πτηνό, για ένα πουλί που δεν μπορεί να πετάξει. Ξέρεις, υπάρχουν περισσότερες κότες στη γη απ' ότι άνθρωποι! Αν είσαι από τα τυχερά παιδιά που κάποιος απ' τους παππούδες τους έχουν κοτέτσι ή αγρόκτημα τότε θα τις έχεις σίγουρα δει να περπατάνε, να σκάβουν στο χώμα για να βρουν σκουληκάκια, ν' ανοίγουν τα φτερά τους για να ξεμουδιάσουν, να καθαρίζουν ποιος ξέρει τι να λένε με τις φιλενάδες τους ή τον κόκορα...

Τα αυγά τους είναι μια υπέροχη τροφή για τον άνθρωπο και πάρα πολύ νόστιμη. Μελάτα, ομελέτα, σφικτά «πασχαλινά», όπως και να γευτούν οι άνθρωποι, κάθε φορά ευγνωμοσύνη θα έπρεπε να νιώθουν για το δώρο τους. Οι μεγάλοι όμως, που άφησαν την καρδιά τους να σκληραίνει σαν παλιά πλαστελίνη -να γίνει δηλαδή σκληρή σαν πέτρα- φαίνεται να ξεχνούν τις αλήθειες αυτές.

Ξεχνούν ότι τα αυγά είναι δώρα. Νομίζουν ότι είναι σαν τα τούβλα που βγάζουν τα εργοστάσιά τους. Βλέπουν τις κοτούλες σαν μηχανές! Ούτε που τους νοιάζει αν υποφέρουν, αν είναι δυστυχισμένες, αν ζουν όπως αξίζει σε κάθε ζωντανό πλάσμα.

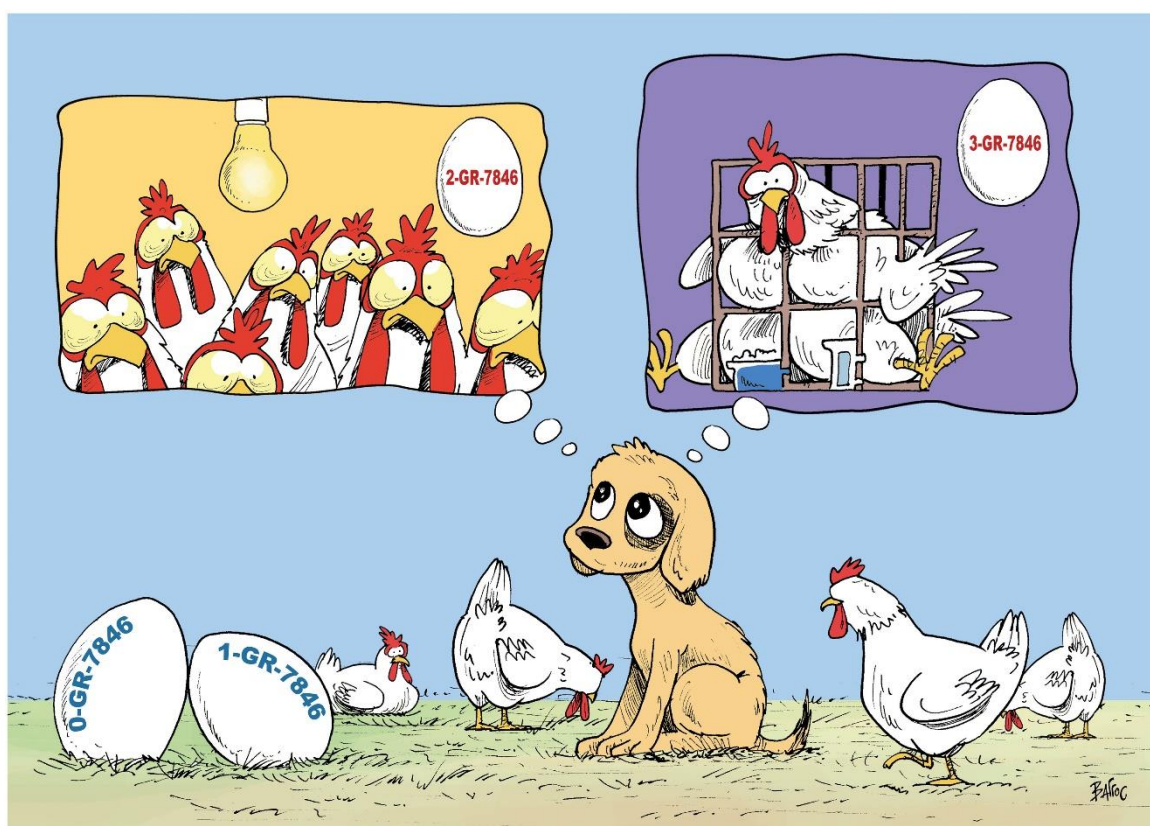
Θα σου αποκαλύψω έναν τρόπο για να βοηθήσεις! Πάνω στα αυγά που παίρνουν οι άνθρωποι απ τα πτηνοτροφεία υπάρχει μια σφραγίδα που δίνει πληροφορίες για το πως ζει η κότα: Τον πρώτο αριθμό στην σφραγίδα του αυγού πρέπει να τον ελέγχεις πάντα! Ζήτησέ το απ' τους γονείς σου. Πολλές φορές ξέρεις, οι γονείς έχουν πολλές έγνοιες και γίνονται αμελείς. Εσύ όμως μην είσαι ξεχασιάρικο, θυμήσου, νοιάσου!

Κοίταξε λοιπόν τον αριθμό πάνω στο αυγό. Όσο πιο μικρός είναι, τόσο καλύτερα ζει η κοτούλα. Οι αριθμοί της ανθρωπιάς είναι το 0 και το 1. Όταν το αυγό έχει αυτούς τους δύο αριθμούς να ξέρεις ότι το κοτόπουλο που το γέννησε ζει μία ζωή φυσιολογική, μπορεί να περπατήσει, να δει τον ήλιο και να κινηθεί ανάμεσα στο χώμα που θέλει να σκαλίσει. Όταν το αυγό όμως έχει τον αριθμό 2, τότε αυτό σημαίνει ότι η κότα που το γέννησε ζει κλεισμένη σ' ένα χώρο κλειστό με μια λάμπα αντί για ήλιο, στριμωγμένη μαζί με πολλές πολλές ακόμη κότες. Αν δεις στο αυγό τον αριθμό 3 τότε να ξέρεις ότι η κοτούλα ζει σ' ένα ΚΛΟΥΒΙ, χωρίς να μπορεί καν να αλλάξει πλευρό για να ξεμουδιάσει! Οι μέρες και οι νύχτες της δεν διαφέρουν, δεν έχει καμία χαρά, ζει σε μια φυλακή και μάλιστα πολύ σκληρή. Οι κοτούλες όμως αγάπη μου δεν είναι μηχανές. Οι κοτούλες φιλαράκι μου είναι ζώα έξυπνα, φαντάσου

ότι μπορούν να ανοίγουν πόρτες και να σβήνουν την θέρμανση όταν θέλουν να δροσιστούν, ερευνητές που ασχολήθηκαν μαζί τους μας δίνουν αυτές τις πληροφορίες. Οι κοτούλες είναι πλάσματα που νιώθουν πόνο, πείνα, δίψα, κούραση και ικανοποίηση όπως κι εσύ. Δεν ξέρω αν οι επιστήμονες μπορούν να βρουν και να μετρήσουν μέσα σ' αυτά τα αυγά τη δυστυχία, τη βαρεμάρα και την αδικία που νιώθουν αυτά τα κακόμοιρα ζώα, πάντως εσύ τώρα το ξέρεις! Μην την βάζεις στον οργανισμό σου. Αν το κάνουν αυτό όλοι οι άνθρωποι τότε μπορεί αυτές οι φυλακές να σταματήσουν να υπάρχουν.

Σε φιλώ

Αδέσποτος»

Το γράμμα του Αδέσποτου θα ακολουθήσουν παιχνίδια ρόλων και δραματοποίηση.

Τα νήπια θα μούνε στην θέση του Άλλου, συγκεκριμένα στη θέση της κότας. Μέσω της ενσυναίσθησης πολύ εύκολα θα αντιληφθούν και θα αξιοποιήσουν τις πληροφορίες που τους παρέχονται από το γράμμα του Αδέσποτου. Στο συγκεκριμένο παιχνίδι ρόλων θα εμπλακεί συναίσθημα γιατί θα δώσει στα παιδιά τη δυνατότητα να αποκτήσουν ενσυναίσθηση. Θα προβληματιστούν με την ετερότητα και η οπτική τους για τον κόσμο έτσι θα διευρυνθεί.

Επιπλέον θα αποκτήσουν δεξιότητες για κριτική προσέγγιση και γνώση, που δυστυχώς ακόμη και οι ενήλικες αγνοούν ή θέλουν να αγνοούν.

Παρακολουθούμε το βίντεο για τις κοτούλες

https://www.youtube.com/watch?list=PLtc3iQTP5EZ8aCW1DoNj36M6dxgc2QWGk&time_continue=20&v=QYP2LGOev3w

«Αγαπημένο μου φιλαράκι

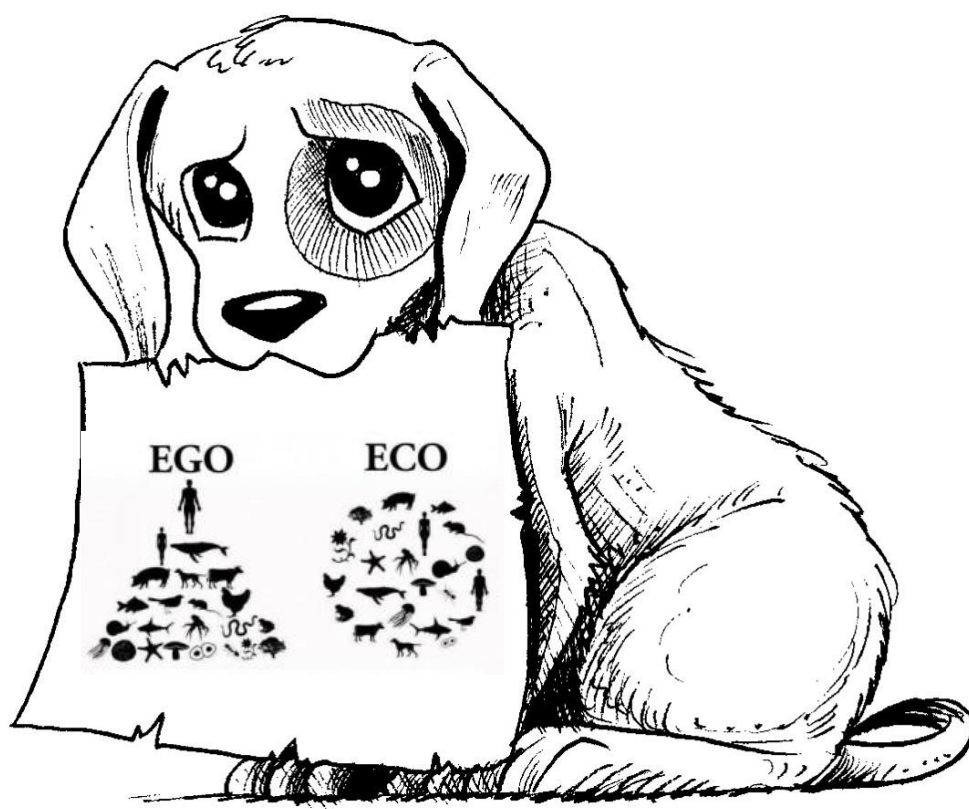
Τα δικαιώματα των ζώων σου τα έδειξα.

Σκεφτόμουν πως να σου μιλήσω για τα δικαιώματα της γης. Προβληματίστηκα πολύ γιατί είναι ατέλειωτα τα λάθος πράγματα που κάνουν οι μεγάλοι. (Γι αυτό δεν θα σταματήσω ποτέ να σου λέω, πως εσείς τα παιδιά είστε η ελπίδα του κόσμου). Τελικά μου ήρθε η ιδέα ! Άκου φιλαράκι μου: η γη έχει ένα δικαίωμα! ΕΝΑ και μοναδικό. Αν αυτό το καταλάβουν οι άνθρωποι τότε υπάρχει ελπίδα για τον πλανήτη. Ποιο είναι αυτό;

Μα να την αφήσουν ήσυχη! Να σταματήσουν να την εκμεταλλεύονται. Να σταματήσουν να νιώθουν πως είναι τα αφεντικά της. Να ζήσουν ταιριαχτά δίπλα της γιατί κι οι ίδιοι δεν είναι παρά ένα κομμάτι παζλ, στο παζλ του κόσμου.

Σε φιλώ

Αδέσποτος »

5 ΑΝΤΙ ΕΠΙΛΟΓΟΥ

Η ευαισθητοποίηση των παιδιών στα περιβαλλοντικά θέματα θα έπρεπε να είναι κορυφαία στην εκπαίδευση κι αυτή η θέση προέρχεται από την αντικειμενική πραγματικότητα και τα δυσοίωνα στατιστικά δεδομένα για το μέλλον του πλανήτη. Τα αισθήματα ευθύνης και φροντίδας απέναντι στο περιβάλλον και τα ζωντανά πλάσματα πρέπει να καλλιεργηθούν από τα πρώτα χρόνια της εκπαίδευσης. Η έκρηξη των γνώσεων και των πληροφοριών συνιστά από μόνη της ένα πρόβλημα που αντιμετωπίζουν οι εκπαιδευτικοί όλων των βαθμίδων, πολύ περισσότερο οι νηπιαγωγοί, οι οποίοι δεν περιχαράκωνονται στο πλαίσιο ενός σχολικού εγχειριδίου. Το νηπιαγωγείο αναδεικνύεται έτσι σε ένα προνομιακό περιβάλλον στο οποίο η περιβαλλοντική ευαισθητοποίηση μπορεί να καλλιεργηθεί και να επιτύχει μία στάση ενσυναίσθησης και συμπόνιας προς τη φύση κι όλα τα ζωντανά πλάσματα αλλά και ταυτόχρονα μία παράλληλη κατανόηση της ευθύνης προς το περιβάλλον. Επέλεξα το θέμα των αδέσποτων ζώων, μιας κατηγορίας ζώων ορατής στην καθημερινότητα των παιδιών γιατί το έκρινα ως θέμα κατάλληλο να προάγει το συναισθηματικό στοιχείο της ηθικότητας, την ανάπτυξη της φροντίδας, της συμπόνιας και της αγάπης.

Ακριβώς αυτά είναι και τα στοιχεία με τα οποία έχτισα τον πρωταγωνιστή Αδέσποτο. Με το πέρασμα των χρόνων τα διαβάσματα και η ψυχολογική εμπλοκή μου με το χώρο της περιβαλλοντικής ηθικής είχαν ως φυσικό επακόλουθο την επιλογή της ακρεοφαγίας στην ζωή μου. Δεν συμβιβάζεται η αγάπη για τα ζώα με την θέση τους στο πιάτο μου, ως τρόφιμο. Στην τάξη του νηπιαγωγείου όμως αυτό δεν νιώθω έτοιμη να το υποστηρίξω στους μαθητές μου γιατί δεν επιλέγω τη ρήξη με τις οικογένειές τους στην παρούσα φάση της ζωής μου. Θεωρώ πως πρέπει να υπάρχει μία κλιμάκωση κι ο Αδέσποτος είναι ένα πρόγραμμα που χτίζει ένα πρώτο σκαλοπάτι.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

- Bentham, J. (2005). Περί της Αρχής της Ωφελιμότητας, Κεφάλαιο Πρώτο. Στο *Εισαγωγή στις Αρχές της Ηθικής και της Νομοθεσίας (1789)* (Μεταφρ. Φ. Παιονίδης, σσ. 316-325).
- Descartes, R. (1637). *Λόγος Περί της Μεθόδου, Για την Καλή Καθοδήγηση του Λογικού μας και την Αναζήτηση της Αλήθειας στις Επιστήμες*. (Μεταφρ. Χ. Χρηστίδης) Αθήνα: Παπαζήσης.
- Elliot, R. (1995). *Environmental Ethics*. Oxford: Oxford University Press.
- Gravanis, J. (1997). Human ecology: Environmental education in Greece. Στο P.J. Thompson, (επιμ.), *Environmental education for the 21st century: International and interdisciplinary perspectives*. New York: Peter Lang. (1997).
- IUCN, Foresta Institute for Ocean and Mountain Studies, US UNESCO. (1970). Final report : International Working Meeting on Environmental Education in the School Curriculum. *International Working Meeting on Environmental Education in the School Curriculum*. Nevada.
- Kant, I. "Duties to Animals", στο R.G.Botzler, S.J.Armstrong (επιμ.): 1963. *Environmental Ethics, Divergence and Convergence*, McGraw-Hill, New York, 1993, σσ. 312-313, αναδημοσίευση από το Kant, I., *Lectures on Ethics*. (Μεταφρ. L.Infield). London: Methuen&CO, σσ.239-241
- Knapp, D. (1998). The Thessaloniki Declaration.The Beginning of the End for Environmental Education. *Environmental Communicator*, 28(2), σσ. 12-14.
- Leopold, A. (1968). *A Sand County Almanac, And Skeches here and there*. London-Oxford-New York: Oxford University Press.
- Leopold, A. (1991). *The River if the Mother of God and other Essays by Aldo Leopold*. Madison: University of Wisconsin Press.
- Mann, R. (1954). Aldo Leopold: Priest and Prophet. *American Forests*(8), σσ. 23, 42-43.
- Meine, C. (1987). Building "The Land Ethic". Στο B. J. Callicott (επιμ.), *Companion to A Sand County Almanac: Interpretive and Critical Essays* (σσ. 172-185). Madison: University of Wisconsin Press.
- Moscow '87. Unesco-UNEP International Congress on Environmental Education and Training (USSR, August 17-21, 1987). (1987). Παρίσι: UNESCO.
- Naess, A. (1973). The Shallow and the Deep, Long-Range Ecology Movement. A Summary. *Inquiry*(16), σσ. 95-100.
- Naess, A. (1992). Οι Θεμελιακές Αρχές της Βαθιάς Οικολογίας. *Κοινωνία και Φύση*(2), σσ. 123-133.
- Nash, R. F. (1995). *Τα Δικαιώματα της Φύσης, Ιστορία της Περιβαλλοντικής Ηθικής*. (Μεταφρ. Γ. Πολίτης) Αθήνα: Θυμέλη.

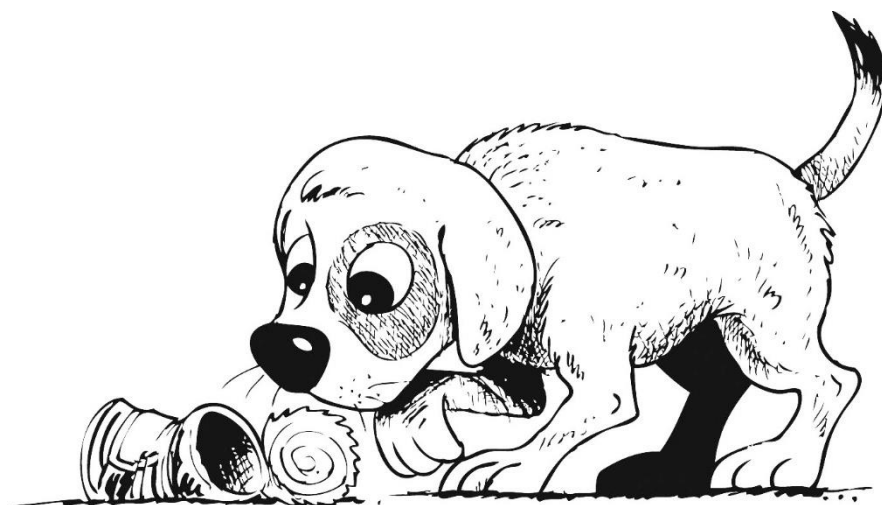
- Palmer, J. A. (1998). *Environmental Education in the 21st Century*. London: Routledge.
- R.J., H. H. (1980). Goals for curriculum development in environmental education. *The Journal of Environmental Education*(11), σσ. 42-47.
- Rolston, H. (1988). *Environmental Ethics, Duties to and Values in the Natural World*. Philadelphia: Temple University Press.
- Routley, R. &. (1995). Against the Inevitability of Human Chauvinism. Στο E. Robert, *Environmental Ethics*. Oxford: Oxford University Press. (σσ. 104-128)
- Singer, P. (1999). *Practical Ethics*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Singer, P. (2010). *Η Απελευθέρωση των Ζώων*. (Σ. Καραγεωργάκης, Μεταφρ.) Θεσσαλονίκη: Αντιγόνη.
- Singer, P., Regan, T., Gruen, L., & Donovan, J. (2012). Η υπόθεση των δικαιωμάτων των ζώων. Στο Σ. Καραγεωργάκης (Επιμ.), *Ζώα και Ηθική*. Θεσσαλονίκη: Αντιγόνη. (σσ. 57-74)
- Stegner, W. (1987). The Legacy of Aldo Leopold. Στο B. J. Callicott (Επιμ.), *Companion to A Sand County Almanac: Interpretive and Critical Essays*. Madison: University of Wisconsin Press. (σσ. 233-245)
- UN. (1973). Report of The United Nations Conference on the Human Environment. *The United Nations Conference on the Human Environment (Stockholm, 5-16 Ιουνίου 1972)*. New York.
- UNCED. (1992). *Agenda 21: Programme of Action for Sustainable Development. Rio Declaration on Environment and Development*. New York. United Nations.
- UNESCO. (1978). Final Report Intergovernmental Conference on Environmental Education. *Intergovernmental Conference on Environmental Education. Organized by UNESCO in cooperation with UNEP, Tbilisi, USSE, 14-26 Οκτωβρίου 1977*. Παρίσι: UNESCO ED/MD/49.
- UNESCO. (1997). Educating for a Sustainable Future: A Transdisciplinary Vision for Concrete Action. *International Conference on Environment and Society: Education and Public Awareness for Sustainability*. Θεσσαλονίκη.
- UNESCO-UNEP. (1976). The Belgrade Charter . *Connect: UNESCO-UNEP Environmental Education Newsletter*, σσ. 1-2.
- UNESCO-UNEP. (1988). International strategy for action in the field of environmental education and training for the 1990s. *UNESCO/UNEP International Congress on Environmental Education and Training, Moscow, 1987*. Ανάκτηση Μαρτίου 24, 2019, από <https://unesdoc.unesco.org/ark:/48223/pf0000080583>
- White, L. (1998). The Historical Roots of our Ecological Crisis. Στο *Η Φωτιά του Προμηθέα* (Μεταφρ.Ζ. Σαρίκας). Αθήνα: Νησίδες. (σσ. 33-49)

- YouTube.* (χ.χ.). Ανάκτηση Μάρτιος 23, 2019, από Αγόρι-σκυλί:
<https://www.youtube.com/watch?v=rGZM9USFkos>
- YouTube.* (χ.χ.). Ανάκτηση Μάρτιος 23, 2019, από Άνθρωπος και Φύση:
<https://www.youtube.com/watch?v=WfGMYdalCIU&fbclid=IwAR2p8NWpVe2oGoJxP8-lf1QIOEVYA3KAj7tEu00PjF7O4wWUgV54tb3M7Nc>
- YouTube.* (χ.χ.). Ανάκτηση Μάρτιος 23, 2019, από Εγκατάλειψη ηλικιωμένης:
<https://www.youtube.com/watch?v=5USkr1mrVZc>
- YouTube.* (χ.χ.). Ανάκτηση Μάρτιος 23, 2019, από Sterilise Your Pet To Prevent Unwanted Litters: <https://www.youtube.com/watch?v=0SGtozRWYpc>
- YouTube.* (χ.χ.). Ανάκτηση Μάρτιος 23, 2019, από Ένα τραγούδι για τον Αδέσποτο:
<https://www.youtube.com/watch?v=Ci-yd0dBp44>
- YouTube.* (χ.χ.). Ανάκτηση Μάρτιος 23, 2019, από Υπεύθυνη υιοθεσία ζώου:
<https://www.youtube.com/watch?v=lwFRPN2Bh44&t=4s>
- YouTube.* (χ.χ.). Ανάκτηση Μάρτιος 23, 2019, από Υπεύθυνη υιοθεσία ζώου. Τρία χρόνια μετά: <https://www.youtube.com/watch?v=gTEyCK8yDc8&t=142s>
- YouTube.* (χ.χ.). Ανάκτηση Μάρτιος 23, 2019, από Όρκα:
<https://www.youtube.com/watch?v=cF121U9UwiY>
- YouTube.* (χ.χ.). Ανάκτηση Μάρτιος 23, 2019, από Κοτούλες:
https://www.youtube.com/watch?list=PLtc3iQTP5EZ8aCW1DoNj36M6dxgc2QWGk&time_continue=20&v=QYP2LGOev3w
- YouTube.* (χ.χ.). Ανάκτηση Μάρτιος 23, 2019, από Απελευθέρωση Γούντας:
<https://www.youtube.com/watch?v=bCVmfDuRpBc>
- YouTube.* (χ.χ.). Ανάκτηση Μάρτιος 23, 2019, από Υιοθεσία ζώου:
<https://www.youtube.com/watch?v=V6S51hbyhSk>
- YouTube.* (χ.χ.). Ανάκτηση Μάρτιος 23, 2019, από Εγκατάλειψη ζώου:
<https://www.youtube.com/watch?v=dDLCnRKAap8>
- Αριστοτέλης. (1993). *Πολιτικά* (Τόμ. Α). (Μεταφρ.Μ. ο. Κάκτου) Αθήνα: Κάκτος.
- Γεωργόπουλος, Α. (2002). *Περιβαλλοντική Ηθική*. Αθήνα: Gutenberg.
- Δημητριάδου, Κ. (2010). *Το ημερολόγιο της Δώρας*. Αθήνα: Λιβάνη.
- Διακήρυξη των δικαιωμάτων των ζώων με καρτέλες αναφοράς. (2014). (Συντάκτης, Έ. Μακρή) Ανάκτηση από <https://www.kinderella.gr/diakirixi-ton-dikeomaton-ton-zoon-me/>
- Επίσημη Εφημερίδα των Ευρωπαϊκών Κοινοτήτων. (1988). Ψήφισμα του Συμβουλίου και των Υπουργών Παιδείας που συνήλθαν στα πλαίσια του Συμβουλίου, σχετικά με την περιβαλλοντική αγωγή.
- Επτακοίλη, Τ. (2017). *Ο Γουργούρης*. Αθήνα: Πατάκη.

- Καραγεωργάκης, Σ. (2006, Νοέμβριος). Περιβαλλοντική Ηθική. *Cogito* 5, σσ. 50-52.
- Καραγεωργάκης, Σ. (2006). *Περιβαλλοντική ηθική και πολιτική οικολογία, Οι υποχρεώσεις μιας οικολογικής κοινωνίας απέναντι στο μη ανθρώπινο κόσμο*. Διδακτορική Διατριβή, Πανεπιστήμιο Αθηνών και Εθνικό Μετσόβιο Πολυτεχνείο.
- Καραγεωργάκης, Σ. (2012). Εισαγωγή. Στο Τ. R. Peter Singer, & Σ. Καραγεωργάκης (Επιμ.), *Ζωά και Ηθική* (Φ. Α. Κώστας Αλεξίου, Μεταφρ.). Θεσσαλονίκη: Αντιγόνη.
- Πανελλαδική Φιλοζωική και Περιβαλλοντική Ομοσπονδία και Πανελλαδική Συντονιστική Επιτροπή Ζωοφιλικών Σωματείων*. (2018, 8 5). Ανάκτηση 8 5, 2018, από <https://pfpo.gr/category/sxolika-programmata/syggkatoikoi/>
- Παπαδημητρίου, Ε. Γ. (1995). *Για μια Νέα Φιλοσοφία της Φύσης, Η Πρόκληση της Οικολογίας και οι Απαντήσεις της Φιλοσοφίας*. Αθήνα: Ο Πολίτης .
- Πρωτοπαπαδάκης, Ε. Δ. (2005). *Οικολογική Ηθική*. Αθήνα-Κομοτηνή: Αντ. Ν. Σάκκουλα.
- Ράπτης, Ν. (2000). *Περιβαλλοντική Εκπαίδευση και Αγωγή: Το Θεωρητικό Πλαίσιο των Επιλογών*. Αθήνα: Τυπωθήτο / Δάρδανος.
- ΣΤΕΙΡΩΣΕ. ΜΗΝ ΑΔΙΑΦΟΡΕΙΣ. (χ.χ.). (Ε. ι. www.zoosos.gr, Συντάκτης) Ανάκτηση από <https://www.zoosos.gr/xehasiare-akoma-na-kleiseis-radevou-gia-na-steiroseis-zoo-sou/#axzz5ksowJ8ZL>
- Τσάμπρα, Φ., & Σκαλίδη, Ζ. (2003). *Ξουτ*. Αθήνα: Μικρή Μίλητος.
- Φλογαΐτη, Ε. (1998). *Περιβαλλοντική Εκπαίδευση*. Αθήνα: Ελληνικά Γράμματα.
- Φράγκος, Χ. Π. (1977). *Ψυχοπαιδαγωγική*. Αθήνα: Gutenberg.

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ

1. Ο Αδέσποτος του δημιουργικού ...

Ο Αδέσποτος γεννήθηκε στο μυαλό της κυρίας μας.

Λίγο καιρό μετά, ο σκιτσογράφος Βαγγέλης Παπαβασιλείου ζωγράφισε τη φατσούλα του.

Η κυρία ρώτησε «να τον πάρουμε στην παρέα μας; Να τον φέρουμε στο σχολείο»;

Ούτε ένας δεν είπε «όχι». Ίσα ίσα ακούστηκε ένα μεγάλο και συνεχόμενο «Ναιαιαιαιαιαιαι!» από αυτά που καθόλου δε συμπαθεί η κυρία. Πρώτη φορά δεν παραπονέθηκε! Θα μπορούσα να πω, το χάρηκε κιόλας...

Η κυρία μας αγαπάει πολύ τα ζώα!

Δεν ξέρω πως αρχίζει κάποιος ν' αγαπάει. Πάντως αν τη ρωτήσεις, θα σου πει πως η αγάπη είναι **ε π ι λ ο γ ή**. Δηλαδή, διαλέγεις ν' αγαπάς.

Θέλεις να αγαπάς και το κάνεις.

Όπως εγώ διαλέγω να βάψω με τον κόκκινο μαρκαδόρο κι όχι με το μαύρο; τη ρώτησα. «Ναι, έτσι» μου είπε. «Ακριβώς έτσι».

Το πρώτο γράμμα του Αδέσποτου, μας το έφερε στην τάξη η κυρία μέσα σ' έναν φάκελο. Εμείς περιμέναμε να έρθει ο ίδιος.

«Μη σας στεναχωρεί... Θα είναι σα να βρίσκεται πραγματικά εδώ μαζί μας, είπε η κυρία.

Και να το ξέρετε, το γράμμα είναι για τον καθένα σας ξεχωριστά...»

Καθίσαμε τριγύρω της και μας το διάβασε.

«Αγαπημένο μου φιλαράκι

Με λένε Αδέσποτο και είμαι ένα αδέσποτο σκυλί από το πολλά που συναντάς στους δρόμους της πόλης. Θα ήθελα πολύ να έρθω στο σχολείο σου για να σε γνωρίσω από κοντά, αλλά μου είπαν πως απαγορεύεται. Τι να κάνει και τι να μάθει άλλωστε στο σχολείο ένας αδέσποτος σκύλος... Εσύ όμως χρειάζεται να μάθεις για μένα! Γι αυτό αποφάσισα να σου γράφω γράμματα. Θα με βοηθάει σ' αυτό κι η κυρία σου που είναι φίλη μου.

Είναι σπουδαίο πράγμα η φιλία. Πολύ σπουδαίο! Και για μένα που είμαι ένα «ζώο συντροφιάς» είναι ακόμη πιο σημαντικό! Για τη δική μας φιλία όμως χρειάζεται να «εκπαιδευτείς» λέει η κυρία. Πρέπει να μάθεις να συμβιώνεις μαζί μου, να αναλαμβάνεις τις ευθύνες και τις υποχρεώσεις σου, να ξέρεις γιατί γυρίζω στους δρόμους, να ξέρεις γιατί υπάρχω!

Με λένε Αδέσποτο κι αδέσποτος θα πει «χωρίς αφεντικό». Να στο πω κι αλλιώς: «χωρίς σπίτι», «χωρίς άνθρωπο», «χωρίς αγάπη», «χωρίς οικογένεια», «χωρίς να τον νοιάζεται κανείς».

Γι αυτό το «χωρίς» υποφέρω... Πρέπει να την μάθεις την ιστορία μου. Έστω και λίγο λίγο, κομμάτι-κομμάτι σαν τα παζλ που παίζεις. Όταν ολοκληρωθεί αυτό το παζλ, τότε κι οι δύο θα είμαστε κερδισμένοι.

Σε φιλώ πολύ

Αδέσποτος

Σκέφτηκα εμένα με τα «χωρίς» του Αδέσποτου. Καθόλου δε μου άρεσε!

Μετά η κυρία είπε να κάνουμε έναν κατάλογο. Συζητούσαμε κι αυτή σημείωνε κάθε φορά σε τι είμαστε ίδιοι, σε τι μοιάζουμε με τον Αδέσποτο.

Ήταν ένας μακρύς κατάλογος.

Πεινάμε

Πονάμε

Κρυώνουμε

Αρρωσταίνουμε

Χαιρόμαστε

Μας αρέσει το παιχνίδι

Αγαπάμε

Ζηλεύουμε

Λυπόμαστε...

Ταιριάζουμε πολύ με τον Αδέσποτο. Είναι αλήθεια.

Στην γη υπάρχουν πολλά και διαφορετικά ζώα. Με λίγα ή περισσότερα πόδια, ακόμα και χωρίς πόδια. Κι αυτά τα ζώα ζουν παντού, στη στεριά, στο νερό, ακόμη και στον αέρα.

Ο Αδέσποτος είναι από τα ζώα που ζουν στην στεριά και μάλιστα μαζί με ανθρώπους. Είναι ένα από τα κατοικίδια ζώα. Αυτός, ο σκύλος δηλαδή, και η γάτα, είναι τα ζώα που οι άνθρωποι ονόμασαν «ζώα συντροφιάς»

Όλα τα πλάσματα έχουν δικαίωμα να ζούνε όσο πιο ελεύθερα κι ευτυχισμένα γίνεται, είπε η κυρία, κι όλοι συμφωνήσαμε.

«Αγαπημένο μου φιλαράκι

Σήμερα 4 Οκτωβρίου, είναι μια ξεχωριστή μέρα για μένα. Γιορτάζω!

Δεν έχω γενέθλια γιατί ποτέ δεν θα μάθω την ημερομηνία που γεννήθηκα. Ούτε γιορτή έχω, δεν υπάρχει άγιος Αδέσποτος! Πριν από χρόνια, κάποιοι άνθρωποι συμφώνησαν τη μέρα αυτή να γιορτάζουν όλα τα ζώα. Κάθε χρόνο λοιπόν, στις 4 Οκτωβρίου, σ' όλο τον κόσμο, είναι «η

ημέρα των ζώων». Ρώτησα τη Φίλη μου πόσες ημέρες έχει ο χρόνος και μου είπε 365. Μου φάνηκαν τόσες πολλές! Τι κρίμα να γιορτάζεις μία μόνο μέρα τον χρόνο! Γιατί ξέρεις, αν είσαι αδέσποτο ζώο, την ημέρα που γιορτάζεις μπορεί να είσαι πιο τυχερός από τις άλλες. Εκείνη τη μέρα μπορεί να σε ταΐσουν, μπορεί να σε κοιτάξουν ή και να σε χαϊδέψουν ακόμα!

Σήμερα όμως γιορτάζουν όλα τα ζώα, όχι μόνο εγώ. Ίσως είναι άδικο να σου μιλάω μόνο για μένα.

Το 1978 λοιπόν, οι άνθρωποι έγραψαν σ' ένα χαρτί που το ονόμασαν «διακήρυξη για τα δικαιώματα των ζώων», το πώς πρέπει να φέρονται οι άνθρωποι σ' εμάς, τα ζώα. Κάθε κανόνα το λένε «άρθρο» και του δίνουν κι αριθμό για να μην μπερδεύονται.

Για να σου το εξηγήσω, φαντάσου την κυρία σου, που ξέρει απέξω κι ανακατωτά όλους τους κανόνες του σχολείου σου, να τους γράψει σ' ένα χαρτί:

- άρθρο 1^ο: Προσέχουμε το σχολείο μας σαν το σπίτι μας κι ακόμη παραπάνω!
- άρθρο 2^ο: Κάνουμε ησυχία την ώρα του μαθήματος.
- άρθρο 3^ο: Δεν τρέχουμε και δεν φωνάζουμε μέσα στην τάξη.

Στο τέλος όλοι μαζί, κάτω από τα άρθρα γράφετε τ' όνομά σας, δηλαδή υπογράφετε. Αυτό σημαίνει ότι συμφωνήσατε.

Έτσι ακριβώς συμφώνησαν κι οι άνθρωποι για τους κανόνες σχετικά με τα ζώα.

Να σου όμως κάτι... Όλα τα άρθρα αν τα βάλεις στο μίξερ και μπερδευτούν και μετά μ' ένα τρόπο μαγικό φτιάξεις ένα μόνο άρθρο, αυτό σίγουρα θα είναι:

Άρθρο1ο (και μοναδικό) : Να τ' αγαπάτε τα ζώα!

Για σκέψου...

Αν οι άνθρωποι αγαπούν τα ζώα δεν θα πετάζουν ποτέ τα μικρά τους σε κάδους σκουπιδιών.

Αν τ' αγαπούν, δεν θα τ' αφήνουν χωρίς νερό και τροφή.

Δεν θα πηγαίνουν σε τσίρκο να τα βλέπουν να κάνουν αλλόκοτα και ανόητα πράγματα.

Αν τ' αγαπούν δεν θα τα κάνουν να πονούν.

Αν οι άνθρωποι αγαπούσαν τα ζώα θα έκαναν τα πάντα για να μην εξαφανιστούν τόσα είδη ζώων από τη γη!

Μπορώ να συνεχίσω για πολύ ώρα ακόμη. Να γράψω ένα κατεβατό από τέτοια λυπητερά πράγματα. Στο τέλος όμως πάλι το ίδιο θα σου πω, όπως στο προηγούμενο γράμμα:

Οι άνθρωποι δε μπορούν να αγαπήσουν επειδή το λέει μια διακήρυξη. Την αγάπη τη διαλέγεις φιλαράκι μου. Στο λέω εγώ ο Αδέσποτος που σήμερα γιορτάζω μαζί μ' όλα τα ζώα του πλανήτη .

Με γιορτινά φιλιά

Αδέσποτος»

Κι όμως γιορτάζει ο Αδέσποτος είπε η κυρία, όταν τελείωσε το γράμμα. Μα πως ξέχασα να του το πω! Οι άνθρωποι όρισαν να έχει τη δική του γιορτή .

«4 Απριλίου είναι η μέρα των αδέσποτων ζώων»... Η κυρία έμοιαζε απαρηγόρητη. Το σημείωσε καλού κακού στο μπλοκάκι της. Είναι στ' αλήθεια πολύ ξεχασιάρα!

«Αγαπημένο μου φιλαράκι

Χθες βράδυ ονειρεύτηκα πως δεν ήμουν αδέσποτος σκύλος. Είχα αφεντικό που μ' αγαπούσε κι είχα το δικό μου σπίτι! Ένα ωραίο σκυλίσιο σπίτι με στέγη ένα γράμμα! Αν κοιτάξεις τη ζωγραφιά μου καλύτερα θα το δεις. Ήταν το άλφα! Το πρώτο γράμμα στη γλώσσα που μιλάς.

Το αγαπώ το άλφα και να σου πω γιατί: Πρώτα, πρώτα γιατί είναι το αρχικό γράμμα στ' όνομά μου. Κι όχι μόνο. Αδέσποτος εγώ, Άνθρωπος μικρός εσύ...

Η Φίλη μου λέει, πως οι άνθρωποι που έχουν πολλή αγάπη στην καρδιά τους, έχουν το άλφα τους πάντα κεφαλαίο. Μόνο του γίνεται αυτό, αυτόματα! Θα σου μιλήσω όμως άλλη φορά για αυτήν την ιστορία. Σήμερα θέλω να σου γράψω τ' όνειρό μου.

Τώρα που άρχισε το κρύο λοιπόν, εμείς τα αδέσποτα ζώα, υποφέρουμε.

Αν είσαι αδέσποτος συνήθως πεινάς -κι είναι τόσο δύσκολο να κοιμηθείς με το στομάχι σου άδειο-...αν κρυώνεις κιόλας, τι να σου λέω...

Ο ύπνος είναι απόλαυση αν δεν είσαι άστεγος! Μπορεί να σου χαρίσει κι ωραία όνειρα! Γι αυτό στ' όνειρό μου ήμουν πολύ ευτυχισμένος. Αυτό συνέβη μ' εμένα: Κοιμόμουν κι ονειρευόμουν μέσα στο όνειρό μου...

... Ήμουν λέει στην χώρα του άλφα κι είχα στο χέρι μου ένα αντικλείδι. Ένα άσπρο αφράτο

αντικλείδι πασπαλισμένο με άχνη. Απ' τη μία σκεφτόμουν να το κάνω μια χαψιά, απ την άλλη αναρωτιόμουν σε ποια κλειδαριά να μπαίνει αυτό το αλλόκοτο αντικλείδι. Και σε ποιον ν' ανήκει άραγε; Γιατί δικό μου δεν ήταν σίγουρα!

Τότε ακριβώς, νάτο μπροστά μου ένα αγγελάκι αγουροξυπνημένο. Δεν κατάλαβα αν ήταν αγόρι ή κορίτσι. Πάντα υπάρχει αυτό το πρόβλημα με τους αγγέλους.

Το καλημέρισα μ' ένα σχεδόν αθόρυβο γάβγισμα για να μην το τρομάξω. Αυτό άνοιξε μια αγκαλιά μεγάλη σαν αεροδρόμιο. Χώθηκα μέσα της αμέσως! Για τα αδέσποτα όλης της γης, μια ανοιχτή αγκαλιά είναι το ακριβότερο δώρο του κόσμου. Πρέπει να είσαι άμυαλος ή αφελής για να την αγνοήσεις!

«Που το βρήκες το αντικλείδι μου»; με ρώτησε με μια απαλή φωνή σαν την ανάσα μιας ανεμώνης.

Ιδέα δεν είχα! Κοίταξα το αγγελάκι με αγωνία. Ήθελα απελπισμένα να δώσω μια απάντηση. Μου πέρασαν διάφορα άσχετα από το μυαλό:

...Πως τάχα κατρακύλησε από μια αστραπή.

Ή, πως μου το εμπιστεύτηκε ένα ανήμπορο αηδόνι.

Ή ακόμη, πως το αντάλλαξα με ένα απορημένο αστέρι κι άλλα τέτοια.

Μέχρι εγώ να αποφασίσω την απάντηση όμως, το αγγελάκι δάγκασε μια ακρίτσα απ το αντικλείδι και μου έδωσε και μένα...

Πρώτα ξύπνησα στ' όνειρό μου. Ούτε άχνες, ούτε αγγελάκια, ούτε αγκαλιές.

Μετά ξύπνησα στ' αλήθεια. Πάει και το σπίτι. Η στέγη με το άλφα κεφαλαίο και τα παραθυρόφυλλα με τα μικρά, πάνε όλα!

Κάτω από ένα αυτοκίνητο κοιμόμουν κι ο οδηγός του έβαζε μπρος τη μηχανή. Έπρεπε αμέσως να φύγω! Ούτε που πρόλαβα να λυπηθώ για τ' όνειρο που τελείωσε.

Άκουσα το κουδούνι του σχολείου σου να χτυπάει. Άραγε ποιο γράμμα θα μάθεις σήμερα;

Πάντως το άλφα, να το ξέρεις, έχει γλυκιά γεύση.

Σε φιλώ πολύ

Αδέσποτος»

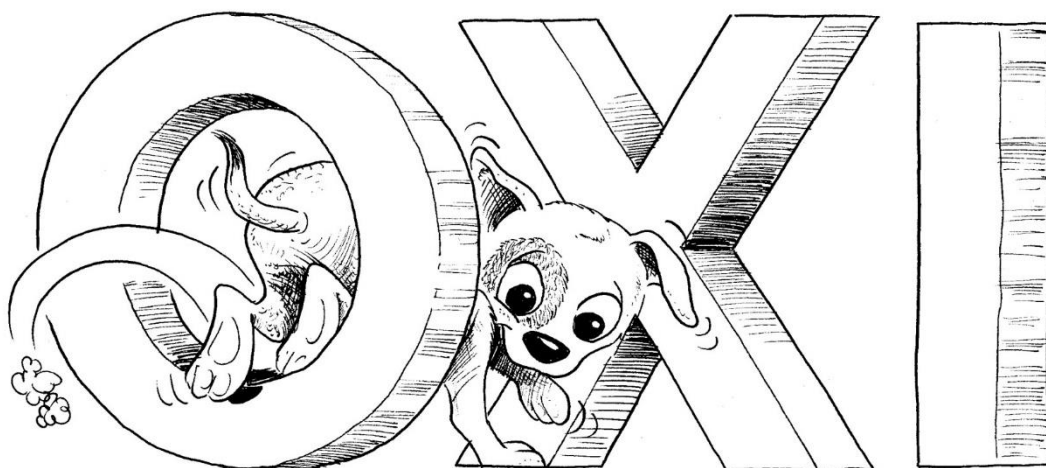
«Αγαπημένο μου φιλαράκι

Τις προηγούμενες μέρες σ' έβλεπα να κρατάς στο χέρι σου την ελληνική σημαία. Ωραίο πράγμα η πατρίδα! Γι αυτήν κρατούσες τη σημαία, έτσι δεν είναι; Άκουσα τη Φίλη μου να λέει, πως πατρίδα είναι τα παιδικά χρόνια των ανθρώπων. Άρα εσύ φιλαράκι μου είσαι η πατρίδα! Εσύ είσαι η Ελλάδα!

Σε βλέπω και σε καμαρώνω! Καμαρώνω και για το ΟΧΙ που φώναζες στη γιορτή και στην παρέλαση. Αυτό το ΟΧΙ της ιστορίας, το είπαν πρώτα οι παππούδες σου. Και πολύ καλά έκαναν αφού ήθελαν να ζουν ελεύθεροι!

Όλα τα πλάσματα, κι οι άνθρωποι και τα ζώα να το ξέρεις, την αγαπούν την ελευθερία όσο τίποτε άλλο! Με τίποτα δεν την αλλάζουν! Και μένα, που τριγυρνάω στους δρόμους πεινασμένος, αν με ρωτήσεις αν αλλάζω την ελευθερία μου, ΟΧΙ θα σου πω. Το να με φυλακίσουν σ' ένα κλουβί, ακόμα κι αν με ταΐζουν, όχι καθόλου δε θα το διάλεγα...

Λοιπόν το ΟΧΙ είναι μια λέξη που πολλές φορές φωνάζει από μόνη της. Ακόμα κι αν την λες ψιθυριστά!

Να σου γράψω λίγα παραδείγματα...

Στα τσίρκο που δίνουν παραστάσεις κι έχουν βασανισμένα ζώα να κάνουν ανόητα νούμερα, ΟΧΙ δεν πρέπει να λέμε φιλαράκι μου;

Σ' αυτούς τους ανθρώπους που βάζουν δηλητήριο μέσα σε τροφή και την αφήνουν στο δρόμο για μας τα αδέσποτα, τι άλλο εκτός από ΟΧΙ, ταιριάζει να φωνάξουμε;

Σ' αυτούς που βλέπουν τραυματισμένο ζώο στο δρόμο και το προσπερνάνε, ΟΧΙ δεν πρέπει να λέμε;

Όπως καταλαβαίνεις, αυτά είναι ΟΧΙ που 'χουν να κάνουν με τη δική μου ζωή.

Όταν θα μεγαλώσεις όμως, θα χρειαστεί να πεις και συ τα δικά σου ΟΧΙ. Σε πολλά και σημαντικά πράγματα.

Πρέπει να μάθεις ας πούμε, πως δεν είναι σπίτι σου μόνο το σπίτι που μένει η οικογένειά σου. Και το πεζοδρόμιο, το σχολείο, το πάρκο, η πόλη, όλα αυτά δικά σου είναι! Και πρέπει να σε νοιάζει πώς είναι! Πρέπει να είναι ωραία, καθαρά και περιποιημένα.

Όλη η φύση με τα ζώα και τα φυτά της, μαζί με σένα θα πρέπει να ζει, όμορφα και ταιριαστά.

OXI να φωνάζεις πάντα σ' αυτούς που δεν τα σέβονται όλα αυτά και τα καταστρέφουν.

Γιατί εσύ ανθρωπάκι μου είσαι ξεχωριστό πλάσμα: Θα γίνεις Ωραίος Άνθρωπος!

Για την ώρα βάλε τα δυνατά σου στο σχολείο. Να μάθεις γράμματα γιατί τα χρειάζεσαι για να διαβάζεις βιβλία.

Και να διαβάσεις πολλά, πολλά βιβλία! Έτσι θα μάθεις με τον καιρό να λες τα σωστά, τα μεγάλα OXI σου.

Όσο για μένα τον αγράμματο Αδέσποτο... άσε με εμένα! Εμένα μου φτάνει μόνο να μ' αγαπάς.

Σε φιλώ πολύ

Αδέσποτος»

«Αγαπημένο μου φιλαράκι

Τα «μη» και τα «δεν πρέπει» σίγουρα τα ξέρεις... Αχ αυτές οι λέξεις!

Είναι στ' αλήθεια δυσάρεστο να τις ακούς συνέχεια. Πολλές φορές όμως είναι απαραίτητο, πίστεψέ με!

Είναι όμως ένας τρόπος για να μαθαίνουν οι άνθρωποι .

Σκέφτηκα να σου πω για κάποια πράγματα που κάνουν τα μικρά παιδιά με τα σκυλιά κι είναι λάθος! Σίγουρα δεν ξέρουν πόσο ενοχλητικό είναι, πολλές φορές μπορεί να είναι κι επικίνδυνο. Κάποια από αυτά τα ξέρεις, κάποια μπορεί να μην τα σκέφτηκες. Καλό θα μας κάνει πάντως και τους δυο το να μην γίνονται!

Μη μ' ενοχλείς την ώρα που τρώω.

Μη μου παίρνεις το φαγητό, ή τα παιχνίδια από το στόμα μου.

Μη με ενοχλείς όταν κοιμάμαι ή όταν ξεκουράζομαι

Μη μου τραβάς τ' αυτιά ή την ουρά

Δεν είμαι ένα παιχνίδι σου. Μην ανεβαίνεις επάνω μου

Μη μ' αγκαλιάζεις δυνατά και μη με σφίγγεις

Μη μου φωνάζεις δυνατά, δεν είμαι κουφός

Μη βάζεις το πρόσωπό σου κοντά στο πρόσωπό μου

με φιλιά χωρίς κανένα «μη»

Αδέσποτος»

«Αγαπημένο μου φιλαράκι

Το πρωί βρήκα στο δρόμο μια πατάτα. Μια μεγάλη πατάτα, καφέ και στρογγυλή όπως οι περισσότερες πατάτες του κόσμου. Κάθε φορά που βλέπω πατάτα, θυμάμαι τον κυρ Πάνο.

Ήταν ένας παράξενος παππούς που ζούσε μόνος. Αδύνατος, με φουντωτά μαλλιά και παχύ μουστάκι. Στα νιάτα του ήταν παντοπώλης. Η μεγάλη του αγάπη όμως, ήταν οι πατάτες. Τρελαίνονταν να τις μαγειρεύει. Τρελαίνονταν και να τις τρώει. Περιφερόμουν στη γειτονιά του όταν τον πρωτοείδα, με φώναζε κοντά του. «Έι... Τι κάνεις πιτσιρίκο; Για περίμενε να δω τι έχω για σένα...» μου 'πε και μου χάιδεψε το κεφάλι. Εγώ άλλο που δεν ήθελα! Στρογγυλοκάθισα μπροστά στην πόρτα του σπιτιού του κι έφαγα ένα βασιλικό γεύμα απ' τα χεράκια του: Πατάτες και ψωμάκι βουτηγμένα στο λαδάκι του ταψιού από το χθεσινό του τουρλού. «Η ζωή είναι ωραία όταν έχεις χορτάτο στομάχι κι ένα χέρι

να σε χαϊδεύει» σκέφτηκα. Ήθελα να του το φωνάξω, αλλά ξέρεις, δεν έχω ανθρώπινη φωνή, οπότε του ‘γλειψα και του ξανάγλειψα τα χέρια και λίγο και το πρόσωπο, όταν έβρισκα ευκαιρία κι έσκυβε προς το μέρος μου. Αυτός γελούσε κι εγώ ήμουν ευτυχισμένος! Επιτέλους βρήκα κάποιον να με φροντίζει και να μ’αγαπάει! Το ένιωθα, ο κυρ Πάνος ήταν ο Άνθρωπός μου!

Έμεινα με τον κυρ Πάνο λίγες μόνο μέρες γιατί μετά εμφανίστηκε η Πουλχερία. Η γυναίκα με το παράξενο όνομα, τις παλιές παντόφλες και την σκληρή καρδιά (σαν περσινή πλαστελίνη, όπως λέει η Φίλη μου...). Ο κυρ Πάνος ήταν ο νοικάρης της κι έμενε ακριβώς πάνω από το σπίτι του.

«Ούστ βρωμόσκυλο» άρχισε να φωνάζει. «Πάλι μάζεψες αδέσποτο κυρ Πάνο»!

Τι παράξενο πράγμα που είναι η ζωή! Να σου παρουσιάζει τη μια μέρα έναν κυρ Πάνο μέχρι εκεί πάνω, και την άλλη μια Πουλχερία πιο κάτω κι απ’ τον πάτο...

Ο κυρ Πάνος δεν μπορούσε να με κρατήσει εξαιτίας της!

Για πολλούς μήνες τρύπωνα κρυφά στην μικρή κουζίνα του και καθόμασταν μαζί για λίγο. Και πάντα, μα πάντα, είχε κρατημένη για μένα μια πατάτα. Μου την έδινε κάθε φορά με τόση αγάπη και περηφάνια! Νομίζω πως αν μου έδινε μπριζόλα λιγότερο θα καμάρωνε και θα χαιρόταν! Καλέ μου κυρ Πάνο...

Κάποια μέρα, όσο κι αν γρατζούνισα την πόρτα του, αυτός δεν άνοιξε. Ξαναπήγα πολλές πολλές φορές. Μετά άκουσα την Πουλχερία να μιλάει με κάποιον γείτονα και να του λέει ότι δεν τα κατάφερε στο νοσοκομείο και πάει. Που πάει δηλαδή; Ρώτησα και βρήκα που είναι το νοσοκομείο. Για πολύ καιρό τριγυρνούσα απ’ έξω. Πουθενά ο κυρ Πάνος. Η Φίλη μου αργότερα μου ‘πε πως οι άνθρωποι, όπως κι όλα τα πλάσματα στη γη, κάποτε πεθαίνουν. Κι αν ήταν καλοί άνθρωποι στη ζωή τους, τότε η ψυχούλα τους πηγαίνει σε ένα ωραίο μέρος γεμάτο πατάτες που λέγεται παράδεισος! Μου είπε ακόμη πως αυτή η ιστορία θα ταίριαζε να σου την διηγηθώ γιατί έχει πολλά Π. «Αλλά από Π αρχίζουν και τόσο άσχημα πράγματα», της θύμισα... «Ο πόνος, ο πόλεμος η πείνα. Κι η Πουλχερία βέβαια»!

Γι αυτό σου λέω, κάθε φορά που βλέπω πατάτα θυμάμαι τον κυρ Πάνο. Εσύ άραγε έχεις συνδέσει κάποιο φαγητό με αγαπημένο σου πρόσωπο; Πολύ θα ήθελα να μάθω.

Σε φιλώ πολύ

Αδέσποτος»

Ο κυρ Πάνος είναι από αυτούς που έχουν το άλφα τους κεφαλαίο, σκέφτηκα φωναχτά κι η κυρία, μου χαμογέλασε και μου χάρισε ένα αυτοκόλλητο. «Η αλήθεια είναι πως η πατάτα είναι μια τελείως άχρηστη τροφή για τον Αδέσποτο όπως και για κάθε σκυλί, αλλά αυτό είναι μια μικρή λεπτομέρεια,» είπε η κυρία. «Η αγάπη έχει σημασία!».

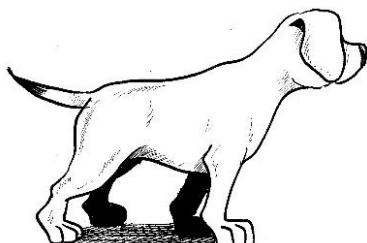
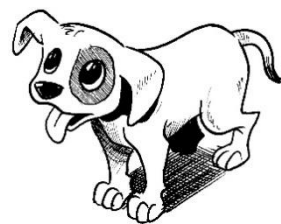
«Αγαπημένο μου φιλαράκι

Σε θαυμάζω γι αυτά τα σημαδάκια που γράφεις στο χαρτί, τα γράμματα της αλφαβήτας σου που σε βοηθούν να κάνεις τις λέξεις φιλενάδες και τις προτάσεις γειτονιά για παιχνίδι. Ξέρεις, κάθε λαός στον κόσμο έχει τη δική του γλώσσα αλλά υπάρχει και μία που δεν έχει γράμματα και λέξεις. Αυτή είναι η «γλώσσα του σώματος». Σε μας τα σκυλιά, αυτή η γλώσσα δε λείπει ποτέ ψέματα! Είναι πολύ σημαντικό για τη σχέση μας να την ξέρεις. Απαραίτητο! Έτσι όταν συναντάς σκυλιά, και ιδίως αδέσποτα σαν και μένα, θα ξέρεις ακριβώς πως νιώθουμε. Θα καταλαβαίνεις δηλαδή τα συναισθήματά μας βλέποντας το σώμα μας. Παρατήρησε το σώμα μου στις παρακάτω ζωγραφιές και θα καταλάβεις:

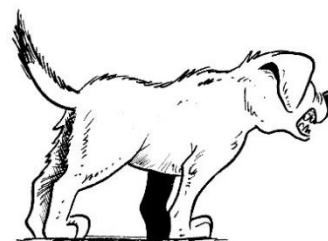
Είμαι έτοιμος για παιχνίδια και χαρές. Δεν μπορώ να στο φωνάξω, αλλά όλα πάνω μου αυτό σου λένε... Η σηκωμένη ουρά, τα τεντωμένα αυτιά, το ανοιχτό στόμα.

Τώρα για κοίτα με: όταν με δεις έτσι, τότε πρέπει να καταλάβεις ότι είμαι ήρεμος αλλά δεν έχω και πολύ όρεξη για παιχνίδι. Μπορείς να με πλησιάσεις.

Βρήκα κάτι ενδιαφέρον ή άγνωστο τριγύρω. Προσπαθώ να καταλάβω τι συμβαίνει γι αυτό καλύτερα μην ασχολείσαι μαζί μου.

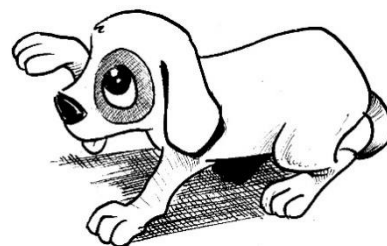
Τώρα μη με πλησιάζεις. Είμαι επιθετικός κι έτοιμος για φασαρία.
Μείνε μακριά μου!

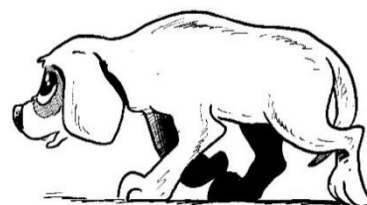
Κι αυτή η στάση μου σου λέει πως έχω επιθετική διάθεση, είμαι όμως και φοβισμένος. Καλύτερα να μην με πλησιάσεις.

Είμαι πολύ πιεσμένος, έχω άγχος.

Φοβάμαι και ανησυχώ.

Φοβάμαι πολύ, πάρα πολύ.

Κοίτα προσεκτικά αυτές τις οκτώ ζωγραφιές που σου στέλνω φιλαράκι μου. Θα μπορείς έτσι να καταλάβεις κάθε στιγμή πως νιώθω. Έτσι όταν με συναντήσεις θα ξέρεις...

Να σου γράψω και μια απορία μου: Σ' έχω δει κάποιες φορές να κοκκινίζεις. Άλλες φορές πάλι, να τρως τα νύχια σου ή να στριφογυρίζεις μια τούφα μαλλάκια με τον δείκτη σου. Τι να σημαίνουν αυτά;

Σε φιλώ πολύ

Αδέσποτος»

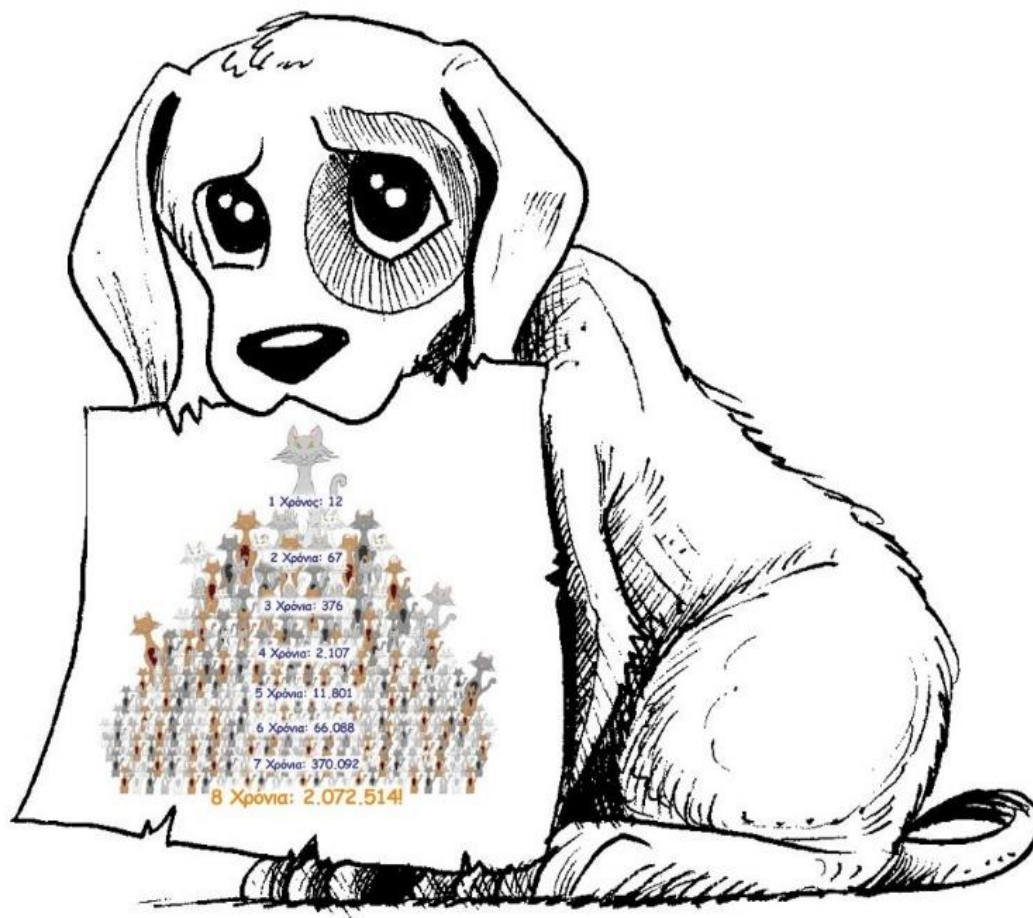
«Αγαπημένο μου φιλαράκι

Γεννήθηκες από την αγάπη της μαμάς και του μπαμπά σου. Μ' εμένα όμως, όπως και με τ' άλλα ζώα δεν συμβαίνει το ίδιο. Το ζευγάρι για εμάς τα ζώα, είναι μία από τις ανάγκες μας, όπως είναι η πείνα ή η δίψα. Τα ζώα δεν ερωτεύονται ψυχή μου. Αυτό συμβαίνει μόνο με τους ανθρώπους, αυτό έγινε και με έγινε με τους γονείς σου. Όχι όμως μ' εμάς τα ζώα. Έτσι είμαστε φτιαγμένα. Είναι αυτό που το λένε «φύση».

Το ζευγάρι είναι μία ανάγκη που δεν τη διαλέγω, ούτε και θα με στενοχωρήσει καθόλου αν μου λείπει. Ίσα ίσα, θα αποφύγω πολλά προβλήματα, καυγάδες, αγωνίες και τραυματισμούς.

Οι κτηνίατροι μπορούν με μία μικρή επέμβαση να με βοηθήσουν. Να σταματήσουν την ανάγκη αυτή κι ό,τι άλλο την ακολουθεί. Να με κάνουν να μην έχω καμία όρεξη για ζευγάρι. Αυτή είναι η «στείρωση».

Ας πούμε ότι δεν υπάρχει η λέξη αυτή. Κοίτα τι κάνει το ζευγάριμά μας, κοίτα:

Ο

Αδέσποτος μας έστελνε γράμματα όλη τη χρονιά κι η κυρία είχε δίκαιο τελικά που έλεγε, πως ήταν σαν να τον είχαμε κοντά μας κι ας είχαμε μόνο τα γράμματά του.

Μας είπε ακόμη πως έχει πολλές φίλες συγγραφείς που γράφουνε βιβλία για μας, τα παιδιά. Μας είπε ένα κατεβατό με ονόματα και τα γραψε και στον πίνακα με μαρκαδόρο:

Με τόσες φίλες κι ακόμη να 'ναι αδέσποτος ο Αδέσποτος, σκέφτηκα! Η κυρία σα ν' άκουσε τη σκέψη μου: «Περιμένει από εσένα να μεγαλώσεις και να τον βοηθήσεις. Εσύ και τα βιβλία είστε η ελπίδα του» μου είπε.

Τελικά έχω ένα σωρό λόγους να βιάζομαι να μεγαλώσω.

Χθες, λίγες μέρες πριν κλείσει το σχολείο, η κυρία μας διάβασε το τελευταίο γράμμα του Αδέσποτου. Είχε πολλές ευχές για το καλοκαίρι. Μας παρακαλούσε να τον θυμόμαστε στις

ζέστες και να μην ξεχνάμε να του βάζουμε λίγο νεράκι να ξεδιψάει. Ακόμη ήθελε να ξέρουμε πως θα ξανάρθει με τα γράμματά του στο σχολείο μας και την επόμενη χρονιά.

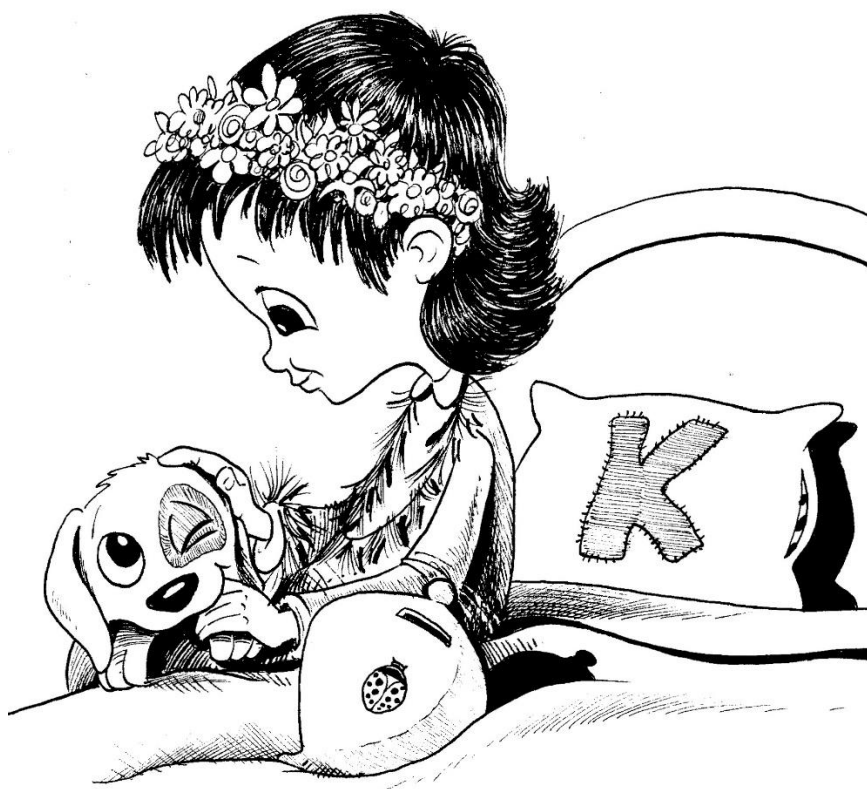
Μέσα στο φάκελο υπήρχε κι ένα παραμύθι.

Ένα παραμύθι για το Κ του καλοκαιριού κι ενός κουμπαρά

Εγώ πάντως θα ήθελα να ξέρει πως είμαι στ' αλήθεια φιλαράκι του.

Ζήτησα απ' την κυρία να του το πει αλλά αυτή δεν απάντησε, μόνο μ' αγκάλιασε χαμογελώντας. Αυτό σημαίνει πως θα το κάνει.

Μετά βγήκαμε διάλειμμα.

«Μια φορά και έναν καιρό ένα κοριτσάκι μεγάλωνε σ' ένα χωριό σκαρφαλωμένο στην πλαγιά ενός βουνού. Έτσι όμορφα σκαρφάλωνε και το κοριτσάκι στα δέντρα και στα βράχια της περιοχής. Στα μάτια όλων, έμοιαζε με κατσικάκι. Με τον καιρό όλοι ξέχασαν το αληθινό της

όνομα και τη φώναζαν Κάκι. Η οικογένειά της ήταν πάμπτωχη όμως αυτής δεν της έλειψαν ποτέ τα λούσα κι η ομορφιά. Στο κεφαλάκι της συνήθιζε να φοράει ένα στεφάνι από αγριολούλουδα. Στο λαιμό της κρέμαγε κολιέ από πευκοβελόνες, ασορτί βραχιόλι και δαχτυλίδια.

Κι επειδή ήταν πρόθυμη και γελαστή όλοι την αγαπούσαν.

Μια μέρα έφτασε στο χωριό ένας νεαρόςπραματευτής. Η Κάκι εκείνη την ώρα ήταν σκαρφαλωμένη στον μεγάλο πλάτανο της πλατείας κι είχε σοβαρό λόγο για να είναι εκεί. Ένα πουλάκι έπεσε από την φωλιά του κι αυτή το έβαζε στη θέση του.

Το κορμάκι του έτρεμε μέσα στη χούφτα της και το στόμα του άνοιγε παρακαλετά.

Οπραματευτής τη διέκρινε ανάμεσα στις φυλλωσιές κι απορημένος τη ρώτησε, τι δουλειά έχει εκεί πάνω.

«Είσαι πολύ όμορφη και πολύ καλή, κρίμα που δεν είσαι λίγο μεγαλύτερη για να σε παντρευτώ», της είπε πολύ αργότερα. Η Κάκι στο μεταξύ είχε κατέβει από τον πλάτανο και τον βοηθούσε να απλώσει τηνπραμάτεια του στις ρίζες του δέντρου.

Οπραματευτής τα εννοούσε τα λόγια του στ' αλήθεια. Για να την πείσει της χάρισε το πολυτιμότερο από τα εμπορεύματά του. Έναν πήλινο κουμπαρά που 'χε ένα και μοναδικό στολίδι, μια ζωγραφισμένη πασχαλίτσα, που κοιτώντας την έλεγες «να, τώρα θα πετάξει!»

«Πίστεψέ με» της είπε, «δεν είναι συνηθισμένος κουμπαράς! Δεν βάζεις χρήματα σ' αυτόν. Σ' αυτόν βάζεις ψυχή!»

Η Κάκι κοιτούσε απορημένη, μια το δώρο και μια τονπραματευτή. Δεν καταλάβαινε. Έτσι αυτός αναγκάστηκε να της το εξηγήσει με παράδειγμα. Της ζήτησε να σκαρφαλώσει και πάλι στον πλάτανο και να φέρει λίγο χνούδι από το μικρό πουλί που έσωσε νωρίτερα. Μετά πλησίασε, όπως της είπε, στην σχισμή του κουμπαρά.

Ο κουμπαράς ρούφηξε με ήχο και με μαεστρία το χνούδι στη στιγμή.

«Αυτό πάει να πει αποταμίευση» της εξήγησε.

Τονπραματευτή η Κάκι δεν τον ξανάδε ποτέ. Ποτέ δεν ξαναπέρασε από το χωριό και όταν μεγάλωσε, προσπαθούσε να θυμηθεί αν πούλησε τίποτε εκείνη τη μέρα, από τα απλωμένα στις

πλατανόριζες προϊόντα του, ή αν ήρθε στο χωριό μόνο και μόνο για να της χαρίσει τον κουμπαρά.

Με τα χρόνια ο κουμπαράς γέμιζε, αλλά πάλι...δε γέμιζε!

Θα έπρεπε να γεμίζει, γιατί η Κάκι του έριχνε συνέχεια κι αυτός ρουφούσε, σημάδι πως αποταμίευε σωστά.

Θυμόταν ας πούμε πως έριξε μέσα στον κουμπαρά:

Λέξεις από τα παραμύθια που έφτιαχνε με τον παππού της, λέξεις από τα τραγούδια που σκάρωνε μόνη της πάνω στα δέντρα...

Τα κόκκινα πέταλα της αγριοτριανταφυλλιάς που έβαφε τα χείλη της όταν συναντούσε τ' αγόρι της, δάκρυα και λύπες από αντίο, γέλια από εκδρομές...

Χρώματα από ηλιοβασιλέματα που περίσσευαν στον ουρανό, ήχους από όνειρα που δεν ήθελε να ξεχάσει...

Ο κουμπαράς ρούφηξε αχόρταγα το νυφικό στεφανάκι της από χαμομήλια, τα χάνδια στην κοιλιά που μεγάλωνε, ιδρώτες από τις γέννες, μωρουδίστικα κλάματα, ψίχουλα από τις περπατόπιτες και παρατημένα χαλβαδάκια.

Κι όμως το βάρος του κουμπαρά δεν άλλαζε!

Τις μέρες που έφυγαν για τον ουρανό οι δικοί της, η Κάκι πίστεψε πως τα δάκρυά της θα τον γεμίσουν. Όμως αυτός πάντα είχε το ίδιο βάρος.

Και τα χρόνια περνούσαν.

Η πασχαλίτσα του κουμπαρά ξεθώριασε. Δεν φαινόταν να έχει την παραμικρή διάθεση να κουνηθεί από τη θέση της. Η Κάκι έβλεπε στον καθρέφτη τα μαλλιά της ν' ασπρίζουν και ν' αραιώνουν. Δυσκολευόταν να σκαρφαλώσει πια στα δέντρα, φορούσε όμως πάντα κολιέ από πευκοβελόνες στο στήθος της. Δε φοβόταν τα γεράματα κι είχε πάντα δίπλα στο κρεβάτι της τον κουμπαρά.

Τη μέρα που ένιωσε πως τα πόδια της δε τη βοηθούν πια ούτε να βγει έξω από το σπίτι, αναρωτήθηκε για πρώτη φορά μήπως ήρθε η ώρα να τον ανοίξει.

Το επόμενο λεπτό η ζωγραφισμένη πασχαλίτσα, κούνησε τα ακίνητα τόσα χρόνια φτερά της κι αυτά άνοιξαν! Η πασχαλίτσα πέταξε μακριά.

Η Κάκι είδε έκπληκτη τον κουμπαρά ν' ανοίγει στα δύο. Την ίδια στιγμή οι γεροντικές κηλίδες σβήστηκαν απ' τα χέρια της.

Βρέθηκε πάνω στον πλάτανο της πλατείας, με το δαχτυλάκι της ν' αγγίζει το ανοιχτό στόμα του πουλιού.»

Για να σου πω την αλήθεια, περίμενα να τελειώσει το παραμύθι όπως το συνηθίζετε εσείς οι άνθρωποι, δηλαδή: «έζησε αυτή καλά και εμείς καλύτερα». Ρώτησα τη Φίλη μου αν η Κάκι ξανάγινε κοριτσάκι. «Τον κουμπαρά να σκέφτεσαι», με μάλωσε απαλά. Αυτό έκανα...

Όταν θα μεγαλώσεις ανθρωπάκι μου, ελπίζω κι ο δικός σου κουμπαράς να 'ναι όπως της Κάκι. Τόσο γεμάτος!

Σε φιλώ πολύ

Αδέσποτος»

2. Το παραμύθι με τις οδοντογλυφίδες

ή αλλιώς

Μαθαίνω να γράφω γράμματα με παραμυθιάρικο τρόπο

«Αγαπημένο μου φιλαράκι

Σήμερα σκαρφίστηκα ένα ακόμη παραμύθι για σένα. Τις ξέρεις τις οδοντογλυφίδες... μαζί τους το έφτιαξα! Νομίζω πως θα σε βοηθήσει να παίζεις με τα γράμματα της αλφαβήτου της γλώσσας σου...

Μια φορά κι έναν καιρό σε μια μακρινή γειτονιά, ο ουρανός πάνω από τα κεφαλάκια των παιδιών γέμισε σύννεφα αλλιώτικα απ' τα συνηθισμένα. Κάτι πρέπει να κατάλαβαν όμως τα παιδιά γιατί παράτησαν τα παιχνίδια και έμειναν να κοιτάζουν την αλάνα μ' ανυπομονησία. Πραγματικά μέσα στα επόμενα λεπτά ξέσπασε η πρώτη αλλόκοτη μπόρα. Κι ήταν αληθινά αλλόκοτη γιατί αντί για σταγόνες βροχής ο ουρανός έβρεξε οδοντογλυφίδες!

Ολόισιες, λυγερόκορμες και φινετσάτες, έπεφταν και καρφώνονταν στο χώμα, ενώ ένα

Ιιιιιιιι συνόδευε ηχητικά το πέσιμό τους. Τα παιδιά κάθε που έβλεπαν μια οδοντογλυφίδα να καρφώνεται στη γη τη βάφτιζαν. Έτσι έφτασε από τον ουρανό ο Ιγνάτιος, ο Ιπποκράτης, η Ιουλία, ένα ολόκληρο ιππικό, ένα ιερέας που τον έλεγαν Ιεροκλή, ένα εμβόλιο ιλαράς, ο Ιούνιος και ο Ιούλιος με τα ψαθάκια τους, ένας ιπποπόταμος κι άλλοι πολλοί.

Έβρεχε για πολύ ώρα. Μετά απότομα όπως άρχισε η μπόρα σταμάτησε. Μια καινούργια μπόρα ξεκίνησε όμως μετά από λίγο κι είχε κι αυτή οδοντογλυφίδες στα σύννεφά της. Μόνο που αυτές οι οδοντογλυφίδες με το που άγγιζαν τη γη κατάφερναν να φουσκώσουν μια ωραία τσιχλόφουσκα. Κι ο ήχος του ρο, Ρrrrrrrrrr γέμισε τον αέρα. Τα παιδιά τις βάφτιζαν με καινούργια ονόματα, όπως ταίριαζε: ραπανάκι, ρινόκερος, Ρένα και Ραχήλ, ρακέτα, ροχαλητό, Ρούλα και ρυάκι.

Το τρίτο κύμα της μπόρας έφερε τις οδοντογλυφίδες να καταφτάνουν στη γη καταφέροντας να κάνουν διπλή τσιχλόφουσκα. Ο ήχος τώρα ήταν Βββββββ και τα ονόματά τους βεβαίως είχαν το ίδιο αρχικό γράμμα.

Καθόλου δεν δυσκολευτήκαν τα παιδιά να τις ονοματίσουν. Βράχος, βουβάλι και βλίτο, βάτραχος, Βασίλης, Βικτωρία και βερίκοκο.

Με τούτα και με τ' άλλα τα παιχνίδια των παιδιών ξεχάστηκαν. Στα διαλείμματα ανάμεσα στις μπόρες προτιμούσαν να μαντεύουν τώρα τα νέα φτιασίδια των οδοντογλυφίδων που θα έφταναν στη γη. Σε εκείνη που ακολούθησε ας πούμε, κανείς δεν μπορούσε να φανταστεί πως οι οδοντογλυφίδες θα σήκωνα το χέρι δείχνοντας μανιωδώς αριστερά. Και επιπλέον ηχούσαν Γγγγγγγγγγ οπότε έβρεξε Γιάννηδες και Γιώργηδες, γάτες και γαϊδουράκια, γουρούνια και γαριφαλάκια, και γελαστά γαλάζια γράμματα. Η ώρα περνούσε και πλησίαζε η στιγμή που οι μαμάδες θα βγαίνανε στα μπαλκόνια φωνάζοντας τα παιδάκια τους για το μεσημεριανό τραπέζι. Ωστόσο πρόλαβαν να πέσουν κι οι τελευταίες οδοντογλυφίδες εκείνου του μεσημεριού με το επόμενο κύμα μπόρας. Αυτές ήταν ονειροπαρμένες και πεισματάρες. Ζήλευαν βλέπετε μια ζωή τα ξύλινα καλαμάκια. Ονειρευόντουσαν πάντα να γίνουν σουβλάκια και ναι, τα κατάφεραν! Έστω και μ' αυτό το ένα μοναδικό ολοστρόγγυλο κομματάκι «κρέας» στο ξυλάκι τους. Φφφφφφφφφ ακούγονταν κάθε που καρφώνονταν στη γη και τα παιδιά δίνανε ονόματα: φάλαινα και φαράγγι, φαγάνα και φαγκρί, φίδι και φάρμακο και φιλί...

Μια φορά κι έναν καιρό ο Αδέσποτος σκαρφίστηκε για τους φίλους του ένα παραμύθι αλλιώτικο απ' άλλα γιατί ήθελε κι αυτός να ζει καλά κι οι φίλοι του καλύτερα!

Άντε φιλαράκι μου επανέλαβε το παραμύθι μου και ζωγράφισε τις οδοντογλυφίδες ενώ θα το

λες στους φίλους και στους γονείς σου.

Σε φιλώ πολύ

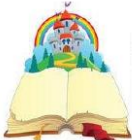
Αδέσποτος»

3. Αν ο Αδέσποτος έστελνε **χριστουγεννιάτικη κάρτα** στην Jane Goodall αυτήν θα έστελνε...

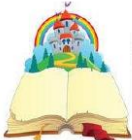
4.1. Ακροστιχίδα

Αδέσποτος όπως ...

Α		ΑΓΑΠΗ
Δ		ΔΡΟΜΟΣ
Ε		ΕΛΕΥΘΕΡΙΑ
Σ		ΣΥΝΤΡΟΦΟΣ
Π		ΠΑΡΑΜΥΘΙ
Ο		ΟΝΕΙΡΑ
Τ		ΤΡΑΓΟΥΔΙΑ
Ο		ΟΥΡΑΝΟΣ
Σ		ΣΧΟΛΕΙΟ

4.2. Ακροστιχίδα

Αδέσποτος όπως ...

Α		
Δ		
Ε		
Σ		
Π		
Ο		
Τ		
Ο		
Σ		

4.3. Ακροστιχίδα

Αδέσποτος όπως ...

Α		ΑΓΑΠΗ
Δ		ΔΡΟΜΟΣ
Ε		ΕΛΕΥΘΕΡΙΑ
Σ		ΣΥΝΤΡΟΦΟΣ
Π		ΠΑΡΑΜΥΘΙ
Ο		ΟΝΕΙΡΑ
Τ		ΤΡΑΓΟΥΔΙΑ
Ο		ΟΥΡΑΝΟΣ
Σ		ΣΧΟΛΕΙΟ